

mBank-CASE Seminar Proceedings No. 182/2025

Zeszyt mBank-CASE Nr 182/2025

Polish and Ukrainian agriculture in a shared Europe

Polskie i ukraińskie rolnictwo we wspólnej Europie

Wawrzyniec Czubak

Sławomir Kalinowski

Grzegorz Koziejka

Grzegorz Brodziak

and/i Ewa Balcerowicz
(Introduction/Wstęp)

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych
CASE – Center for Social and Economic Research

mBank-CASE Seminar Proceedings are a continuation of BRE-CASE Seminar Proceedings, which were first published as PBR-CASE Seminar Proceedings

Zeszyty mBank-CASE są kontynuacją serii wydawniczej Zeszyty PBR-CASE i następującej po niej serii BRE Bank-CASE

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa
ul. Zamenhofa 5/1b, 00-165 Warszawa

mBank SA
ul. Prosta 18, 00-850 Warszawa

Scientific editor / Redakcja naukowa
Dr Ewa Balcerowicz

Series Coordinator / Sekretarz Zeszytów
Marta Kowerko-Urbańczyk

Translation / Tłumaczenie
Jonathan Weber

DTP
Aventino

Keywords: Agriculture, Agricultural Sector, Agricultural Exports, Food Self-sufficiency, Poland, Ukraine, European Union, EU expansion, Common Agricultural Policy

Słowa kluczowe: rolnictwo, sektor rolny, eksport rolny, samowystarczalność żywnościowa, Polska, Ukraina, Unia Europejska, rozszerzenie UE, Wspólna Polityka Rolna

JEL codes: F55, Q12, Q13, Q18

ISBN: 978-83-67407-27-4

Publisher / Wydawca

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa
ul. Zamenhofa 5/1b
00-165 Warszawa

Disclaimer

The paper contains the views of its authors and not of the institutions with which they cooperate.

Nota prawna

Tekst wyraża poglądy autorów, a nie instytucji, z którymi są związani.

Spis treści

Ewa Balcerowicz

Introduction

Wstęp

6

Wawrzyniec Czubak, Sławomir Kalinowski

Chapter 1. Agricultural structure in the EU and Ukraine

Rozdział 1. Struktury rolne w UE i Ukrainie

8

Introduction

Wprowadzenie

8

1.1. Ukraine's road to democracy – the transformation of Ukraine's agriculture

1.1. Droga Ukrainy do demokracji – transformacja ukraińskiego rolnictwa

10

1.2. Land resources

1.2. Zasoby ziemi

14

1.3. Agricultural workforce¹

1.3. Pracujący w rolnictwie

21

1.4. Fixed assets in agriculture

1.4. Środki trwałe w rolnictwie

23

1.5. Summary and conclusions

1.5. Podsumowanie i wnioski

28

Bibliography

Bibliografia

30

Grzegorz Kozieja

Chapter 2. The Position of Ukraine and Poland on the Global Food Market

Rozdział 2. Pozycja Ukrainy i Polski na światowym rynku żywności

32

Introduction. The food market – a global crisis of surprises

Wstęp. Rynek żywności – światowy kryzys zaskoczeń

32

2.1. The production base of Ukraine and Poland

2.1. Baza produkcyjna Ukrainy i Polski

33

2.2. Food exports from Ukraine and Poland

2.2. Eksport żywności z Ukrainy i Polski

36

2.3. Russia's attack on Ukraine – panic on the markets

2.3. Atak Rosji na Ukrainę – panika na rynkach

44

2.4. Competition or cooperation?

2.4. Konkurencja czy współpraca?

46

2.5. Remarks on methodology

2.5. Uwagi metodologiczne

51

Bibliography

Bibliografia

51

Grzegorz Brodziak

Chapter 3. Integration of Ukrainian agriculture into the Common Market in the context of the planned new Common Agricultural Policy. Opportunities and threats for Poland's agriculture

Rozdział 3. Integracja rolnictwa ukraińskiego ze Wspólnym Rynkiem w kontekście planowanej nowej Wspólnej Polityki Rolnej. Szanse i zagrożenia dla polskiego rolnictwa

53

Introduction

Wprowadzenie

53

3.1 Ukraine's agricultural sector – its potential and challenges

3.1. Sektor rolny Ukrainy – potencjał i wyzwania

54

3.2 Agricultural protests in Poland – a response to a threat?

3.2. Protesty rolnicze w Polsce – reakcja na zagrożenie?

56

3.3 Ukraine Facility	
3.3. Instrument na rzecz Ukrainy	58
3.4. Start of accession talks with Ukraine	
3.4. Rozpoczęcie rozmów akcesyjnych z Ukrainą	60
3.5 Ukraine in the EU: opportunities and threats for Poland	
3.5. Ukraina w UE: szanse i zagrożenia dla Polski	61
3.6. Dialogue on the future of agriculture in the EU	
3.6. Dialog na temat przyszłości rolnictwa w UE	67
3.7. What kind of transformation for Polish agriculture?	
3.7. Jaka transformacja polskiego rolnictwa?	71
3.8. Summary	
3.8. Podsumowanie	74
Bibliography	
Bibliografia	74
Grzegorz Brodziak	
Appendix: Goodvalley – implementing the circular economy model	
Przedsiębiorstwo Goodvalley – realizacja modelu gospodarki obiegu zamkniętego	76
1. The company's growth	
1. Rozwój przedsiębiorstwa	77
2. Workers and community relations	
2. Pracownicy i relacje z otoczeniem	79
3. Poland's accession to the European Union and its impact on Goodvalley's operations	
3. Wejście Polski do Unii Europejskiej i jego wpływ na działalność Goodvalley	81
4. Creation of an integrated production process in the “farm-to-fork” model and the circular economy; directions of production and performance indicators	
4. Stworzenie zintegrowanego procesu produkcji w modelu „od pola do stołu” i gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ); kierunki produkcji i wskaźniki wydajności	84
5. The basis of competitive advantage	
5. Podstawy przewagi konkurencyjnej	86
6. Goodvalley Ukraina	
6. Goodvalley Ukraina	87
Authors' Biographical Notes	
Noty biograficzne autorów	89
The List of Previous mBank – CASE Seminar Proceedings	
Lista poprzednich publikacji w tej serii wydawniczej	94

Ewa Balcerowicz

Introduction

Wstęp

Following Russia's aggression against Ukraine in February 2022, the process of Ukraine's accession to the European Union became – from a geopolitical point of view – a necessity. We know that this is a pre-ordained process: as early as June 2022, the European Council granted Ukraine the status of candidate country, and two years later – on 25 June 2024 – accession negotiations with the country were officially opened. The accession process will most probably take a dozen years or so, and Ukraine's membership will require the consent of all Member States. Such a long horizon does not absolve the countries making up the European Union, or its various bodies, or us experts, from commencing preparations now for Ukraine's inclusion in the structures of Europe. The threats and challenges have to be named and analysed, and the opportunities that the integration of the Ukrainian economy will generate must be noticed and assessed.

One of the greatest challenges for the Union's Common Agricultural Policy, both today's and that of the future, will be the integration of Ukraine's agricultural sector into the European single market. This process requires effort and reform from all partners, obviously including Poland and Ukraine. And the Common Agricultural Policy will have to change as well.

How does agriculture look today in Poland and Ukraine, and how can and should it evolve over the coming decade or so, during the process of Ukraine's accession? The point is for these changes to be beneficial for the strategic food self-sufficiency of the European Union, and to provide good prospects for the farming sectors of both countries. What role might the CAP play in this process?

We discussed all this during the 182nd mBank-CASE Seminar: "Polish and Ukrainian Agriculture in a Common Europe", which was held on 26 September 2024. The following outstanding experts took part in the seminar: agricultural economists Wawrzyniec Czubak

Po agresji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. dołączenie Ukrainy do Unii Europejskiej stało się – z punktu widzenia geopolityki – procesem koniecznym. Wiemy też, że jest procesem przesądzonym: już w czerwcu 2022 r. Rada Europejska przyznała Ukrainie status kraju kandydującego, a dwa lata później (25 czerwca 2024 r.) nastąpiło oficjalne otwarcie negocjacji akcesyjnych z tym krajem. Proces akcesji potrwa zapewne kilkanaście lat, a członkostwo Ukrainy wymagać będzie zgody wszystkich państw członkowskich. Tak długi horyzont nie zwalnia krajów członkowskich ani organów Unii Europejskiej, ani nas – ekspertów od rozpoczęcia przygotowań do włączenia Ukrainy w struktury europejskie już teraz. Trzeba nazwać i zanalizować zagrożenia i wyzwania, dostrzec i oszacować szanse, jakie integracja gospodarki ukraińskiej będzie stwarzać.

Jednym z większych wyzwań zarówno dla obecnej, jak i dla przyszłej unijnej Wspólnej Polityki Rolnej będzie włączenie ukraińskiego sektora rolnego do europejskiego jednolitego rynku. Ten proces wymaga podjęcia wysiłków i przeprowadzenia reform przez wszystkich partnerów, w tym oczywiście także przez Polskę i Ukrainę. Zmienić się będzie musiała także Wspólna Polityka Rolna.

Jak wygląda teraz polskie i ukraińskie rolnictwo, i jak może i powinno się zmienić w ciągu nadchodzących kilkunastu lat, w trakcie procesu akcesji Ukrainy? Chodzi o to, by zmiany te odbyły się z korzyścią dla strategicznej samowystarczalności żywnościowej Unii Europejskiej i dawały dobre perspektywy dla sektorów rolnych obu krajów. Jaką rolę w tym procesie może odegrać WPR?

O tym wszystkim mówiliśmy na 182. Seminarium mBank-CASE pt. „Polskie i ukraińskie rolnictwo we wspólnej Europie”, które odbyło się 26 września 2024 r. W seminarium udział wzięli wybitni eksperci: ekonomiści rolni: Wawrzyniec Czubak (Uniwersytet Przy-

(Poznań University of Life Sciences), Sławomir Kalinowski (Institute of Rural and Agricultural Development of the Polish Academy of Sciences) and Grzegorz Kozieja (BNP Paribas Bank Polska), as well as practician Grzegorz Brodziak, managing the agricultural enterprise Goodvalley Agro S.A. (which he write about in the Annex). This volume contains articles prepared specially for the seminar and refined for this publication.

I believe the analysis presented here in the 182nd mBank-CASE seminar proceedings will significantly broaden our knowledge of the state of Polish and Ukrainian agriculture, and the challenges facing politicians, farmers, and agricultural and processing businesses in both countries and throughout the European Union due to the approaching expansion of the Union.

Warsaw, 10 January 2025

rodniczy w Poznaniu), Sławomir Kalinowski (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN), Grzegorz Kozieja (BNP Paribas Bank Polska) oraz praktyk Grzegorz Brodziak, zarządzający przedsiębiorstwem rolnym Goodvalley Agro S.A. (o którym pisze w Aneksie do swojego tekstu). Zeszyt zawiera przygotowane specjalnie na seminarium i dopracowane na potrzeby tej publikacji teksty.

Jestem przekonana, że przedstawione w 182. Zeszycie mBank-CASE analizy znacząco poszerzają naszą wiedzę na temat stanu polskiego i ukraińskiego rolnictwa oraz wyzwań, przed którymi stoją politycy gospodarczy, rolnicy i przedsiębiorstwa rolne oraz przetwórcze w obu krajach oraz w Unii Europejskiej w związku z nadchodzącym rozszerzeniem Unii.

Warszawa, 10 stycznia 2025 r.

Chapter 1. Agricultural structure in the EU and Ukraine

Rozdział 1. Struktury rolne w UE i Ukrainie

Introduction

Following the collapse of central control, the agricultural transformation in Poland and Ukraine was an extremely complex process, shaped by the specific historical, political and social conditions of each of the countries. Both economies, inheriting centralised systems of agricultural production from the USSR, faced the challenge of adjusting to the new market realities and integrating with the structures of Europe. Yet despite their similar starting points, the paths of development of Polish and Ukrainian agriculture diverged significantly.

Poland, as a member of the European Union since 2004, has benefitted from numerous instruments of financial support and technology transfer, accelerating the process of modernisation in its agriculture. The actual accession to the EU became for Poland a catalyst for change in its economy, including in agriculture, providing essential funds and know-how. Thanks to investments in infrastructure, mechanisation and new technologies, Polish farms became more competitive. As for Ukraine, although it has enormous agricultural potential, including that of its fertile soils and favourable climate, it is still far behind Poland in terms of both the modernisation and the efficiency of its production. The long period of political uncertainty, frequent changes of government and armed conflicts have held back investment and made it difficult for essential reforms to be put into effect. In addition, corruption and ineffective state institutions have constituted major obstacles to the sector's development. As a result, Ukraine's agriculture is characterised by highly fragmented farming, a low level of mechanisation, and out-of-date technology.

A comparison of Poland's and Ukraine's experiences demonstrates that success in the modernisation of ag-

Wprowadzenie

Transformacja rolnictwa w Polsce i na Ukrainie po upadku systemu centralnie sterowanego stanowiła niezwykle złożony proces, kształtowany przez specyficzne warunki historyczne, polityczne i społeczne każdego z tych krajów. Obie gospodarki, dziedzicząc po ZSRR scentralizowane systemy produkcji rolnej, stanęły przed wyzwaniem dostosowania się do nowych realiów rynkowych i integracji z europejskimi strukturami. Jednak mimo podobnych punktów wyjścia, ścieżki rozwoju polskiego i ukraińskiego rolnictwa znacząco się rozeszły.

Polska, jako członek Unii Europejskiej od 2004 roku, skorzystała z licznych instrumentów wsparcia finansowego i transferu technologii, co przyspieszyło proces modernizacji jej rolnictwa. Samo przystąpienie do UE stało się dla Polski katalizatorem zmian w gospodarce, w tym w rolnictwie, dostarczając niezbędnych środków finansowych i know-how. Dzięki inwestycjom w infrastrukturę, mechanizację i nowe technologie, polskie gospodarstwa zyskały na konkurencyjności. Ukraina zaś, choć dysponuje ogromnym potencjałem rolniczym, w tym żyznymi glebami i korzystnymi warunkami klimatycznymi, nadal pozostaje daleko w tyle za Polską pod względem modernizacji i efektywności produkcji. Długi okres niepewności politycznej, częste zmiany rządów oraz konflikty zbrojne hamowały inwestycje i utrudniały przeprowadzenie niezbędnych reform. Dodatkowo korupcja i nieefektywne instytucje państwowe stanowiły poważną barierę dla rozwoju sektora. W rezultacie, ukraińskie rolnictwo charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem gospodarstw, niskim poziomem mechanizacji i stosowaniem przestarzałych technologii.

Porównanie doświadczeń Polski i Ukrainy pozwala dostrzec, że sukces w modernizacji rolnictwa zależy nie

riculture depends not only on the availability of natural resources, but also on political stability, administrative efficiency, and state support. Poland's example shows that consistent agricultural policy, investment in human and technological capital, and integration with the European market can bring tangible effects in the shape of increased productivity and competitiveness. Ukraine, in turn, constitutes an example of a country in which the lack of stability and uncertainty of the future hold back the growth of its agricultural potential.

In our report, we present an analysis of the agricultural structures of the European Union, Poland and Ukraine. We identify the key factors contributing to the development of agriculture in the two countries, compare their efficiency, and indicate potential directions for the development of Ukraine's agriculture. We strive to answer the following questions:

- What are the main differences in the agricultural structure of the European Union and Ukraine, taking particular account of Poland?
- What are the main challenges facing Ukrainian agriculture, and what measures should be taken to increase its competitiveness?
- What are the development prospects for Ukrainian agriculture in the context of integration with the European market?

Despite the increasing number of reports concerning the agricultural transformation in Poland and Ukraine, many issues still remain unresolved. Each successive diagnosis can bring us closer to achieving a better understanding of the complex processes taking place in these sectors. For Ukraine, which aspires for integration with the European Union, understanding the differences between its own agriculture and the agriculture of the EU's Member States is crucial for drawing up effective development strategies. And for the countries of the EU, especially those bordering Ukraine, an analysis of its experiences could provide valuable lessons and guidance concerning future challenges in agriculture.

tylko od dostępności zasobów naturalnych, ale również od stabilności politycznej, sprawności administracji oraz wsparcia ze strony państwa. Przykład Polski pokazuje, że konsekwentna polityka rolna, inwestycje w kapitał ludzki i technologiczny oraz integracja z rynkiem europejskim mogą przynieść wymierne efekty w postaci wzrostu produktywności i konkurencyjności. Z kolei Ukraina stanowi przykład kraju, w którym brak stabilności i niepewność przyszłości hamują rozwój potencjału rolniczego.

W naszym opracowaniu przedstawiamy analizę struktur rolnych w Unii Europejskiej, Polsce i w Ukrainie. Identyfikujemy kluczowe czynniki wpływające na rozwój rolnictwa w obu krajach, porównujemy ich efektywność oraz wskazujemy potencjalne kierunki rozwoju rolnictwa ukraińskiego. Zadaliśmy sobie następujące pytania:

- Jakie są główne różnice w strukturach rolnych między Unią Europejską a Ukrainą, ze szczególnym uwzględnieniem Polski?
- Jakie są główne wyzwania stojące przed ukraińskim rolnictwem i jakie działania należy podjąć, aby zwiększyć jego konkurencyjność?
- Jakie są perspektywy rozwoju rolnictwa ukraińskiego w kontekście integracji z rynkiem europejskim?

Pomimo coraz większej liczby opracowań dotyczących transformacji rolnictwa w Polsce i w Ukrainie, wciąż wiele kwestii pozostaje nierozstrzygniętych. Każde kolejne rozpoznanie może przybliżyć nas do lepszego zrozumienia złożonych procesów zachodzących w tych sektorach. Dla Ukrainy, która dąży do integracji z Unią Europejską, zrozumienie różnic między własnym rolnictwem a rolnictwem krajów członkowskich UE jest kluczowe dla opracowania skutecznych strategii rozwoju. Z kolei dla krajów UE, zwłaszcza tych graniczących z Ukrainą, analiza doświadczeń tego kraju może dostarczyć cenne lekcje i wskazówki dotyczące przyszłych wyzwań w rolnictwie.

1.1. Ukraine's road to democracy – the transformation of Ukraine's agriculture

The transformation of Ukraine's agriculture is an integral part of the broader process of the country's democratisation and modernisation, constituting a crucial element in Ukraine's aspiration for full integration with global markets and European economic standards. After it regained its independence, Ukraine stood before the enormous challenge of transforming its economy – functioning for decades under a system of central planning – into a modern market economy.

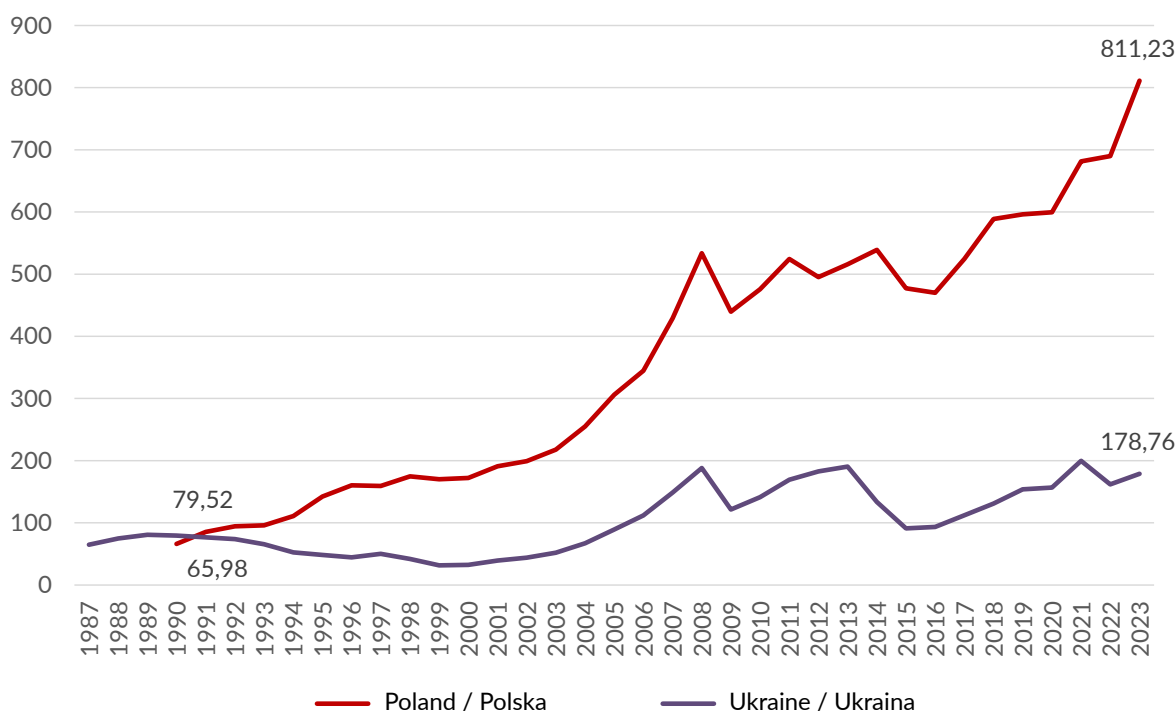
However, despite having similar starting points, the paths of development for Poland and Ukraine post 1990 diverged significantly. Worth emphasising here is that in 1990 the nominal GDP of Ukraine, expressed in US dollars, was higher than in Poland (at USD 79.52 bn for Ukraine, compared to Poland's USD 65.98 bn) (World Bank 2024). This shows that Ukraine had a larger economic base at the beginning of the transition. However, this initial advantage over Poland quickly eroded.

1.1. Droga Ukrainy do demokracji – transformacja ukraińskiego rolnictwa

Transformacja ukraińskiego rolnictwa jest integralną częścią szerszego procesu demokratyzacji i modernizacji kraju, stanowiąc istotny element w dążeniu Ukrainy do pełnej integracji z rynkami globalnymi oraz europejskimi standardami gospodarczymi. Po odzyskaniu niepodległości Ukraina stanęła przed ogromnym wyzwaniem przekształcenia swojej gospodarki, która przez dekady funkcjonowała w ramach systemu centralnie planowanego, w nowoczesną gospodarkę rynkową.

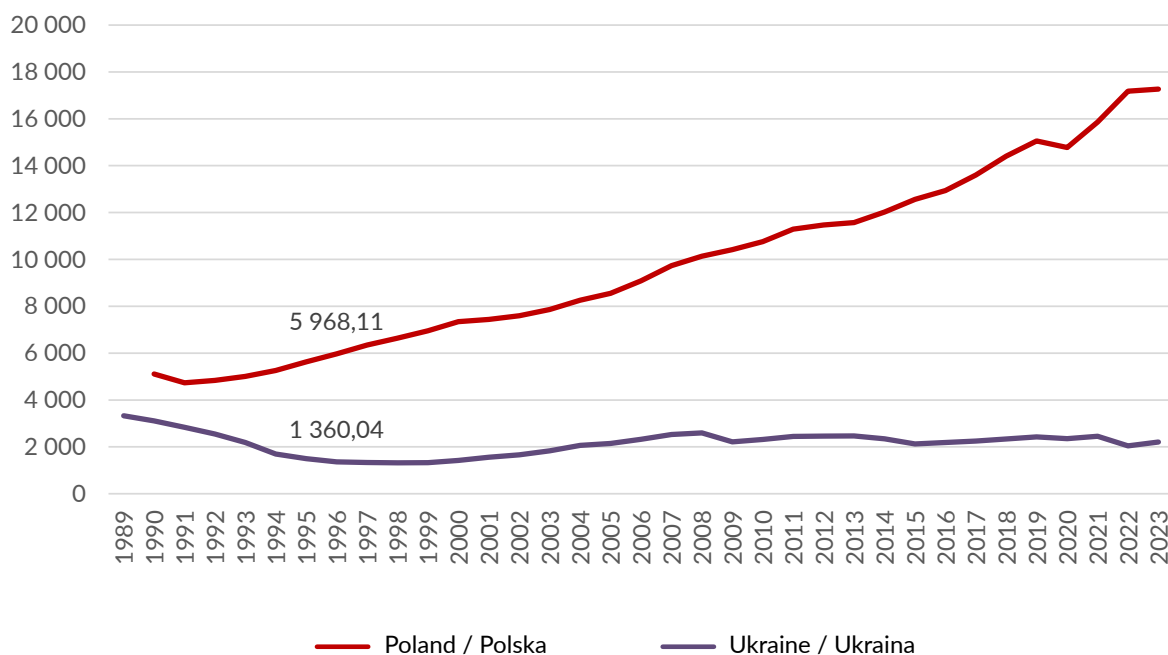
Jednak, pomimo podobnego punktu wyjścia, ścieżki rozwoju Polski i Ukrainy po 1990 roku znacząco się rozeszły. Co warto podkreślić, w 1990 roku nominalny PKB Ukrainy, wyrażony w dolarach amerykańskich, był wyższy niż w Polsce (wynosił odpowiednio 79,52 mld dolarów i 65,98 mld dolarów) (World Bank 2024). Pokazuje to, że Ukraina dysponowała większym zasobem gospodarczym w momencie rozpoczęcia transformacji. Jednakże, ten początkowy stan przewagi nad Polską szybko uległ zmianie.

Figure 1. GDP in Poland and Ukraine (fixed prices, USD billion)
Wykres 1. PKB w Polsce i Ukrainie (ceny stałe, mld dolarów amerykańskich)

Source: World Bank (2024). / Źródło: World Bank (2024).

Figure 2. GDP per capita (fixed prices, US dollars, from 2015)
Wykres 2. PKB na mieszkańca (ceny stałe, dolary amerykańskie z 2015 r.)

Source: World Bank (2024). / Źródło: World Bank (2024).

Despite Ukraine's higher nominal GDP at the turn of the 1990s, its per capita value was lower, which indicates less efficient usage of resources. As the years passed, this difference deepened. Poland was catching up with the EU average, while Ukraine – struggling with numerous internal problems – was moving further away from this goal. As a result, the difference today in GDP per capita between Poland and Ukraine is significant, because Poland's rate of economic growth has been much higher than in Ukraine (see Figure 2). In 2023, Poland's GDP per capita was almost 8 times that of Ukraine, while in 1990 it was 65% higher. The distance has also changed dramatically in relation to the EU: in 1990, GDP per capita in Poland was around 23% of the EU average, while in 2023 it had grown to approximately 50%. Ukraine on the other hand, burdened with numerous internal problems and armed conflicts, was incapable of achieving similar results. What is more, Ukraine's situation has become relatively worse. In 1990 Ukraine's GDP per capita was 14% of the average for countries of the European Union, while in 2023 it was only just above 6% (World Bank 2024).

Mimo wyższego nominalnego PKB Ukrainy na początku lat 90-tych, jego wartość per capita była niższa, co wskazuje na mniej efektywne wykorzystanie zasobów. Z biegiem lat różnica ta pogłębiała się. Polska nadrobiła dystans do średniej unijnej, podczas gdy Ukraina, borykając się z licznymi problemami wewnętrznymi, oddalała się od tego celu. W rezultacie, dziś różnica w poziomie PKB per capita między Polską a Ukrainą jest znacząca, ponieważ tempo wzrostu gospodarczego Polski było zdecydowanie wyższe niż w Ukrainie (zob. wykres 2). W 2023 roku PKB Polski per capita był niemalże 8-krotnie wyższy niż Ukrainy, podczas gdy w 1990 roku był wyższy o 65%. Również w stosunku do UE ta odległość zmieniła się diametralnie: w 1990 roku PKB per capita w Polsce stanowił około 23% średniej unijnej, podczas gdy w 2023 roku wzrósł do około 50%. Natomiast Ukraina, obciążona licznymi problemami wewnętrznymi i konfliktami zbrojnymi, nie była w stanie osiągnąć podobnych rezultatów. Co więcej, sytuacja Ukrainy relatywnie się pogarszała. W 1990 ukraiński PKB per capita wynosił 14% średniej dla krajów unijnych, podczas gdy w 2023 roku nieco ponad 6% (World Bank 2024).

The differences in the pace and direction of economic development in Poland and Ukraine derive from numerous factors. Above all, Poland carried out its systemic transformation – embracing the privatisation of state-owned enterprises, the liberalisation of prices and trade, a departure from the state monopoly in international trade and the stability of its financial system – faster and more effectively. This created more favourable conditions for the growth of entrepreneurship and investments. Moreover, Poland constructed stronger state institutions supporting economic development and ensuring greater transparency in the functioning of the administration. A key moment for Poland's economy was its accession to the European Union, which accelerated the process of modernisation, attracted foreign investments, and opened up access to larger markets. Unlike Poland, Ukraine had to contend with numerous internal problems, such as corruption, political instability, and armed conflicts – which constrained economic development and integration with the structures of Europe.

As a member of the European Union, Poland benefited from numerous privileges flowing from its integration with the single market. During the 20 years of belonging to European structures, we have received EUR 80 bn under the Common Agricultural Policy, 51 bn of which as direct subsidies, and over EUR 25 bn in support for structural transformations in agriculture and in rural areas (MF 2024). Thanks to investments in modern technologies and access to larger markets, Poland's agriculture has modernised and become more competitive. Its specialisation in the production of certain goods, such as apples and poultry, has enabled greater efficiency. Yet despite the successes, Poland's agriculture continues to face challenges related to the rising average age of farmers, low economic efficiency, and limited resilience to the changes taking place. Despite significant funds flowing from the European Union, further measures are required for the sector's complete modernisation and higher competitiveness, and above all structural changes (Czubak et al. 2024).

Ukraine's agriculture is facing numerous obstacles hindering the sector's full development. Farms frequently have to deal with having no access to modern technology, or loans being hard to secure, which limits the in-

Różnice w tempie i kierunku rozwoju gospodarczego Polski i Ukrainy są wynikiem wielu czynników. Przede wszystkim, Polska szybciej i skuteczniej przeprowadziła transformację ustrojową, obejmującą prywatyzację przedsiębiorstw państwowych, liberalizację cen i handlu, odejście od monopolu państwa w handlu zagranicznym oraz stabilizację systemu finansowego. To stworzyło korzystniejsze warunki dla rozwoju przedsiębiorczości i inwestycji. Ponadto, Polska zbudowała silniejsze instytucje państwowe, które wspierały rozwój gospodarczy i zapewniały większą przejrzystość działania administracji. Kluczowym momentem dla polskiej gospodarki było przystąpienie do Unii Europejskiej, które przyspieszyło proces modernizacji, przyciągnęło inwestycje zagraniczne i umożliwiło dostęp do większych rynków. W przeciwieństwie do Polski, Ukraina borykała się z licznymi problemami wewnętrznymi, takimi jak korupcja, niestabilność polityczna i konflikty zbrojne, które hamowały rozwój gospodarczy i integrację z europejskimi strukturami.

Polska jako członek Unii Europejskiej skorzystała z licznych przywilejów płynących z integracji z wspólnym rynkiem. W ciągu 20 lat przynależności do struktur europejskich, w ramach Wspólnej Polityki Rolnej uzyskaliśmy 80 mld euro, z czego 51 mld na dopłaty bezpośrednie oraz ponad 25 mld euro na wsparcie przekształceń strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich (MF 2024). Dzięki inwestycjom w nowoczesne technologie oraz dostępowi do większych rynków, polskie rolnictwo zmodernizowało się i stało się bardziej konkurencyjne. Specjalizacja w produkcji niektórych produktów, takich jak jabłka czy mięso drobiowe, pozwoliła na osiągnięcie większej efektywności. Mimo sukcesów polskie rolnictwo wciąż stoi przed wyzwaniami związanymi ze rosnącym średnim wiekiem rolników i niską efektywnością ekonomiczną, a także ograniczoną odpornością na zachodzące zmiany. Mimo dużych środków płynących z Unii Europejskiej, pełna modernizacja i zwiększenie konkurencyjności sektora wymagają dalszych działań, w tym przede wszystkim zmian strukturalnych (Czubak et al. 2024).

Ukraińskie rolnictwo stoi przed licznymi barierami, które utrudniają pełny rozwój tego sektora. Rolnicy często borykają się z brakiem dostępu do nowoczesnych technologii i niską dostępnością kredytów, co

vestments they can make to develop their farms. Compared to Poland, the lower level of integration with the European market, plus the limited state support, mean that the agricultural sector is not achieving its full potential.

Another concern is Ukraine's political and geopolitical instability. The ongoing war with Russia, and the uncertainty regarding further political and economic reforms, are weakening foreign investors' confidence and putting the brakes on the development of the country's agricultural infrastructure, which is crucial to fully exploiting the potential of the land and exports. The war is leading to direct destruction in agricultural regions, such as the destruction of farmland and agricultural infrastructure, or the loss of livestock, which is harming production capacity and overall agricultural production. Supply chain disruptions caused by the destruction of transport infrastructure are hindering the transport of farm produce, leading to an increase in transport costs and crop losses. In addition, the increasing war-related risk is raising insurance costs, putting a strain on the farmers.

Currently (September 2024) some Ukrainian land remains under occupation. According to data from 2023, approximately 20% of Ukraine's territory, including areas of the Donbas and Crimea, is controlled either by pro-Russian forces or by Russia (Bankier.pl 2023). This is significantly limiting the agricultural opportunities in regions that used to be crucial to the production of cereals and other crops.

In addition, Ukraine's agriculture is not homogeneous. There is a dual system in play, with two different ownership and organisational structures coexisting. One is that created by the small and medium-sized farms of individual farmers, while the other is the corporate sector, with huge agroholdings that control enormous areas of land. As Professor Olena Borodina of the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine (Mamonova et al. 2023) points out, the individual farmer sector accounts for 48% of farmland, and generates 46% of agricultural production, employing as much as 82% of people connected to agriculture. Although Ukraine's agriculture is frequently considered dominated by the large holdings, it is the small and medium private farms that continue to play a key role in it. Despite having smaller capital resources, these farms

ogranicza możliwość inwestycji w rozwój gospodarstw. W porównaniu z Polską mniejsza integracja z rynkiem europejskim oraz ograniczone wsparcie państwowe powodują, że sektor rolny nie osiąga swojego pełnego potencjału.

Innym zagrożeniem jest niestabilność polityczna i geopolityczna Ukrainy. Trwająca wojna z Rosją oraz niepewność co do dalszych reform politycznych i gospodarczych osłabiają zaufanie inwestorów zagranicznych i hamują rozwój infrastruktury rolniczej, co jest kluczowe dla pełnego wykorzystania potencjału ziemi i eksportu. Wojna prowadzi do bezpośrednich zniszczeń w regionach rolniczych, takich jak zniszczenie pól uprawnych, infrastruktury rolniczej oraz utrata zwierząt gospodarskich, co wpływa negatywnie na zdolność produkcyjną i całkowitą produkcję rolną. Zakłócenia w łańcuchu dostaw, spowodowane zniszczeniem infrastruktury transportowej, utrudniają przewożenie produktów rolnych, co prowadzi do wzrostu kosztów transportu i strat w plonach. Dodatkowo wzrastające ryzyko wojenne zwiększa koszty ubezpieczeń, co obciąża rolników.

Obecnie (wrzesień 2024 r.) część ukraińskich ziem pozostaje pod okupacją. Według danych z 2023 roku, około 20% terytorium Ukrainy, w tym obszary Donbasu i Krymu, jest kontrolowanych przez prorosyjskie siły lub Rosję (Bankier.pl 2023). To znacząco ogranicza możliwości rolnicze w regionach, które były niegdyś kluczowe dla produkcji zbóż i innych upraw.

Dodatkowo obraz ukraińskiego rolnictwa nie jest jednorodny. System jest dualny: współistnieją w nim dwie różne struktury własnościowe i organizacyjne. Jedną tworzą małe i średnie gospodarstwa rolników indywidualnych, drugą sektor korporacyjny – wielkie agroholdingi, które kontrolują ogromne obszary ziemi. Jak podkreśla prof. Olena Borodina z Instytutu Ekonomii i Prognozowania Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Mamonova et al. 2023), sektor indywidualny zajmuje 48 proc. gruntów rolnych i generuje 46 proc. produkcji rolnej, zatrudniając aż 82 proc. osób związanych z rolnictwem. Chociaż często uważa się, że ukraińskie rolnictwo jest zdominowane przez duże holdingi, to właśnie małe i średnie gospodarstwa indywidualne nadal odgrywają kluczową rolę w krajowym rolnictwie. Pomimo mniejszych zasobów kapitałowych, to te gospodarstwa

provide a significant portion of the food, and are the backbone of the local economy in rural areas.

As for the corporate sector, comprising agrohholdings and large enterprises, it controls 52% of Ukraine's agricultural land. Although it generates 54% of the country's total agricultural production, it employs only 18% of this sector's workforce. Thanks to their capital and access to modern technologies, the agrohholdings are more effective and export-oriented, although their dominance does generate concern regarding land depletion and the concentration of property in the hands of only a few entities (Mamonova et al. 2023).

Such a dualistic approach to agriculture means that both forms – that of private farms and the other of large enterprises – coexist, although their impact on the development of the sector as a whole and on local communities and the environment differs significantly. Unfortunately, this system leads to tensions in the development of the agricultural sector. Thanks to their economic power, the agrohholdings dominate the market, making it more difficult for smaller farms to secure access to land, loans, and markets. Private farmers in turn are frequently forced to lease out their land to the big corporations, which limits their development opportunities.

1.2. Land resources

Despite all the difficulties laid out above, there is a great deal of potential in Ukraine's agriculture – which constitutes a major component of the country's economy. Ukraine is one of the world's main exporters of cereals and other farm produce. Agriculture is the third-largest sector of Ukraine's economy, after services and industry. In 2021 agriculture generated 10.9% of the country's GDP (Román 2024). Because land, alongside labour and capital, is the main factor in agricultural production, the strength of Ukraine's agriculture lies in the quality and quantity of its farmland. Ukraine has among the most fertile soil in the world, soil known as chernozem or black soil, with approximately 30% of the world's resources of such soil. Its chernozem, covering approximately 50% of the country's area, is a genuine treasure of nature, having formed as the result of a prolonged

dostarczają znaczną część żywności i są podstawą lokalnej gospodarki na terenach wiejskich.

Z kolei sektor korporacyjny, w skład którego wchodzi agrohholdingi i duże przedsiębiorstwa, kontroluje 52 proc. użytków rolnych Ukrainy. Wytwarza on 54 proc. całkowitej produkcji rolnej, ale zatrudnia jedynie 18 proc. pracowników sektora rolnego. Dzięki swojemu kapitałowi i dostępowi do nowoczesnych technologii agrohholdingi są bardziej efektywne i zorientowane na eksport, ale ich dominacja budzi obawy o wyjąławianie ziemi oraz koncentrację majątku w rękach niewielu podmiotów (Mamonova et al. 2023).

Takie dualistyczne podejście do rolnictwa oznacza, że obie te formy: gospodarstwa indywidualne i duże przedsiębiorstwa – spółki współistnieją, ale ich wpływ na rozwój całego sektora oraz na lokalne społeczności i środowisko znacząco się różni. Niestety system ten prowadzi do napięć w rozwoju sektora rolniczego. Dzięki swojej sile ekonomicznej, agrohholdingi dominują na rynku, co utrudnia mniejszym gospodarstwom dostęp do ziemi, kredytów i rynków zbytu. Z kolei rolnicy indywidualni często są zmuszeni do dzierżawy swojej ziemi wielkim korporacjom, co ogranicza ich możliwości rozwoju.

1.2. Zasoby ziemi

Pomimo wszystkich wspomnianych wyżej trudności, potencjał ukraińskiego rolnictwa jest bardzo duży, rolnictwo stanowi istotny element ukraińskiej gospodarki, a Ukraina jest jednym z głównych światowych eksporterów zbóż i produktów rolnych. Rolnictwo jest kluczowym, trzecim co do wielkości sektorem ukraińskiej gospodarki (po usługach i przemyśle). W 2021 r. rolnictwo tworzyło 10,9 proc. PKB Ukrainy (Román 2024). Ponieważ ziemia, obok pracy i kapitału, to podstawowy czynnik produkcji rolniczej, stąd siłą ukraińskiego rolnictwa jest jakość i ilości ziemi rolniczej. Ukraina ma jedno z najbardziej żyznych gleb na świecie, tzw. czarnoziemy, które stanowią około 30 proc. światowych zasobów tych gleb. Czarnoziemy, stanowiące około 50 proc. powierzchni kraju, są prawdziwym skarbem natury. Powstały w wyniku długotrwałego procesu humifi-

process of humification of organic material in steppe conditions, resulting in an exceptionally high content of humus (going as deep as a metre into the ground) (Matuszczak 2021). Thanks to their content of organic substances, these soils have unique qualities: they are exceptionally friable, rich in nutrients, and permeable to water – all of which is conducive to plant growth. Because of these qualities, black soils are perfect for the cultivation of a broad range of crops, from cereals (such as wheat and maize) to oil crops (sunflower and rape). Apart from chernozem, chestnut soils also play a significant role in Ukraine's agriculture (around 14% of Ukraine's area). Although somewhat less fertile than chernozem, they also have high humus content and are excellent for the cultivation of numerous plants. Both chernozem and chestnut soil have high water-holding capacity (meaning the ability to absorb water), thanks to which plants have greater access to water, which reduces the risk of drought. Combined, black and chestnut soils cover almost two thirds of Ukraine's area, which – considering the large size of the country – means an enormous agricultural area with extremely high production potential.

According to cadastral data (see Table 1), Ukraine's area is twice the size of Poland's, and is equivalent to 14% of the area of the European Union. Poland has a Utilised Agricultural Area (UAA) of 18.6 m hectares (based on cadastral data; 14.6 m ha based on actual land use), while agriculture in Ukraine covers 41.3 m ha of UAA. Ukraine's advantage is also evident in relative terms: the UAA per person in the EU and in Poland is approximately 0.25 ha, compared to 0.85 ha in Ukraine. Forest cover is relatively lower in Ukraine (just 17% of its area, compared to 30% in Poland, and one-third in the EU), although it has the highest share of UAA, with farmland making up almost 70% of the country. The UAA in Ukraine is 2.2 times larger than in Poland, and corresponds to as much as 22% of the European Union's total UAA. In all three regions covered by the comparison, arable land dominates the structure of the UAA, while permanent grassland plays a relatively smaller role.

The structure of UAA in Ukraine by form of usage (see Table 2) is closer to that in Poland than to the EU 27. Of course arable land dominates in both Poland and Ukraine as well as in the European Union. In the latter it

kacji materii organicznej w warunkach stepowych, co przełożyło się na wyjątkowo wysoką zawartość próchnicy (sięgającej w głąb ziemi nawet do jednego metra) (Matuszczak 2021). Zawartości substancji organicznej sprawia, że gleby te mają wyjątkowe właściwości: są niezwykle pulchne, bogate w składniki odżywcze i przepuszczalne dla wody, a wszystko to sprzyja wzrostowi roślin. Dzięki tym właściwościom czarnoziemy są idealne pod uprawę szerokiej gamy roślin, od zbóż (pszenica i kukurydza) po rośliny oleiste (słonecznik i rzepak). Oprócz czarnoziemów, istotną rolę w ukraińskim rolnictwie odgrywają gleby kasztanowe (ok. 14 proc. powierzchni Ukrainy). Choć są nieco mniej żyzne od czarnoziemów, to także charakteryzują się wysoką zawartością próchnicy i są doskonale przystosowane do uprawy wielu roślin. Zarówno czarnoziemy, jak i gleby kasztanowe cechuje duża pojemność wodna, czyli zdolność do absorpcji wody), a przez to większa dostępność wody dla roślin, co ogranicza ryzyko wystąpienia suszy. Łącznie czarnoziemy i gleby kasztanowe zajmują niemal 2/3 powierzchni Ukrainy, co – zważywszy na dużą powierzchnię kraju – tworzy ogromny obszar rolniczy o niezwykle wysokim potencjale produkcyjnym.

Według stanu geodezyjnego (zob. tabela 1) powierzchnia Ukrainy jest dwa razy większa niż Polski i stanowi 14 proc. powierzchni UE. Polska dysponuje zasobami użytków rolnych (UR) o powierzchni 18,6 mln ha (wg stanu geodezyjnego; 14,6 mln ha wg użytkowania), podczas gdy rolnictwo Ukrainy zagospodarowuje obszar 41,3 mln ha UR. Przewagę Ukrainy widać także przy ujęciu względnym: powierzchnia UR przypadająca na 1 osobę w UE i w Polsce to około 0,25 ha, a w Ukrainie 0,85 ha. Ukrainę cechuje relatywnie niższa leśność kraju (zaledwie 17 proc. powierzchni, podczas gdy w Polsce jest to 30 proc., a w UE 1/3), ale ma największy udział użytków rolnych: stanowią one niemal 70 proc. powierzchni Ukrainy. Powierzchnia użytkowana rolniczo w Ukrainie jest 2,2 razy większa niż w Polsce, a w stosunku do użytków rolnych UE stanowi aż 22 proc. We wszystkich trzech porównywanych regionach w strukturze UR dominują grunty orne, przy relatywnie mniejszym znaczeniu trwałych użytków zielonych.

Struktura UR według form użytkowania (zob. tabela 2) w Ukrainie jest bardziej zbliżona do Polski niż do 27 krajów UE. W obu krajach i w UE oczywiście domi-

Table 1. Cadastral data for Poland, Ukraine and the EU (in '000 ha, broken down into type)

Tabela 1. Stan geodezyjny powierzchni kraju i UE (powierzchnia w tys. ha i struktura)

SPECIFICATION / WYSZCZEGÓLNIENIE	Area					
	EU / UE		Poland / Polska		Ukraine / Ukraina	
Area (cadastral data) / Powierzchnia (geodezyjna)	431 289	100,0	31 393	100,0	60 350	100,0
Utilised Agricultural Area (UAA) / Użytki rolne	184 253	42,7	18 647	59,4	41 311	68,5
of which: arable land / w tym: grunty orne	153 861	35,7	13 475	42,9	32 541	53,9
Forest land / grunty leśne	148 442	34,4	9 512	30,3	10 682	17,7
Water bodies / grunty pod wodami	21 317	4,9	766	2,4	2 414	4,0
Built-up and urbanized land / grunty zabudowane i zurbanizowane	25 403	5,9	1 826	5,8	3 742	6,2
Unproductive land / Nieużytki	36 619	8,5	465	1,5	2 173	3,6

Source: GUS 2021, 2023a; Eurostat. / Źródło: GUS 2021, 2023a; Eurostat.

accounts for 62%, in Poland 73%, and in Ukraine almost 80%. This difference is related to the smaller portion of land area in Ukraine being under permanent grassland, with meadows and pastures accounting for only 18% of UAA. This is understandable, considering the very high quality of the soils.

nują grunty orne. W UE zajmują one 62 proc., w Polsce 73 proc., a w Ukrainie niemal 80 proc. Ta różnica związana jest z mniejszą w Ukrainie częścią powierzchni przeznaczaną pod trwałe użytki zielone: tylko 18 proc. UR to łąki i pastwiska. Jest to zrozumiałe, skoro gleby są bardzo dobrej jakości.

Table 2. Utilised Agricultural Area (UAA) in Poland, Ukraine, and the EU, by type of land use

Tabela 2. Powierzchnia użytków rolnych w Polsce, Ukrainie i UE według rodzajów użytków

Specification / Wyszczególnienie	EU / UE (2021)	Poland/Polska (2021)	Ukraine / Ukraina (2020)
Utilised Agricultural Area (UAA) of which: / Użytki rolne w tym:	157 695	14 952.9	41 310.9
- land under crops / pod zasiewami	97 206	10 961.8	32 757.3
- fallow land / grunty ugorowane	2 003	187.8	166.7
- permanent crops / uprawy trwałe	11 062	380.1	852.7
- permanent meadows / łąki trwałe	47 424	2 788.1	2 283.9
- permanent pastures / pastwiska trwałe		414.7	5 250.3

Sources: Державна служба статистики України 2023; GUS 2023a; Eurostat. /

Źródła: Державна служба статистики України 2023; GUS 2023a; Eurostat.

In general, the structure of farms in Ukraine differs significantly from that of the European Union, and particularly so from that in Poland.¹ As pointed out by Zolotnytska and Kowalczyk (2022), agricultural enterprises together with farmsteads exploit 20.3 m ha of utilised agricultural area, which is half of the total UAA in Ukraine. An agricultural enterprise is a voluntary association with legal personality, while a private farm is also subject to registration and holds entrepreneur status, and can be established by one or a few people producing agricultural goods and marketing them.

The predominant entities in Ukraine are agricultural enterprises, which produce most of the cereals and oilseeds for export, while small farmers (farms) focus on growing fruit and vegetables for the domestic market. In 2020, there were 8,600 medium-sized farms in operation (with from 200 to 2000 hectares), producing over 50% of the cereals (Román 2024).

However, as we have already reported (see point 1.1.), there are also agroholdings in Ukraine's agriculture. This is the colloquial (and not legal) name used for the largest agri-food companies. In 2023, 118 of them (each) had over 10,000 hectares. The largest was Kernel, which in 2022 had 506,000 ha (according to: latifundist.com). The largest companies (the 118 agroholdings referred to above) together manage almost 6.5 million hectares. Among them, there are over 10 foreign farming businesses ranked among the *Top 100 landowners*.² They control 3 to 4 million hectares of UAA. The largest foreign farms in Ukraine are the American Agroprosperis (with 300,000 hectares) and the Continental Farmers Group (195,000 hectares) belonging to Saudi Arabia. Professor Olena Borodina (2022ab) estimates in turn that 93 agroholdings have 6.25 million hectares. The agroholdings and agricultural enterprises hold 52% of Ukraine's UAA, and are responsible for over half of the country's agricultural production, despite employing only 1 in 5 of those working in agriculture. On the other hand, the dual nature of agriculture (Keyzer et al.

1 We must point out here that a detailed and precise analysis of the ownership structure, and therefore an assessment of the agrarian structure of Ukraine's agriculture, is hindered by the absence of consistent data on land resources, but also on other aspects of farming and agrobusiness. Almost every source of information provides different data, and the scale of the differences frequently makes unambiguous analysis, interpretation and inference impossible.

2 According to the website latifundist.com.

Generalnie struktura gospodarstw rolnych w Ukrainie znacznie różni się od struktury w UE, a już zdecydowanie od struktury w Polsce¹. Jak wskazują Zolotnytska i Kowalczyk (2022) przedsiębiorstwa rolne razem z gospodarstwami rolnymi wykorzystują 20,3 mln ha użytków rolnych, czyli połowę całkowitej powierzchni użytków rolnych w Ukrainie. Przedsiębiorstwo rolne jest dobrowolnym zrzeszeniem posiadającym osobowość prawną, a prywatne gospodarstwo rolne również podlega rejestracji oraz posiada status przedsiębiorcy, które utworzyć może jedna lub kilka osób wytwarzających produkty rolne i wprowadzających je do obrotu rynkowego.

W Ukrainie dominują przedsiębiorstwa rolne, które produkują większość zbóż i roślin oleistych na eksport, podczas gdy mniejsi rolnicy (gospodarstwa rolne) skupiają się na produkcji owoców i warzyw na rynek krajowy. W 2020 roku działało 8 600 średnich gospodarstw (200-2000 ha), które produkowały ponad 50 proc. zbóż (Román 2024).

Jednakże jak już pisaliśmy (zob. pkt. 1.1.) w rolnictwie Ukrainy działają także agroholdingi. To jest potoczna (a nie prawna) nazwa stosowana dla największych spółek rolnospożywczych. W 2023 roku 118 z nich dysponowało (każda z nich) ponad 10 tys. hektarów. Największą był Kernel, który w 2022 roku posiadał 506 tys. ha. (za: latifundist.com). Największe spółki (owych 118 holdingów) gospodarują łącznie na niemal 6,5 mln hektarów. Wśród nich, w Ukrainie działa ponad 10 zagranicznych gospodarstw rolnych z rankingu *Top 100 właścicieli ziemskich*². Kontrolują 3-4 milionów hektarów gruntów rolnych. Największymi zagranicznymi gospodarstwami rolnymi w Ukrainie są amerykański Agroprosperis (o powierzchni 300 tys. hektarów) i należąca do Arabii Saudyjskiej Continental Farmers Group (195 tys. hektarów). Z kolei prof. Olena Borodina (2022ab) szacuje, że 93 agroholdingi posiadają 6,25 mln ha. Agroholdingi wraz z przedsiębiorstwami rolnymi posiadają 52 proc. użytków rolnych Ukrainy, wytwarzają ponad połowę produkcji rolnej, choć zatrudniają tylko 1/5 osób pracujących w rolnictwie. Z drugiej strony dualny charakter

1 Musimy zaznaczyć, że szczegółową i precyzyjną analizę sytuacji własnościowej, a co za tym idzie ocenę struktury agrarnej ukraińskiego rolnictwa, utrudnia brak spójnych danych dotyczących zasobów ziemi, ale też innych elementów rolnictwa i agrobiznesu. Niemal każde źródło informacji podaje inne dane, a skala różnic często wręcz uniemożliwia jednoznaczną analizę, interpretację i wnioskowanie.

2 Według strony latifundist.com

2013) is a result of the private farms, covering 48% of the UAA, creating 46% of agricultural production and employing 82% of those connected to the agricultural sector. These farms are not insignificant, because they provide almost the entire potato supply, produce 90% of the vegetables, 80% of the milk, and are responsible for three-quarters of the beef produced (The Oakland Institute 2023).

There is no uniform definition in Ukraine of family farming, which leads to differences in data on farm numbers and sizes. According to the Institute of Economics and Forecasts of the National Academy of Science of Ukraine (Zolotnytska and Kowalczyk 2022), in 2021 there were 31,800 registered family farms, and 3.9 million registered rural farms (the definition of farms in Ukraine is given by Zolotnytska and Kowalczyk 2022), although the true number could be higher. Family farms have an average area of 50-100 hectares, which is well above the EU average of 17.4 hectares. They cultivate 15% of arable land, and account for 8.7% of agricultural production, while rural farms are responsible for 37.4% of domestic agricultural production, and cultivate 30% of the land. Family farms and rural farms provide the majority of potatoes, vegetables, fruit, milk and meat in Ukraine, thanks to their usage of more sustainable production methods (Mamonova, Borodina, Kuns 2023).

In 2020 there were approximately 9 million farms in the EU, of which 93% were classified as family farms – the average area of which was 11 hectares. Farms of a legal status other than private family farm make up only 7% of the farms in the EU, but they are significantly larger, their average area at around 100 hectares. In Poland in turn some 99% of farms are private farms.

An important factor in exploiting the existing land potential is agrarian concentration. A comparison of the situation in Poland and the EU (see Table 3) indicates a similar fragmentation of farms. In both cases, three-quarters of the total number of farms are holdings with an area of less than 10 ha, and approximately 85% of them do not exceed 20 ha of UAA. Consequently only a small percentage of farms have more than 50 ha. However, there is a major difference in larger farms' share of land resource

rolnictwa (Keyzer et al. 2013) tworzą indywidualne gospodarstwa rolne i gospodarstwa farmerskie, które zajmują 48 proc. gruntów rolnych, wytwarzają 46 proc. produkcji rolnej i zatrudniają 82 proc. osób związanych z sektorem rolnym. Te gospodarstwa nie są bez znaczenia ponieważ, dostarczają niemal całą podaż ziemniaków, produkują 90 proc. warzyw, 80 proc. mleka, 3/4 wytwarzanej wołowiny (The Oakland Institute 2023).

W Ukrainie brakuje jednolitej definicji rolnictwa rodzinnego, co prowadzi do różnic w danych dotyczących liczby i wielkości gospodarstw. Według Instytutu Ekonomii i Prognoz Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (za Zolotnytska i Kowalczyk 2022), w 2021 roku zarejestrowanych było 31 800 gospodarstw rodzinnych i 3,9 miliona gospodarstw wiejskich (definicję gospodarstw w Ukrainie przedstawia Zolotnytska i Kowalczyk 2022), choć rzeczywista liczba może być wyższa. Gospodarstwa rodzinne mają średnią powierzchnię 50-100 hektarów, co zdecydowanie przekracza średnią w UE wynoszącą 17,4 hektara. Uprawiają one 15 proc. gruntów ornych i odpowiadają za 8,7 proc. produkcji rolnej, podczas gdy gospodarstwa wiejskie produkują 37,4 proc. krajowej produkcji rolnej i uprawiają 30 proc. gruntów. Gospodarstwa rodzinne i gospodarstwa wiejskie dostarczają większość ziemniaków, warzyw, owoców, mleka i mięsa w Ukrainie dzięki zastosowaniu bardziej zrównoważone metody produkcji (Mamonova, Borodina, Kuns 2023).

W 2020 r. w UE było ok. 9 mln gospodarstw, z czego 93 proc. klasyfikowano jako gospodarstwa rodzinne; średnia powierzchnia takiego gospodarstwa wynosiła 11 hektarów. Gospodarstwa o statusie prawnym innym niż indywidualne gospodarstwo rodzinne stanowią tylko 7 proc. gospodarstw w UE, ale są one znacznie większe pod względem obszaru, ze średnią powierzchnią ok. 100 hektarów. Z kolei w Polsce 99 proc. gospodarstw to gospodarstwa indywidualne.

Ważnym czynnikiem wykorzystania istniejącego potencjału ziemi jest koncentracja agrarna. Porównanie sytuacji w Polsce i UE (zob. tabela 3) wskazuje na zbliżone rozdrobnienie gospodarstw. W obu przypadkach ¾ łącznej liczby gospodarstw to podmioty z areałem mniejszym niż 10 ha, a około 85 proc. nie przekracza wielkości 20 ha UR. W konsekwencji niewielki jest odsetek gospodarstw o powierzchni większej niż 50 ha. Natomiast zasadnicza

management. Whereas in Poland only a third of UAA is in the hands of the large farms, in the European Union as a whole the proportion is almost 70%.

Comparing the farming structures of Poland and Ukraine with the countries of the EU therefore basically requires one to skip an analysis of the fragmentation in small farms, and to focus on the significance of holdings with UAA exceeding 100 hectares. There were 15,000 such farms in Ukraine, out of the total number of 36,000, meaning that they account for 42% (see Table 4). Of the 20 million ha of UAA in the hands of agricultural enterprises and farms, as much as 96% was in the possession of large holdings. Such a concentration of land resources was much greater than in the EU as a whole. In the 27 countries of the UE, there were only 325,000 farms with 100 ha or more, and they accounted for 4% of the total number of agricultural holdings. However, these absolute and relative numbers are of little significance, because what's crucial is the scale of resources concentrated in these farms. Compared to Ukraine, the level of concentration in the EU is low, with only half the utilised agricultural area in the hands of the biggest farms. Poland looks even worse against this background, with only 22% of agricultural land being used by large farms.

różnica dotyczy udziału gospodarstw większych w zagospodarowaniu zasobów ziemi. O ile w Polsce tylko 1/3 zasobów UR jest w rękach dużych gospodarstw, to w skali całej Unii Europejskiej jest to niemal 70 proc.

Tak więc porównanie struktur rolnych Polski i Ukrainy z krajami UE w zasadzie wymaga pominięcia analizy rozdrobnienia w gospodarstwach małych i skoncentrowania się na znaczeniu podmiotów o powierzchni UR przekraczającej 100 ha. Takich gospodarstw w Ukrainie było 15 tys. z całkowitej liczby 36 tys., co stanowi 42 proc. (zob. tabela 4). Z 20 tys. ha UR, którymi dysponowały przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolne, aż 96 proc. było w posiadaniu dużych podmiotów. Taka koncentracja zasobu ziemi była dużo wyższa niż w całej UE. W 27 krajach UE gospodarstw o powierzchni 100 ha i więcej było tylko 325 tys. i stanowiły one 4 proc. całkowitej liczby gospodarstw. Jednak te wartości bezwzględne i względne nie mają większego znaczenia, bowiem kluczowa jest skala zasobów skoncentrowanych w tych podmiotach. W porównaniu z Ukrainą jest ona niewielka, bo jedynie połowa użytków rolnych jest w rękach największych gospodarstwa. Na tym tle jeszcze gorzej wygląda Polska: tylko 22 proc. ziemi rolniczej użytkowana jest przez duże gospodarstwa.

Table 3. Structure of agricultural holdings and Utilised Agricultural Area in Poland and the European Union, 2020/2023

Tabela 3. Struktura gospodarstw rolnych i użytków rolnych w Polsce i Unii Europejskiej, 2020

UAA groups (by area) / Grupy obszarowe UR	No. of agricultural holdings ('000) / Liczba gospodarstw rolnych (tys.)	Poland / Polska		EU / UE	
		UAA ('000 ha) / Powierzchnia UR (tys. ha)	No. of agricultural holdings ('000) / Liczba gospodarstw rolnych (tys.)	UAA ('000 ha) / Powierzchnia UR (tys. ha)	No. of agricultural holdings ('000) / Liczba gospodarstw rolnych (tys.)
1-10	950	3767	6 660	16 652	
10-20	196	2708	779	10 945	
20-50	106	3160	689	21 823	
50-100	26	1763	347	24 430	
over 100 / powyżej 100	13	3266	325	80 008	
Total / Razem	1317	14 682	8 923	153 861	

Source: GUS 2021; GUS 2023; Eurostat. / Źródło: GUS 2021; GUS 2023; Eurostat.

The structural makeup does not mean there is no room for smaller farms in the EU. With limited land resources, they cannot count on achieving economies of scale in production, but they can seek opportunities to create added value in their agricultural production, for example by engaging in livestock farming or developing alternative, non-agricultural sources of income based on the farm's potential, such as processing or direct sales. Nevertheless, when it comes to large-scale crop production, Ukraine's agrarian structure gives it a competitive advantage.

Sytuacja strukturalna nie oznacza braku miejsca dla gospodarstw mniejszych w UE. Przy ograniczonych zasobach ziemi nie mogą one liczyć na osiągnięcie efektu skali produkcji, ale mogą poszukiwać szans tworzenia wartości dodanej produkcji rolnej – roślinnej, np. poprzez prowadzenie produkcji zwierzęcej, czy rozwijanie alternatywnych, pozarolniczych źródeł dochodu, na bazie potencjału danego gospodarstwa rolnego, np. w formie przetwórstwa i sprzedaży bezpośredniej. Niemniej, w masowej produkcji rolnych surowców roślinnych struktura agrarna daje przewagę Ukrainie.

Table 4. Number and area of enterprises and farms conducting agricultural activities in Ukraine by Utilised Agricultural Area, 2020

Tabela 4. Liczba oraz powierzchnia przedsiębiorstw i gospodarstw prowadzących działalność rolniczą w Ukrainie według wielkości użytków rolnych, 2020

Size of agricultural holding (ha) / Wielkość gospodarstw (w ha)	Agricultural enterprises / Przedsiębiorstwa rolne				Farms / Gospodarstwa rolne			
	Number / Liczba		Area ('000 ha) / Powierzchnia (w tys. ha)		Number / Liczba		Area ('000 ha) / Powierzchnia (w tys. ha)	
Up to 4.9	174	(1.1)	0.4	(0)	1801	(5.7)	6.0	(0.1)
5-19.9	412	(2.6)	5.1	(0.1)	4526	(14.2)	57.3	(1.2)
20-99.9	1279	(8.2)	71.4	(0.5)	12742	(40.0)	614.9	(12.8)
100-499.9	2520	(16.1)	669.8	(4.3)	5369	(16.9)	1258.3	(26.1)
500-999.9	1454	(9.3)	1060.2	(6.9)	1262	(3.9)	897.7	(18.6)
1000-3999.9	2986	(19.1)	6007.5	(38.9)	926	(2.9)	1581.6	(32.8)
4000-6999.9	445	(2.8)	2233.1	(14.5)	65	(0.2)	402.0	(8.3)
7000-9999.9	132	(0.8)	1107.0	(7.2)	-	-	-	-
over 10000 / ponad 10000	184	(1.2)	4280.1	(27.7)	-	-	-	-
Farms without land / Gospodarstwa bez ziemi	6086	(38.8)			5160	(16.2)		
Total / Razem	15672	(100)	15434.6	(100)	31851	(100)	4817.8	(100)

NB: data for holdings that submitted reports using the form 4-cr (annual) Report on arable area for agricultural crops and meeting the criteria defined by the statistical methodology; the percentage is given in brackets. /

Uwagi: dane dla jednostek, które złożyły sprawozdanie na formularzu 4-cr (rocznym) Sprawozdanie o powierzchniach uprawnych dla upraw rolnych i spełniają kryteria określone przez metodologię statystyczną; w nawiasach podano strukturę.

Source: Zolotnytska and Kowalczyk 2022./ Źródło: Zolotnytska i Kowalczyk 2022.

1.3. Agricultural workforce

As a country with a low rural population density, Ukraine has a unique advantage in the form of vast lands available for growing crops. The small population means fewer disputes involving land being used for other purposes, thereby enabling the intensification of large-scale farming operations. Compared to countries with a higher population density, where farmland competes with land for residential or industrial development, Ukraine has an advantage in its ability to develop large-scale farms. This is conducive not only for intensive agricultural production, but also for the creation of agricultural conglomerates that can make more organised usage of the available resources.

Ukraine's agriculture has absorbed approximately 15% of the total number of people working in the economy, and labour resources in agriculture number around 2,692,700 (Nowak 2023; State Statistics Service of Ukraine 2022). Such a high level of employment is considered a certain disfunction of agriculture that burdens the economy as a whole. On the path of economic development, countries' share of employment in agriculture steadily falls in favour of, above all, services and industry. In Ukraine, the share in the total number of workers in the economy of those working in agriculture has fallen from around 22% in the mid-1990s (Dzun i Tereszczuk 2011). The current percentage, still high, indicates that the process of economic change is only about to take place. But one should also add that Ukraine is a country with great agricultural potential, the tapping of which will continue to require the involvement of labour. Worth noting, though, is that EU countries with major farming potential, such as France or Germany, have – in a significant part of their agricultural production – already gone down the path of substituting labour with capital, and the importance of employment in the agricultural sector is much lower, at no detriment to the volume or value of agricultural production.

In Poland's case, of a total labour force of around 15.2 million, 1,218,300 work in agriculture – which means 8.4%.

An important indicator in the description of agriculture is the amount of labour input per 100 ha of UAA: in

1.3. Pracujący w rolnictwie

Ukraina jako kraj o niskiej gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich posiada wyjątkowy atut w postaci rozległych terenów dostępnych pod uprawy rolne. Nie wielka liczba mieszkańców oznacza mniejsze konflikty związane z wykorzystaniem gruntów na inne cele, co pozwala na intensyfikację działalności rolniczej na dużą skalę. W porównaniu do krajów o wyższej gęstości zaludnienia, gdzie ziemia rolnicza konkuruje z terenami pod zabudowę mieszkaniową czy przemysłową, Ukraina ma przewagę w możliwości rozwoju wielkoobszarowych gospodarstw. To sprzyja nie tylko intensywnej produkcji rolnej, ale również tworzeniu rolniczych holdingów, które mogą w sposób bardziej zorganizowany korzystać z dostępnych zasobów.

Rolnictwo Ukrainy absorbowowało około 15 proc. całkowitej liczby pracujących w gospodarce, a zasoby pracy w rolnictwie to 2692,7 tys. osób (Nowak 2023; State Statistics Service of Ukraine 2022). Taki wysoki stan zatrudnienia uznaje się za pewną dysfunkcję rolnictwa, która obciąża całą gospodarkę. Na ścieżce rozwoju gospodarczego krajów systematycznie maleje udział zatrudnienia w rolnictwie na rzecz przede wszystkim usług oraz przemysłu. W Ukrainie udział pracujących w rolnictwie w całkowitej liczbie pracujących w gospodarce zmniejszył się z około 22 proc. w połowie lat 90. (Dzun i Tereszczuk 2011). Nadal duży odsetek wskazuje, że proces zmian gospodarczych będzie dopiero zachodził. Ale trzeba dodać, że Ukraina jest krajem z dużym potencjałem rolniczym, którego wykorzystanie będzie nadal wymagało zaangażowania pracy. Warto jednak zauważyć, że kraje UE z dużym potencjałem rolnictwa, np. Francja czy Niemcy, w znacznej części typów produkcyjnych rolnictwa przeszły już ścieżkę substytucji pracy kapitałem i znaczenie zatrudnienia w sektorze rolnym jest zdecydowanie mniejsze, bez uszczerbku na wielkości i wartości produkcji rolnej.

W przypadku Polski z około 15,2 mln pracujących ogółem, w rolnictwie pracuje 1 218,3 tys. osób, tj. 8,4 proc.

Ważnym wskaźnikiem w opisie rolnictwa jest wielkość nakładów pracy na 100 ha UR: w Polsce wynoszą one około 8,2 osoby, a w Ukrainie 6,5. Wysokość wskaźnika

Poland it is around 8.2 persons, while in Ukraine 6.5. The value of the index for Poland is a result of the country's farm fragmentation. Demand for labour falls as the agrarian structure improves, and a larger production volume is linked to the use of technologies substituting labour plus more intensive technology in agricultural production based on efficient machinery and equipment. The economic surplus from agricultural production is thereby spread over a small number of workers, or less intense exploitation of land resources is sufficient for achieving similar labour efficiency. As Nowak (2023) points out, labour productivity in Poland was twice that of Ukraine, and land productivity three times as high.

Average monthly wages in the Ukrainian economy in 2021 were around PLN 1,370, and in agriculture – PLN 1,130. The agricultural wage was about 83% of the average nominal monthly wage in the economy. In Poland, wages in agriculture in 2022 (at PLN 7,100) were slightly above wages in the economy (PLN 6,350) (GUS 2023c). A comparison of the wages in the two countries shows that Ukraine's agriculture, with lower wages, is highly competitive. As the economy grows, so too will wages – including in agriculture – although currently the competitiveness of costs in Ukraine is evident. The productive potential of land in Ukraine is still not well

dla Polski to wynik rozdrobnienia gospodarstw w Polsce. Zapotrzebowanie na pracę zmniejsza się wraz poprawą struktur agrarnych, a większy rozmiar produkcji wiąże się ze stosowaniem technik substytuujących pracę i bardziej intensywnych technologii wytwarzania produktów rolniczych opartych na stosowaniu wydajnych maszyn i urządzeń. W efekcie nadwyżka ekonomiczna z produkcji rolnej rozkłada się na mniejszą liczbę pracujących lub do uzyskania podobnej efektywności pracy możliwa jest niższa intensywność wykorzystania zasobów ziemi. Jak wskazuje Nowak (2023), produktywność pracy w rolnictwie Polski była dwa razy większa niż w Ukrainie, a produktywność ziemi trzy razy większa.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce Ukrainy w 2021 roku wynosiło około 1 370 zł, a w rolnictwie 1 130 zł. Wynagrodzenie za pracę w rolnictwie wynosiło około 83 proc. przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia nominalnego w gospodarce. W Polsce w 2022 roku wynagrodzenie w rolnictwie (7 100 zł) było nieznacznie większe od wynagrodzenia w gospodarce (6 350 zł) (GUS 2023c). Porównanie wynagrodzeń w obu krajach wskazuje, że rolnictwo Ukrainy z niższym wynagrodzeniem pracy jest silnie konkurencyjne. Oczywiście wraz z rozwojem gospodarczym wynagrodzenie w gospodarce, także w rolnictwie, będzie rosło, ale na obecnym etapie konkurencyjność kosztowa Ukrainy jest wyraźna.

Table 5. Labour input in agricultural holdings (in '000 annual work units, AWU), in holdings larger than 1 ha

Tabela 5. Nakłady pracy w gospodarstwach rolnych (w rocznych jednostkach pracy w tys. AWU) w gospodarstwach powyżej 1 ha

UAA group (in hectares) / Grupy obszarowe UR	EU / UE	Poland / Polska
All / Ogółem	8 940	1 402
1-10	4 641	803
10-20	1 050	284
20-50	1 152	189
50-100	702	57
over 100 / powyżej 100	1 214	69

NB: AWU (Annual Work Unit) is the conventional unit for labour input in agriculture, meaning full-time equivalent.

Uwagi: AWU (Annual Work Unit) to umowna jednostka nakładów pracy w rolnictwie, oznaczająca ekwiwalent pełnego etatu.

Source: Eurostat; accessed: September 2024. / Źródło: Eurostat, dostęp: wrzesień 2024.

exploited, and in terms of land resources and quality, Ukraine has a large margin allowing for intensification of agricultural production.

Unfortunately, data on the distribution of the workforce by size of farm (see table 5) are not available for Ukraine. When comparing the situations in Poland and the EU, one can see certain similarities, resulting from the large share of small farms of up to 10 ha UAA. Just over half those working in agriculture work in such holdings. A difference appears in the case of the larger farms, of over 50 hectares UAA, for which over one fifth of the labour resources are located in the EU, compared to barely 9% in Poland.

1.4. Fixed assets in agriculture

Despite its significant potential, Ukrainian agriculture is also facing numerous threats that could obstruct its development. One of the key challenges is underinvestment in the agricultural sector, in particular in infrastructure and technologies. Smaller farmers often have limited access to modern farming technology, loans and resources necessary for increasing their production efficiency.

The differences in Poland's and Ukraine's GDP mentioned in the introduction were of fundamental significance for agricultural development in both countries. Additionally, in Poland's case, the possibility of drawing on EU funds played a big role. In 2021 the gross value of all fixed assets in Poland was PLN 4,486 billion, of which approximately PLN 160 bn was in agriculture, so 3.5% (see table 6). Fixed assets in Ukraine's agriculture were estimated to be worth PLN 82.7 billion³ (583,508 million hryvnias), which was approximately 5% of the fixed assets of the entire economy.

The number of tractors and combine harvesters on farms is one of the indicators used to assess the level of capital in agriculture (Poczta 2013). In 2021, Po-

³ The average exchange rate taken was UAH 0.1417 for 2021 <https://www.exchange-rates.org/pl/histeryczne-kursy-wymiany/uah-pln-2021>

Potencjał produkcyjny ziemi w Ukrainie wciąż nie jest dobrze wykorzystany, a biorąc pod uwagę zasoby i jakość ziem, Ukraina dysponuje dużym marginesem możliwości intensyfikacji produkcji rolnej.

Niestety, dane dotyczące rozkładu siły roboczej według wielkości gospodarstw (zob. tabela 5) nie są dla Ukrainy dostępne. Porównując sytuacje w Polsce i UE widać pewne podobieństwo, które wynika z dużego udziału gospodarstw małych, do 10 ha UR. W tych podmiotach pracuje nieco ponad połowa pracujących w rolnictwie. Różnica pojawia się w przypadku gospodarstw większych. W gospodarstwach dużych, o powierzchni UR powyżej 50 ha, w UE ulokowana ponad 1/5 zasobów pracy, a w Polsce zaledwie 9 proc.

1.4. Środki trwałe w rolnictwie

Mimo znaczącego potencjału ukraińskie rolnictwo stoi również przed wieloma zagrożeniami, które mogą hamować jego rozwój. Jednym z kluczowych wyzwań jest niedoinwestowanie sektora rolniczego, szczególnie w infrastrukturę i technologie. Mniejsi rolnicy często mają ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii rolniczych, kredytów oraz zasobów potrzebnych do zwiększenia efektywności produkcji.

Wspomniane we wprowadzeniu różnice w poziomie PKB Polski i Ukrainy miały fundamentalne znaczenie dla rozwoju rolnictwa w obu krajach. Dodatkowo w przypadku Polski dużą rolę odegrały możliwości wykorzystania środków z funduszy UE. W 2021 roku wartość brutto środków trwałych ogółem w Polsce wynosiła 4 486 mld zł, z tego w rolnictwie około 160 mld zł, czyli 3,5 proc. (zob. tabela 6). W Ukrainie środki trwałe w rolnictwie szacowane były na 82,7 mld zł³ (583 508 mln hrywien), co stanowiło około 5 proc. środków trwałych całej gospodarki.

Wyposażenie gospodarstw w ciągniki rolnicze i kombajny zbożowe jest jednym z mierników oceny stanu wyposażenia rolnictwa w kapitał (Poczta 2013). W Polsce

³ Przyjęto średni kurs przeliczeniowy UAH 0,1417 dla 2021 roku <https://www.exchange-rates.org/pl/histeryczne-kursy-wymiany/uah-pln-2021>

Table 6. Fixed assets in agriculture in 2021 (PLN m, current recorded prices)
Tabela 6. Środki trwałe w rolnictwie w 2021 roku (mln zł, bieżące ceny ewidencyjne)

Fixed assets / Środki trwałe	Poland / Polska		Ukraine /Ukraina	
	Gross value of fixed assets / wartość brutto środków trwałych	Investment outlay / nakłady inwestycyjne	Gross value of fixed assets / wartość brutto środków trwałych	Investment outlay / nakłady inwestycyjne
Total / Razem	159 074,0	5 585,4	82 683,3	7 030,2

Source: GUS 2023b; Державна служба статистики України 2023. / Źródło: GUS 2023b; Державна служба статистики України 2023.

land had 1,447,700 tractors, and 167,131 combine harvesters (GUS 2023a). That means farms had 9.5 tractors per 100 ha UAA, and 1.4 combine harvesters per 100 hectares of cereal crops. In Ukraine there were 130,000 tractors and 26,500 combine harvesters in 2021 (Zolotnytska and Kowalczyk 2022). So not only were there fewer machines in Ukraine, but it also had a much lower ratio of machines per hectare.

When making a simple numerical comparison then of course a degree of caution has to be observed, since the numbers themselves do not take machine quality into account. Large farms tend to be equipped with the latest machines, with high performance and precision. In Poland the degree of wear on total fixed assets is estimated to be 75% (GUS 2023a), and this also applies to machinery and equipment. A large portion of the tractors are aging and have little power, and are still used in production – particularly on small farms. We can presume (sadly there are no hard data on the matter) that similar variation is a feature of the machinery in Ukraine as well. Most modern machines there are the property of the agroholdings, and are concentrated in a small number of the largest farms. To summarise, a comparison of the equipment that farms have in Poland, the EU, and Ukraine clearly indicates the backwardness of Ukraine's agriculture (Zolotnytska and Kowalczyk 2022).

The disparities between Ukraine and the countries of Europe are also evident in the consumption of circulating inputs, examples of which could be fertilisers and plant protection products (see Table 7). Consumption

liczba ciągników w 2021 roku wynosiła 1 447,7 tys. szt., a kombajnów zbożowych 167 131 sztuk (GUS 2023a). Oznacza to wyposażenie gospodarstw rolnych w 9,5 ciągników na 100 ha UR i 1,4 kombajnów na 100 ha uprawy zbóż. Łącznie kraje unijne dysponowały 8,4 mln ciągników rolniczych, a na 100 ha UR przypadało 4,9 ciągników i 1 kombajn na 100 ha uprawy zbóż. W Ukrainie liczba ciągników wynosiła w 2021 r. 130 500, a kombajnów zbożowych 26 500 (Zolotnytska i Kowalczyk 2022). W Ukrainie nie tylko było mniej maszyn, ale także dużo mniejsze było wyposażenie w maszyny.

Oczywiście w prostym liczbowym porównaniu trzeba zachować ostrożność, ponieważ nie uwzględnia ono jakości sprzętu. Duże gospodarstwa zwykle wyposażone są w najnowsze maszyny, o dużych wydajnościach i precyzji działania. W Polsce stopień zużycia środków trwałych ogółem szacowany jest na 75 proc. (GUS 2023a) i dotyczy także maszyn i urządzeń. Duża część ciągników to maszyny starsze o małej mocy, nadal wykorzystywane w produkcji, zwłaszcza w małych gospodarstwach. Można sądzić (niestety nie ma twardych danych na ten temat), że podobne zróżnicowanie cechuje rozkład wyposażenia w maszyny w Ukrainie. Większość nowoczesnych maszyn jest własnością agroholdingów i skoncentrowana jest w niewielkiej liczbie największych gospodarstw. Podsumowując, porównanie wyposażenie techniczne gospodarstw rolnych w Polsce i UE z Ukrainą, wyraźnie wskazuje na zapóźnienie ukraińskiego rolnictwa (Zolotnytska i Kowalczyk 2022).

Dysproporcje między Ukrainą a krajami Europy widać także w przypadku zużycia środków obrotowych, cze-

Table 7. Consumption of mineral fertilisers and plant protection products per hectare of UAA (kg)**Tabela 7. Zużycie nawozów mineralnych i środków ochrony roślin na 1 ha UR (kg)**

Type / Rodzaj	EU / UE	Poland / Polska	Ukraine / Ukraina
NPK	93.8	130.5	76.51
- nitrogen (N) / azotowe (N)	62.5	69.1	52.4
- phosphorus (P) / fosforowe (P)	14.4	24.0	13.35
- potassium (K) / potasowe (K)	16.9	37.4	10.76
Consumption of plant protection products (active substance in kg/ha) / Zużycie środków ochrony roślin (substancji czynnej w kg/ha)	3.22	2.3	0.8

Source: GUS 2023a; Eurostat; Державна служба статистики України 2023. /
Źródło: GUS 2023a; Eurostat; Державна служба статистики України 2023.

of fertilisers (based on nitrogen, phosphorus and potassium – NPK) per 1 ha UAA is almost twice as high in Poland as it is in Ukraine, and the EU average consumption is about 20% below the level in Poland. Even greater differences are seen in the case of plant protection product consumption. Ukraine uses one third of the amount of active substance per hectare of farming than in Poland, and one fourth of that in the European Union.

A comparison of the data on capital endowment, taking into account the resources of the remaining factors of production, shows that the level of technical capital intensity of land and labour in Ukraine is several times lower than in Poland and the countries of the EU. The same applies to the intensity of production measured in the consumption of crop production inputs. One may presume this to be the result of the dual nature of agriculture in Ukraine. The small and economically weak private farms cannot afford investment expenditure for recapitalising them. Some do not have the financial capacity to carry out intense agricultural production requiring the usage of crop production inputs. Large-scale farms on the other hand achieve satisfactory economic results at a lower intensity, while at the same time keeping production high, as a result of the large scale of production due to the enormous land area they manage. This shows that land resources and their quality, reinforced in the future with additional investment in fixed

go przykładem są nawozy i środki ochrony roślin (zob. tabela 7). Zużycie nawozów (azotowych, fosforowych i potasowych – NPK) na 1 ha UR w Polsce jest niemal dwukrotnie wyższe niż w Ukrainie, a średnio w UE zużywa się 20 proc. mniej nawozów niż w Polsce. Jeszcze większe różnice widać w przypadku zużycia środków ochrony roślin. Substancji czynnej na 1 ha w rolnictwie Ukrainy stosuje się trzy razy mniej niż w Polsce i cztery razy mniej niż w UE.

Porównując dane dotyczące wyposażenia kapitałowego, z uwzględnieniem zasobów pozostałych czynników produkcji, widać, że techniczne uzbrojenie ziemi i pracy w Ukrainie jest kilkakrotnie mniejsze niż w Polsce i krajach UE. Podobnie jest z intensywnością produkcji mierzoną zużyciem środków plonotwórczych. Można sądzić, że wynika to z dualnego charakteru rolnictwa w Ukrainie. Małych i słabych ekonomicznie gospodarstw prywatnych nie stać na ponoszenie wydatków inwestycyjnych na dokapitalizowanie gospodarstw. Część z nich nie ma finansowych możliwości prowadzenia intensywnej produkcji rolnej wymagającej stosowania środków plonotwórczych. Z kolei wielkoobszarowe gospodarstwa rolne osiągają satysfakcjonujące rezultaty ekonomiczne przy niższej intensywności, a jednocześnie dużej produkcji, która wynika z ogromnego arealów, który zagospodarowują. To pokazuje, że zasoby ziemi oraz ich jakość, wzmocnione w przyszłości dodatkowymi nakładami na środki trwałe, stwarzają prze-

assets, provide the prerequisites for an even greater scale of production and increase in competitiveness.

An effect of the differences in the extent to which agriculture's potential is tapped is evident in the production figures (see Table 8). It is worth noting that Ukraine's agriculture, despite having twice the land resources and significantly higher-quality utilised agricultural area, generates farm output of a total value comparable to that of Poland. While Ukraine's farmland area is the equivalent of over 20% of the EU's total agricultural land, its production value amounts to just 8% of that generated by EU countries. The first reason for this is the limited role of the country's animal husbandry, which accounts for only 18% of Ukraine's total agricultural production value, compared to half in Poland's case. The mass-scale production and sale (including export) of raw plant commodities means that Ukraine loses the opportunity to add value through the production of animal feed and the sale of livestock products. The second reason could be the agrarian concentration outlined earlier. Large-scale farms achieve excellent financial results through crop production alone, and

stanki dla jeszcze większej skali wytwarzania i wzrostu konkurencyjności.

Efektorem różnic w wykorzystaniu potencjału rolnictwa są osiągnięte rezultaty produkcyjne (zob. tablica 8). Warto zwrócić uwagę na fakt, że rolnictwo Ukrainy przy dwukrotnie większych zasobach ziemi i zdecydowanie lepszej jakości użytków rolnych, wytwarza produkty rolne o łącznej wartości porównywalnej z Polską. O ile powierzchnia ziemi rolnej w Ukrainie to ponad 20 proc. zasobów całej UE, to wartość produkcji stanowi tylko 8 proc. tej generowanej przez kraje unijne. Pierwszą przyczyną jest niewielkie znaczenie produkcji zwierzęcej. Tylko 18 proc. globalnej wartości produkcji rolniczej Ukrainy pochodzi z produkcji zwierzęcej, podczas gdy w Polsce jest to połowa. Masowa produkcja i sprzedaż (w tym eksport) surowców roślinnych oznacza, że Ukraina traci szansę dodania wartości w formie produkcji pasz dla zwierząt i sprzedaży produkcji zwierzęcej. Drugą przyczyną może być przedstawiona wcześniej koncentracja agrarna. Gospodarstwa o dużym areale osiągają doskonałe wyniki finansowe bazując wyłącznie na produkcji roślinnej, a do uzyskania takich re-

Table 8. Value of agricultural production in 2021 (EUR million)

Tabela 8. Wartość produkcji rolniczej w 2021 roku (mln euro)

Type / Rodzaj	EU / UE	Poland / Polska	Ukraine / Ukraina
Total production, of which: / Produkcja ogółem, w tym:	517 115	39 381	41 524
- plant production / produkcja roślinna	287 723	19 754	34 149
- animal production / produkcja zwierzęca	205 890	18 895	7 375
Indirect consumption / Zużycie pośrednie	316 275	25 293	24 510
Value added (gross) / Wartość dodana brutto	220 898	14 254	17 905

NB: the above took the average exchange range for Ukraine's hryvnia to the euro as 0.03104 for 2021 (<https://www.exchange-rates.org/pl/historyczne-kursy-wymiany/uah-eur-2021>). /

Uwagi: przyjęto średni kurs przeliczeniowy hrywny ukraińskiej względem euro 0,03104 dla 2021 roku (<https://www.exchange-rates.org/pl/historyczne-kursy-wymiany/uah-eur-2021>)

Source: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/aact_eaa01/default/table?lang=en&category=agr.aact.aact_eaa (accessed: September 2024). /

Źródło: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/aact_eaa01/default/table?lang=en&category=agr.aact.aact_eaa (dostęp: wrzesień 2024).

Table 9. Efficiency of production factors)
Tabela 9. Efektywność wykorzystania czynników produkcji

Specification / Wyszczególnienie	EU / UE	Poland / Polska	Ukraine / Ukraina
Productivity of factors of production / Produktywność czynników produkcji			
land (euro/ha of UAA) / ziemi (euro na 1 ha UR)	3 279	2 634	1 005
labour (euro per worker) / pracy (euro na 1 pracującego)	55 780	32 325	15 421
capital (euro per 1 euro of gross fixed assets) / kapitału (euro na 1 euro wartości brutto śr. trwałych)		1.1	2.3
Profitability (measured by gross value added) / Dochodowość (mierzona wartością dodaną brutto)			
land (euro/ha of UAA) / ziemi (euro na 1 ha UR)	1 401	953	433
labour (euro per worker) / pracy (euro na 1 pracującego)	23 828	11 700	6 649
capital (euro per 1 euro of gross fixed assets) / kapitału (euro na 1 euro wartości brutto śr. trwałych)		0.4	1.0

Source: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/aact_eaa01/default/table?lang=en&category=agr.aact.aact_eaa (accessed: September 2024). /

Źródło: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/aact_eaa01/default/table?lang=en&category=agr.aact.aact_eaa (dostęp: wrzesień 2024).

the highest levels of crop production intensity are not necessary to achieve such outcomes. This does not, of course, rule out livestock production, since examples of large-scale livestock farms in Ukraine undoubtedly exist. However, this always entails the need to hire additional workers, invest in buildings and infrastructure, equip these facilities, and manage the higher production risk associated with livestock farming, along with additional transaction costs. Nevertheless, the current situation may change. The development of agriculture after the end of the armed conflict, and even more so under EU membership conditions, does not rule out the development of animal husbandry, as well as its primary and further processing. The country's broader economic development will also act as a stimulus for such potential changes. As society grows more affluent, wage pressure will increase, food consumption patterns will shift (towards higher demand for meat), and the agricultural sector – integrated into the EU single market – will seek out new areas of competitiveness.

The changes that take place in Ukraine's agriculture will improve economic performance. Currently the value added of the country's agriculture is similar to that in

zultatów nie jest konieczna najwyższa intensywność produkcji roślinnej. To nie wyklucza oczywiście prowadzenia produkcji zwierzęcej, bo zapewne takie przykłady wielkoobszarowych gospodarstw w Ukrainie też istnieją. Jednak zawsze wiąże to się z koniecznością zatrudnienia dodatkowych osób, inwestycji w budynki, budowle oraz ich wyposażenie, także z wyższym ryzykiem produkcyjnym w chowie zwierząt, dodatkowymi kosztami transakcyjnymi. Niemniej, ta obecna sytuacja może ulec zmianie. Rozwój rolnictwa po ustaniu konfliktu zbrojnego, a tym bardziej w warunkach członkostwa w UE, nie wyklucza rozwoju produkcji zwierzęcej oraz jej pierwotnego czy pogłębionego przetwórstwa. Impulsem do tych potencjalnych zmian będzie także generalny rozwój kraju. W bogacącym się społeczeństwie będzie rosła presja płacowa, zmieni się model konsumpcji żywności (w kierunku wzrostu popytu na mięso), a gospodarka rolna włączona w jednolity rynek unijny będzie poszukiwała nowych dla siebie obszarów konkurencyjności.

Zmiany, które będą następowały w rolnictwie Ukrainy będą poprawiały efekty ekonomiczne. Obecnie wartość dodana rolnictwa ukraińskiego jest podobna do tej

Poland, while with twice the land and labour inputs, the profitability of these factors of production is significantly lower (see Table 9).

As can be seen from the data presented in Table 9, a number of factors – including the lower capital intensity of production – cause Ukraine's land productivity to be three times lower than in the EU. Capital productivity is higher than in Poland, but this is due (as previously noted) to Ukraine's weaker level of fixed assets. As a result, similar disparities – to Ukraine's disadvantage – are seen in the profitability of land and capital. However, from the perspective of agricultural economics, the most important factors are labour productivity and profitability. The latter index in particular determines wages, a key factor in the economy. Labour profitability in Ukraine in 2021 was half that of Poland and less than one-third of the EU average. These figures illustrate the scale of untapped potential for further agricultural development in Ukraine.

For the countries of the European Union, including Poland, the growing competitiveness of Ukraine's agriculture could constitute a significant challenge. Ukrainian farm products are made using the economies of scale of production on very large and professionally managed farms, with top quality soil, which allows for lower consumption of crop inputs. These farms have modern equipment, and labour costs are significantly lower in Ukraine. Its agricultural production is thereby competitive, which puts pressure on the prices of goods in the EU, which in turn could lead to a drop in income for European farmers. The agricultural sector in the EU, and in particular in countries with higher labour costs and production standards, may be unable to remain competitive without support from governments and EU funds.

1.5. Summary and conclusions

The transformation of agriculture in Poland and Ukraine has revealed two separate development trajectories, although the goal in both countries has been to transform centrally planned farm production systems into market models. Poland, a member of the European Union,

w Polsce, a przy dwukrotnie wyższych nakładach ziemi i pracy, dochodowość tych czynników produkcji jest znacznie niższa (zob. tabela 9).

Jak widać z danych zawartych w tabeli 9 szereg czynników, w tym niższa intensywność kapitałochłonna produkcji, powoduje, że produktywność ziemi w Ukrainie jest trzykrotnie niższa niż w UE. W porównaniu z Polską produktywność kapitału jest wyższa, ale to wynika ze (wskazywanego wcześniej) słabszego wyposażenia w środki trwałe. W konsekwencji podobne różnice, na niekorzyść Ukrainy, występują w dochodowości ziemi i kapitału. Natomiast z punktu widzenia ekonomiki rolnictwa najważniejsza jest produktywność i dochodowość pracy. Zwłaszcza ten ostatni wskaźnik determinuje kluczowe w gospodarce wynagrodzenie za pracę. Dochodowość pracy w Ukrainie w 2021 roku była dwukrotnie mniejsza niż w Polsce i ponad trzykrotnie mniejsza od średniej dla UE. Te wskaźniki obrazują skalę rezerw do wykorzystania dla dalszego rozwoju rolnictwa w Ukrainie.

Dla krajów Unii Europejskiej, w tym Polski, rosnąca konkurencyjność ukraińskiego rolnictwa może być istotnym wyzwaniem. Ukraińskie produkty rolne wytwarzane są z wykorzystaniem efektu skali produkcji w bardzo dużych gospodarstwach rolnych, profesjonalnie zarządzanych, gospodarujących na glebach najlepszej jakości, co pozwala na mniejsze zużycie środków plonotwórczych. Te gospodarstwa wyposażone są w nowoczesny sprzęt, a koszty pracy są w Ukrainie znacznie niższe. W efekcie produkcja rolna jest konkurencyjna, co wywiera presję na ceny produktów w UE, co z kolei może prowadzić do spadku dochodów europejskich rolników. Sektor rolny w UE, szczególnie w krajach o wyższych kosztach pracy i standardach produkcji, może nie być w stanie utrzymać konkurencyjności bez wsparcia ze strony rządów i środków unijnych.

1.5. Podsumowanie i wnioski

Transformacja rolnictwa w Polsce i w Ukrainie ujawnia dwie odrębne trajektorie rozwoju, choć oba kraje miały na celu przekształcenie scentralizowanych systemów produkcji rolnej w modele rynkowe. Polska, członek Unii Europejskiej, szybko zmodernizowała swój

quickly modernised its agricultural sector, making use of instruments in financial support, technology transfer, and investments in human capital. Thanks to these measures, Poland's agriculture has improved its efficiency and competitiveness significantly, and become of the economy's key and more dynamic sectors. Integration with the markets of Europe has opened up new growth opportunities, while rapidly expanding exports of Polish farm produce has resulted in Poland now playing a significant role on international markets.

In Ukraine's case, the agricultural transformation was much more complicated and plagued with internal problems. Although the country has among the most fertile soils in the world, the lack of political stability, the corruption, and armed conflict have all had a negative impact on the development of the agricultural sector. Most Ukrainian farms are small and fragmented, while their mechanisation and the sophistication of the technologies used remain at a low level. In addition, agriculture's development is constrained by the lack of access to finance and inconsistent regulations on land marketing.

For both countries the analysis shows there to be key factors impacting the success of the agricultural transition. Political stability, access to finance, effective state institutions and integration with international markets constitute the foundations of development in the agricultural sector. Thanks to its stable governments and well-considered agricultural policy, Poland has taken full advantage of these factors, while Ukraine still needs to carry out reforms in these areas.

Agriculture in Ukraine needs reforms that will improve how state institutions function, that will ensure political stability and transparency in regulations on trade in land. Infrastructural investments and support for small and medium-sized farms, which make up an important part of Ukraine's agriculture, will also be crucial. Collaboration with the European Union and other international organisations could play a key role in the transfer of knowledge and technology, and in ensuring access to new markets.

Bearing in mind that the development of Ukraine's agriculture cannot take place to the detriment of agricul-

sektor rolniczy, korzystając z instrumentów wsparcia finansowego, transferu technologii i inwestycji w kapitał ludzki. Dzięki tym działaniom polskie rolnictwo znacząco poprawiło swoją efektywność i konkurencyjność i stało się jednym z kluczowych i dynamicznych sektorów gospodarki. Integracja z europejskimi rynkami stworzyła nowe możliwości rozwoju, a dynamicznie rosnący eksport polskich produktów rolnych sprawił, że Polska odgrywa istotną rolę na rynkach międzynarodowych.

W przypadku Ukrainy transformacja rolnictwa była znacznie bardziej skomplikowana i obciążona problemami wewnętrznymi. Choć Ukraina posiada jedne z najbardziej żyznych gleb na świecie, brak stabilności politycznej, korupcja oraz konflikt zbrojny negatywnie wpłynęły na rozwój sektora rolnego. Ukraińskie gospodarstwa są w większości małe i rozdrobnione, a mechanizacja oraz poziom zaawansowania stosowanych technologii pozostaje na niskim poziomie. Dodatkowo, rozwój rolnictwa ograniczają brak dostępu do finansowania oraz niespójne regulacje dotyczące obrotu ziemią.

W analizie obu krajów można dostrzec kluczowe czynniki wpływające na sukces transformacji rolnictwa. Stabilność polityczna, dostęp do finansowania, efektywne instytucje państwowe oraz integracja z międzynarodowymi rynkami są fundamentem rozwoju sektora rolnego. Polska dzięki stabilnym rządów i przemyślanej polityce rolnej wykorzystwała te czynniki w pełni, podczas gdy Ukraina nadal musi przeprowadzić reformy w tych obszarach.

Rolnictwo w Ukrainie potrzebuje reform, które poprawią funkcjonowanie instytucji państwowych, zapewnią stabilność polityczną i transparentność regulacji dotyczących obrotu ziemią. Kluczowe będą również inwestycje w infrastrukturę oraz wsparcie dla małych i średnich gospodarstw, które stanowią istotny element ukraińskiego rolnictwa. Współpraca z Unią Europejską i innymi organizacjami międzynarodowymi może odegrać kluczową rolę w transferze wiedzy i technologii oraz zapewnieniu dostępu do nowych rynków.

Pamiętając, że rozwój ukraińskiego rolnictwa nie może odbywać się ze szkodą dla rozwoju rolnictwa w UE,

tural development in the EU, it will be essential to take sustainable development into account, along with mutual benefits for both sides. The development of agriculture in Ukraine should be grounded on synergy, whereby both sides benefit from the exchange of experience, technology, and scientific collaboration.

To summarise, the transformation of agriculture is a protracted process requiring coordinated action at both national and international levels. Poland and Ukraine, though differing in the standard of development of their agricultural sectors, can learn from each other and aim for sustainable development that will make full use of their agricultural potential.

koniecznie należy uwzględnić zrównoważony rozwój i wzajemne korzyści dla obu stron. Rozwój rolnictwa w Ukrainie powinien opierać się na synergii, gdzie obie strony korzystają z wymiany doświadczeń, technologii oraz współpracy naukowej.

Podsumowując, transformacja rolnictwa to proces długotrwały, wymagający skoordynowanych działań zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Polska i Ukraina, choć różnią się w poziomie rozwoju sektora rolniczego, mogą uczyć się od siebie nawzajem i dążyć do zrównoważonego rozwoju, który pozwoli w pełni wykorzystać ich potencjały rolnicze.

Bibliography / Bibliografia

Bankier.pl (2023): *Minister rolnictwa Ukrainy: Pod okupacją jest ponad 20 proc. ukraińskich ziem ornych [Ukraine's Minister of Agriculture: over 20% of Ukraine's arable land is under occupation]*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Minister-rolnictwa-Ukrainy-Pod-okupacja-jest-ponad-20-proc-ukrainskich-ziem-ornych-8467157.html> (accessed/dostęp: 10.01.2025).

Borodina O.M. (2022a). *Rolnictwo Ukrainy w czasie wojny i okresie powojennej odbudowy [Ukraine's agriculture at the time of war and during post-war rebuilding]*, materiał z seminarium IRWiR PAN, (seminarium 13.10.2022), Warszawa.

Borodina, O.M., (2022b): *The agricultural system of Ukraine in the post-war period should become socially, environmentally, and economically sustainable: civil society demand*, Ukrainian Society, 4(83), 112-118.

Cherevko, H. (2024): *Wyzwania dla rolnictwa Ukrainy w czasie wojny i kierunki jego rozwoju*. Annals PAAAE, vol. XXVI, no. 1, 43-55. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.2828>.

Czubak W., Kalinowski S., Pepliński B. (2024). *Ziarno niezgody. Analiza protestów rolniczych [Seed of discord. Analysis of farmer protests]*, Instytut Finansów Publicznych, Warszawa.

Dzun W., Tereszczuk M. (2011). „*Rolnictwo Ukrainy w procesie przemian systemowych*” [Ukraine's agriculture in the proces of systemic transformation], w/in: *Wież i Rolnictwo*. IRWiR PAN, tom 3(152), Warszawa.

Eurostat. ec.europa.eu/eurostat; (accessed/dostęp: 10.09.2024).

GUS (2021). *Powszechny Spis Rolny 2020. Raport z wyników [Agricultural census 2020. Report on the findings]*, Warszawa.

GUS (2023a). *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, Warszawa.

GUS (2023b). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa.

GUS (2023c). *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2022 roku [Employment and wages in the national economy in 2022]*, Warszawa.

Keyzer M, Merbis M., Witt R., Heyets V., Borodina O.M., Prokopa I. (2013) *Farming and rural development in Ukraine: making dualisation work*. JRS Scientific and Policy Reports. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Łuczak, P. (2024). Ukraina i jej rolnictwo: nie tylko agroholdingi [Ukraine and its agriculture: not only agroholdings], *Agro & Konsument*, 05.05.2024. <https://agrokonsument.pl/ukraina-i-jej-rolnictwo-nie-tylko-agroholdingi/>, (accessed/dostęp: 10.01.2025).

Mamonova N., Borodina O., Kuns B. (2023). *Ukrainian agriculture in wartime. Resilience, reforms, and markets*. Transnational Institute. <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>, (accessed/dostęp: 10.01.2025).

Matuszak S. (2021). *Spichlerz świata? Rozwój rolnictwa na Ukrainie [The world's granary? The development of agriculture in Ukraine]*. **Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa.**

MF (2024). *Zestawienie transferów finansowych pomiędzy Polską a budżetem UE [Comparison of financial transfers between Poland and the EU budget]*. Ministerstwo Finansów, stan na lipiec 2024 r.; <https://www.gov.pl/web/finanse/transfery-polska-ue-unia-europejska>, (accessed/dostęp: 10.01.2025).

Nowak A. (2023): *Polskie i ukraińskie rolnictwo w liczbach. Spojrzenie na potencjał produkcyjny i efektywność jego wykorzystania [Polish and Ukrainian agriculture in numbers. A look at the production potential and efficiency]* [w/in:] *Polskie rolnictwo u progu wielkiej transformacji*. Pomorski Thinkletter nr 3(14)/2023; Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk.

Poczta W. (red.) (2013). *Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ WPR [Farms in Poland and the EU – CAP impact]*. Główny Urząd Statystyczny / Statistics Poland, Warszawa.

Román A. A. (2024). *Ukrainian agriculture – from Russian invasion to EU integration*. European Parliamentary Research Service.

State Statistics Service of Ukraine (2022). *Statistical Yearbook of Ukraine – 2021*, Kyiv

The Oakland Institute (2023). *War and theft: the takeover of Ukraine's agricultural land*. <https://www.oaklandinstitute.org/war-theft-takeover-ukraine-agricultural-land> ,

World Bank (2024.) *World Development Indicators*, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.CD&country> (accessed/dostęp: 10.01.2025).

Zolotnytska Y., Kowalczyk S. (2022). *Ukraina na światowym rynku rolnym [Ukraine on the world agricultural market]*; *Kwartalnik nauk o przedsiębiorstwie*, nr 65(3), str. 5–25; DOI: 10.33119/KNoP.2022.65.3.1

Державна служба статистики України / State Statistics Service of Ukraine (2023). *Сільське господарство України / Agriculture of Ukraine / 2022*, Київ.

Chapter 2. The Position of Ukraine and Poland on the Global Food Market

Rozdział 2. Pozycja Ukrainy i Polski na światowym rynku żywności

Introduction. The food market – a global crisis of surprises

The beginning of this century's third decade will forever be linked to times of crisis. First of all, the COVID-19 pandemic revealed that global trade connections are riskier than we had been willing to admit. Then came the full-scale attack by Russia, a member of the United Nations Security Council, on Ukraine. The predatory war this unleashed once again brought military action into the realm of realistically applied political measures. Meanwhile, the consequences of climate change have become increasingly evident, manifesting, for example, in extreme events that are disrupting long-established weather patterns.

Against such a background, discussion regarding food security has taken on a greater urgency. Talks are proceeding on various levels. The effects of the crisis have been felt particularly in individual countries and food production businesses. Households have also had to deal with them, striving to adapt their patterns of consumption to the rising food prices.

The cumulative effects of these major shocks bludgeoned their way through food value chains all over the world. Global agricultural commodity prices reached levels not seen since the Yom Kippur war (1973) and the oil crisis of the mid-1970s. This was followed by a surge in food prices around the world, at times reaching annual increases of several dozen per cent. This has changed how people behave as well as consumer choices.

Such acute instability in the food markets was a new experience for an entire generation of policymakers,

Wstęp. Rynek żywności – światowy kryzys zaskoczeń

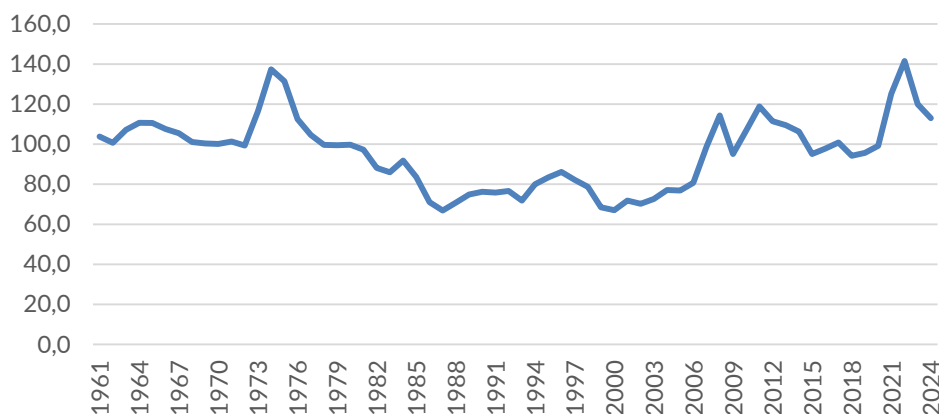
Początek trzeciej dekady obecnego stulecia już na stałe będzie wiązany z czasami kryzysu. Najpierw pandemia COVID-19 pokazała, że globalne powiązania handlowe są bardziej ryzykowne niż skłonni byliśmy zakładać. Następnie pełnoskalowy atak Rosji, członka Rady Bezpieczeństwa ONZ, na Ukrainę i wywołanie zaborczej wojny na powrót wprowadził działania militarne w obszar realnie stosowanych działań politycznych. Przez cały ten czas rośnie stopień odczuwania skutków zmian klimatycznych, m.in. w postaci zjawisk ekstremalnych, co zmienia obecne od lat wzorce pogodowe.

W tej sytuacji dynamiki nabrała dyskusja o bezpieczeństwie żywnościowym. Toczy się ona na różnych poziomach. Efekty kryzysu były odczuwalne w poszczególnych państwach i przedsiębiorstwach z branży produkcji żywności. Mierzyły się z nimi także gospodarstwa domowe, starając się dostosować swoje wzorce konsumpcji do rosnących cen produktów spożywczych.

Skumulowane efekty wielkich szoków przetoczyły się przez łańcuchy wartości żywności na całym świecie. Światowe ceny surowców rolnych osiągnęły poziomy niewidziane od czasów wojny Yom Kippur (1973 r.) oraz kryzysu naftowego połowy lat 70. XX wieku. Podążała za tym fala wzrostu cen żywności na całym świecie, niekiedy osiągając poziomy kilkudziesięciu procent w ujęciu rocznym. Zmieniało to sposób zachowania oraz wybory konsumenckie.

Tak dotkliwa niestabilność rynków żywności była nowością dla całego pokolenia decydentów, producentów

Figure 1. Global agricultural commodity prices (FAO Food Price Index), in real terms
Wykres 1. Poziom cen światowych surowców rolnych (FAO Food Price Index), ujęcie realne

Source: own elaboration, based on the FAO Food Price Index. / Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO Food Price Index

agricultural producers, entrepreneurs and consumers. This led to a more widespread and clearer appreciation of the complexity, vastness, and interdependence of the food system at every level. Questions arose about the security of food supplies, of dependence on foreign markets, and of one's own place in the global food system. We are now at a juncture, where answers to these questions are being defined. The fate of the food sector for the next few decades will hinge on whether the right decisions are made. It is therefore worth having a thorough understanding of how individual market actors operate, what their real roles are, and to make decisions based on objective data rather than emotions.

2.1. The production base of Ukraine and Poland

Land resources are key to the development of food production. Ukraine is among the world's top countries for arable land area. Estimates put the country in ninth place in 2022 in this respect, with resources of approximately 33 million hectares. This places Ukraine in first place among the countries of Europe¹ (FAO Food Price Index).

¹ Russia has over 121 million hectares of arable land.

rolnych, przedsiębiorców i konsumentów. Bardziej powszechnie i wyraźniej zdano sobie sprawę ze złożoności, rozległości i jednocześnie współzależności systemu żywnościowego na każdym poziomie. Pojawiły się pytania o bezpieczeństwo dostaw żywności, uzależnienie od rynków zagranicznych oraz o własne miejsce w światowym systemie żywnościowym. Znajdujemy się w czasie, kiedy definiujemy odpowiedzi na te pytania. Od tego, czy zdecydujemy właściwie będą zależać losy sektora żywności przez następne kilkadziesiąt lat. Warto więc dobrze zrozumieć, jak funkcjonują poszczególni aktorzy na rynku i jaka jest ich faktyczna rola, a decyzje podejmować na podstawie obiektywnych danych, a nie emocji.

2.1. Baza produkcyjna Ukrainy i Polski

Kluczowe dla rozwoju produkcji żywności są zasoby ziemi. Ukraina należy do ścisłej czołówki krajów o największej powierzchni ziemi uprawnej na świecie. Ocenia się, że w 2022 roku była pod tym względem na dziewiątej pozycji na świecie z zasobem ok. 33 mln ha. Daje to Ukrainie 1. pozycję wśród krajów europejskich¹ (FAO Food Price Index).

¹ Rosja posiada ponad 121 mln ha ziemi uprawnej.

However, Ukraine's high position in global food production is not solely due to the area of its arable land, but also its excellent quality. The chernozem – or black soil – that constitutes the basis of the country's agriculture, is among the most fertile soils in the world. It is to be found mainly in Asia, Hungary, the United States, Argentina, Australia, and of course Ukraine. In fact, Ukraine has some of the largest black soil resources in the world, estimated to have an area of 34.2 million hectares, which puts it in 6th place (Russia is in first place). Chernozem takes up approximately 57% of the country's area, compared to around 19% in Russia, 14% in Argentina, 5% in China and 3% in the US (FAO 2022).

Black soils contain a very high proportion of humus, as well as phosphorous and nitrogen compounds. As a result, farmers can keep down their expenditure on fertilisers, one of the chief cost-drivers in field agricultural production. Black soil is so valuable that there is even illicit trade in it in Ukraine. In 2011, an NGO in Kharkiv estimated its annual value then at USD 900 million (Kraznozhon 2011).

A key element of Ukraine's presence on the food market is that of its seaports, which have been crucial in the export of agricultural produce and metals. Prior to the Russian invasion in 2022, the five largest Ukrainian ports in cities on the Black Sea – Pivdennyi, Mykolaiv, Chornomorsk, Odesa and Mariupol – accounted for over 90% of port cargo trade, and 98% of corn exports, with the port in Mykolaiv playing a pivotal role (CSIS 2024).

Poland also stands out in terms of arable land resources, and compared to other countries in the European Union can consider these resources substantial. Covering an area of over 11 million hectares, in 2022 it was in 4th place in the EU, behind France, Spain and Germany. However, the quality of this land is poorer than in Ukraine, with black soils only encountered in a few sites and covering small areas.

Nevertheless, the country's geographic location is conducive to building its position on the international food market and the development of its agri-food industry. Poland sits in a good place in Europe for the develop-

Źródłem wysokiej pozycji Ukrainy w globalnej produkcji żywności jest jednak nie tylko powierzchnia ziemi uprawnej, ale i jej świetna jakość. Czarnoziemy, na których opiera się tamtejsze rolnictwo, to jedne z najbardziej żyznych gleb na świecie. Na świecie występują one głównie na terenach Azji, Węgier, Stanów Zjednoczonych, Argentyny, Australii i właśnie Ukrainy. Ukraina dysponuje jednymi z największych zasobów czarnoziemów na świecie. Szacuje się ich powierzchnię na 34,2 mln ha, co daje 6 miejsce na świecie (na pierwszym miejscu plasuje się Rosja. Czarnoziemy zajmują ok. 57 proc. powierzchni kraju, podczas gdy w Rosji ok. 19 proc., w Argentynie 14 proc., w Chinach 5 proc., a USA 3 proc. (FAO 2022).

Czarnoziemy zawierają bardzo wysoki poziom próchnicy oraz związków fosforu i azotu. Dzięki temu można ograniczać np. wydatki na nawożenie, które są jednym z głównych czynników kosztotwórczych w polowej produkcji rolniczej. Czarnoziemy są tak cenne, że w Ukrainie istnieje nielegalny rynek handlu nimi. W 2011 roku jedna z organizacji pozarządowych z Charkowa szacowała jego ówczesną wartość na 900 mln USD rocznie (Kraznozhon 2011).

Kluczowym elementem obecności Ukrainy na rynku żywności są jej porty morskie, które były istotnymi środkami eksportu towarów rolnych i metali. Przed rosyjską inwazją w 2022 r., pięć największych ukraińskich portów w miastach nad Morzem Czarnym – Pivdennyi, Mykołajew, Czarnomorsk, Odesa i Mariupol – odpowiadało za ponad 90 proc. portowego obrotu towarowego oraz za 98 proc. eksportu zboża, przy czym kluczową rolę odgrywał port w Mykołajewie (CSIS 2024).

Polska także wyróżnia się pod względem posiadanych zasobów ziemi uprawnej. W skali Unii Europejskiej można je uznać za duże. Z powierzchnią ponad 11 mln ha zajmowała w 2022 roku 4. miejsce w Unii, za Francją, Hiszpanią i Niemcami. Jakość ziemi jest słabsza niż w Ukrainie, czarnoziemy spotyka się tylko na nielicznych miejscach i są one niewielkie.

W budowie pozycji na międzynarodowym rynku żywności i rozwoju przemysłu rolno-spożywczego pomaga jednak położenie geograficzne. Polska znajduje się w dobrym miejscu w Europie, aby rozwijać przemysł rol-

Table 1. SSR for main food categories in selected countries; averages for 2018–2022

Tabela 1. Współczynnik SSR wg głównych kategorii żywności w wybranych krajach, średnia dla lat 2018-2022)

Category / Kategoria	Poland / Polska	Ukraine / Ukraina	China / Chiny	USA	India / Indie	France / Francja	Germany / Niemcy	Spain / Hiszpania	Italy / Włochy	Netherlands / Holandia	Great Britain / Wlk. Brytania	Switzerland / Szwajcaria	Czechia / Czechy
Alcoholic beverages / Napoje alkoholowe	103	99	97	93	96	110	91	136	131	171	75	52	111
Animal fats / Tłuszcze zwierzęce	101	95	74	102	101	94	109	105	87	169	99	88	66
Cereals / Zboża	117	355	93	122	110	186	97	59	59	8	75	36	151
Eggs / Jaja	175	108	100	104	101	98	68	112	95	184	92	55	82
Fish and seafood / Ryby i owoce morza	50	14	91	62	112	31	25	58	17	122	54	3	17
Fruit / Owoce	135	83	99	34	100	59	28	144	104	25	9	37	23
Meat / Mięso	149	113	92	114	113	95	113	151	79	238	74	83	53
Milk, excl. Butter / Mleko wył. Masło	104	95	62	98	100	105	95	74	74	86	75	97	115
Oilseeds / Oleiste	82	139	40	186	101	86	27	69	60	1	46	52	88
Legumes / Strączkowe	92	295	69	128	92	120	78	58	34	5	102	42	115
Seasonings / Przyprawy	-	46	179	0	115	-	-	87	-	2	-	-	5
Starchy crops / Rośliny skrobiowe	111	99	81	95	101	121	135	59	45	188	73	84	73
Sugar and sweeteners / Cukier i słodziki	141	114	81	85	117	147	134	48	27	127	43	66	132
Vegetable oils / Oleje roślinne	73	2 452	68	86	39	85	88	76	33	41	51	37	113

Source: Own calculations, based on FAOSTAT data. / Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FAOSTAT.

ment of this industry. Thanks to a well-developed road network, goods can be transferred within 24 hours to almost all major areas with the highest population density in the EU.

However, Poland does not have developed port infrastructure that would enable it to be a regional international trade hub. The four Polish ports handling trade in grain – Gdańsk, Gdynia, Szczecin-Świnoujście and (to the smallest degree) Kołobrzeg – handled up to nearly 1 million tons of grain and oilseed exports per month during the period of high supply in the crisis years of 2022–2023 (Sparks 2024). This is a volume above the planned capacity of Poland's ports. However, the organisational effort involved was substantial, and one cannot expect such a level of transshipment to be maintained on a permanent basis.

Thanks to their large resources, Ukraine and Poland are quite secure in terms of food. The degree of self-supply capacity can be measured, for example, with the SSR indicator.² Table 1 below gives the index values for the different categories of food.

2 The SSR (Self Sufficiency Ratio) (calculated as Production*100/Consumption, where Consumption = (Production + Import - Export)) indicates the capacity of domestic production to meet the demand within a country for a specific food category.

no-spożywczy. Dzięki dobrze rozwiniętej sieci połączeń drogowych transfer towarów do niemal wszystkich głównych obszarów z najwyższą gęstością zaludnienia w UE możliwy jest w ciągu doby.

Polska nie ma jednak rozwiniętej infrastruktury portowej, która mogłaby być regionalnym hubem w handlu zagranicznym. Cztery polskie porty, przez które przechodzi handel zbożem: Gdańsk, Gdynia, Szczecin-Świnoujście oraz – w najmniejszym stopniu – Kołobrzeg, obsługiwały w czasie wysokiej podaży w kryzysowych latach 2022-2023 nawet blisko 1 milion ton eksportu zbóż i oleistych miesięcznie (Sparks 2024). To wolumen większy niż zakładana przepustowość polskich portów. Taki wynik był okupiony dużym wysiłkiem organizacyjnym i nie można zakładać stałego utrzymania takiego poziomu przeładunków.

Dzięki dużym zasobom Ukraina i Polska są dość dobrze zabezpieczone żywnościowo. Stopień zdolności do samozaopatrzenia można mierzyć np. przy pomocy wskaźnika SSR². Wartość wskaźnika dla poszczególnych kategorii żywności pokazuje tabela 1.

2 Współczynnik SSR (Self Sufficiency Ratio) (liczony jako Produkcja*100/Konsumpcja, gdzie Konsumpcja = (Produkcja + Import - Eksport)) informuje o możliwości zaspokojenia popytu w kraju na określoną kategorię żywności przez własną produkcję.

2.2. Food exports from Ukraine and Poland

Agri-food exports from Ukraine are mainly agricultural commodities: cereal grains, vegetable oils, and oilseeds. Between 2019 and 2023, their share in the value of agri-food sales abroad reached over 80%. There is a clear trend towards an increasing concentration of exports in the aforementioned product groups, with their share in export value growing over the past twenty years. While in 2004 they accounted for just under 46%, in 2022 they reached a peak of 80.85%. The war in Ukraine has undoubtedly contributed to this high share, as it has limited exports in other product categories, although elevated global prices have also played a role. Exports from Ukraine can therefore be acknowledged as largely concentrated in basic commodities.

When analysing sales value, attention should always be paid to the context of world prices. Nevertheless, strong trends taking shape in specific countries can

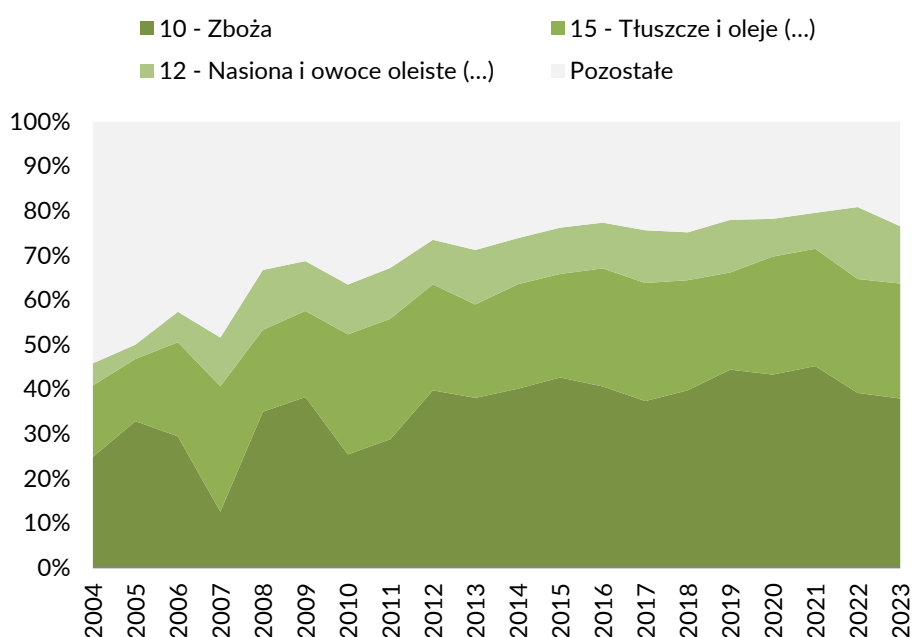
2.2 Eksport żywności z Ukrainy i Polski

Rolno-spożywczy eksport z Ukrainy to głównie surowce rolne: ziarna zbóż, oleje roślinne oraz nasiona roślin oleistych. Ich udział w wartości sprzedaży produktów rolno-spożywczych za granicę w latach 2019-2023 dochodził do ponad 80 proc. Można dostrzec rosnącą koncentrację eksportu na wymienionych grupach produktów. W ciągu ostatniego dwudziestolecia ich udział w wartości eksportu zwiększał się. W 2004 roku wynosił niecałe 46 proc., maksimum osiągnął w 2022 roku: 80,85 proc. Na wysoki poziom udziału wpłynęła oczywiście wojna w Ukrainie, ograniczająca eksport innych kategorii produktów, a także wysoki poziom cen światowych. Można więc uznać, że eksport z Ukrainy koncentruje się na surowcach podstawowych.

Analizując wartość sprzedaży, należy zawsze zwracać uwagę na kontekst cen światowych. Tym niemniej silnie rysujące się trendy w poszczególnych krajach także mogą

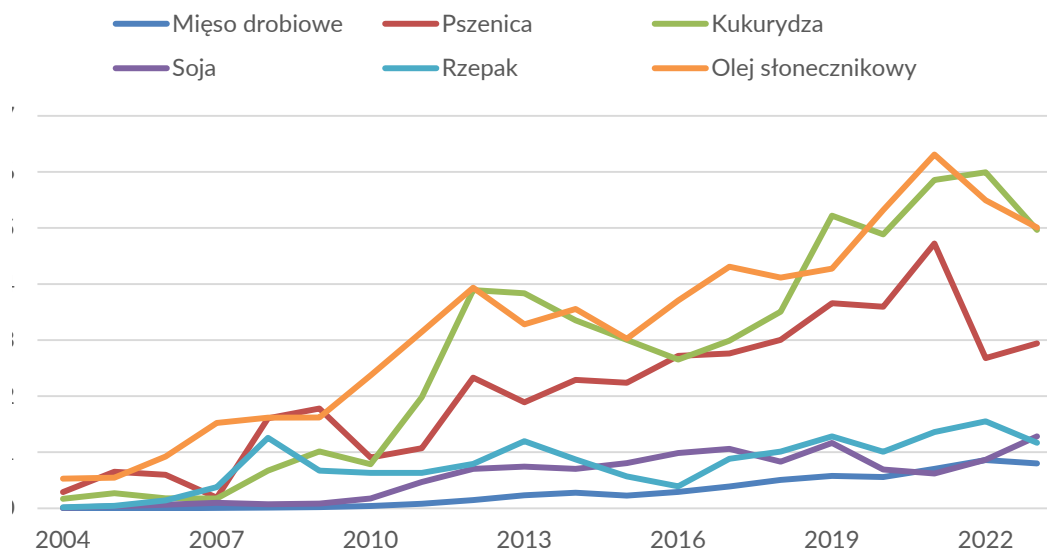
Figure 2. Share of main sectors in Ukraine's agri-food exports, by value (USD bn)

Wykres 2. Udział głównych działów w eksporcie rolno-spożywczym Ukrainy wg wartości (mld USD)

Source: own elaboration based on UN Comtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Comtrade.

Figure 3. Value of Ukraine's exports of main agri-food products (USD billion)
Wykres 3. Wartość eksportu głównych produktów rolno-spożywczych z Ukrainy (mld USD)

Source: own elaboration based on UN Comtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Comtrade.

also provide significant information. Where Ukraine is concerned, the products with the highest sales value in recent seasons have been sunflower oil, maize, wheat, soya and rapeseed. In 2023, these five products accounted for over 70% of the country's agri-food exports, and the story was similar in the preceding years. The value of their sales in 2023 was over USD 15.3 billion. Poultry meat has also been an increasingly important export product, and in 2022 the value of its sales abroad reached almost USD 859 million, and approximately USD 800 mln in 2023.

The main goods exported by Ukraine are of major importance in these products' overall global exports. Ukraine's share of global exports of sunflower oil have fluctuated between 30 and 40% in recent years; from 8 to 10% for rape; 10–15% for maize; and 5–9% for wheat. Such large shares are reflected in the significance of the availability of commodities from Ukraine for the global trade balance. Disruption in Ukrainian exports leads to market unrest and rising tensions in recipient countries. This is particularly evident where cereals are concerned, and in particular wheat.

być istotną informacją. W przypadku Ukrainy produktami o największej wartości sprzedaży w ostatnich sezonach były: olej słonecznikowy, kukurydza, pszenica, soja oraz nasiona rzepaku. W 2023 roku tych pięć produktów stanowiło ponad 70 proc. eksportu rolno-spożywczego tego kraju, podobnie było w latach poprzednich. Wartość ich sprzedaży w 2023 roku wyniosła ponad 15,3 mld USD. Coraz bardziej istotnym produktem eksportowym stawało się także mięso drobiowe. Wartość jego sprzedaży za granicę w 2022 roku osiągnęła poziom blisko 859 mln USD, w 2023 ok. 800 mln USD.

Główne produkty eksportowane przez Ukrainę mają znaczną wagę w całym ich światowym eksporcie. Udział Ukrainy w światowym eksporcie oleju słonecznikowego wahał się w ostatnich latach w przedziale 30–40 proc., rzepaku w przedziale 8–10 proc., kukurydzy 10–15 proc., pszenicy 5–9 proc. Tak duży udział przekłada się na znaczenie dostępności towarów z Ukrainy dla globalnego bilansu handlowego. Zakłócenie w eksporcie ukraińskim prowadzi do niepokoju na rynkach oraz wzrostu napięcia w krajach-odbiorcach. Szczególnie widać to przypadku zbóż, a zwłaszcza pszenicy.

Non-European destinations, especially India and China, now play a substantial role in Ukraine's food exports. India imports above all its sunflower oil – a product of major importance in Indian cuisine, and considered among the best for preparing a variety of dishes. Sunflower oil also plays one of the more important roles in exports to China, but maize – which China needs to feed its swine livestock – is even more important. Barley has also been growing in importance in trade with China in recent years. Taken together, India and China are the recipients of between a dozen and twenty per cent of food exports from Ukraine.

The largest importers of food also include the world's main importers of grain for consumption: Egypt and Indonesia. Turkey, the world's largest exporter of flour, is also a major buyer of grain for consumption; its flour exports are delivered mainly to countries of the Middle East – Iraq, Yemen and Syria – but also countries in Africa.

The period of Russia's full-scale attack on Ukraine has changed the geographical composition of exports from Ukraine. The country now in first place is Romania, which has become the main transport route for Ukraine's ce-

Istotną rolę w eksporcie żywności z Ukrainy zyskały kierunki pozaeuropejskie, z Indiami i Chinami na czele. Eksport do Indii to przede wszystkim olej słonecznikowy – produkt o dużym znaczeniu w kuchni indyjskiej, uznawany za jeden z najlepszych do sporządzania tamtejszych potraw. W eksporcie do Chin olej słonecznikowy także odgrywa jedną z najważniejszych ról. Jeszcze ważniejsza jest kukurydza, której Chiny potrzebują do wykarmienia stad trzody chlewnej. W ostatnich latach w handlu z Chinami wzrosła także rola jęczmienia. Indie i Chiny razem odbierają od kilkunastu do dwudziestu procent eksportu żywności z Ukrainy.

Wśród największych importerów żywności widoczni są także najwięksi importerzy ziarna na konsumpcję na świecie: Egipt i Indonezja. Istotnym odbiorcą ziarna konsumpcyjnego jest także Turcja, która jest największym na świecie eksporterem mąki. Dostarcza ją głównie do krajów Bliskiego Wschodu: Iraku, Jemenu i Syrii, ale także do krajów afrykańskich.

Okres pełnoskalowego ataku Rosji na Ukrainę przyniósł zmianę w strukturze geograficznej eksportu z Ukrainy. Na pierwszym miejscu pojawiła się Rumunia, która stała się głównym szlakiem transportu ukraińskiego zboża.

Table 2. Biggest customers of Ukraine's exports of the main agri-food products, by share (in %) of Ukraine's total exports

Tabela 2. Najwięksi odbiorcy eksportu głównych rolno-spożywczych produktów z Ukrainy, udział (w proc.) w całości eksportu z Ukrainy

	2018-2019		2020-2021		2022-2023	
India / indie	11.1	China / Ciny	14.6	Romania / Rumunia	12.9	
Netherlands / Holandia	8.1	India / Indie	9.4	Turkey / Turcja	10.4	
Egypt / Egipt	7.9	Netherlands / Holandia	7.8	China / Ciny	9.0	
China / Chiny	7.3	Egypt / Egipt	7.7	Spain / Hiszpania	8.3	
Spain / Hiszpania	6.6	Spain / Hiszpania	5.5	Poland / Polska	6.7	
Turkey / Turcja	5.7	Turkey / Turcja	4.7	Netherlands / Holandia	6.7	
Germany / Niemcy	4.3	Indonesia / Indonezja	3.3	Italy / Włochy	4.9	
Italy / Włochy	4.2	Italy / Włochy	3.1	Egypt / Egipt	4.8	
Indonesia / Indonezja	3.5	Germany / Niemcy	2.7	India	3.3	
Belgium / Belgia	3.1	Iraq	2.3	Germany	3.2	

Source: own elaboration based on UN Comtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Comtrade.

reals. Poland was also a new arrival among its largest export markets, accounting for almost 7% of the value of exports of the main export products in 2022–2023. This was connected to Poland's role as a re-exporter on global markets, an important role that Poland had in the first phase of the war in Ukraine which diminished over time.

Poland received a powerful boost to the development of its agri-food sector with its accession to the common market of the European Union in 2004. From then until the end of 2023, its agricultural production rose in constant prices by approximately one third. For the 27 countries of the EU, such production increased by around 16%. Poland is the largest agricultural producer among the countries to have joined the EU since 2004. In 2023, the value of its agricultural production accounted for 36% of the value of all these countries' agricultural production. The country in second place in this respect, Romania, was responsible for 23% of agricultural production in new Member States. Poland's food production sector also holds a leading position in the EU in numerous areas. The country is the Union's largest producer of poultry and eggs. It is third in the production of cereals, behind France and Germany. And it is the fourth largest player in oilseed production. Altogether, the scale of agricultural production in Poland places the country in fifth place in Europe – behind France, Germany, Spain and Italy, and in front of the Netherlands and Romania (Eurostat).

The development of the agri-food production sector in Poland has been reflected in an impressive increase in food exports. In 2023 such exports were worth almost EUR 52 billion, while the foreign trade surplus amounted to EUR 18.6 bn. By joining the EU in 2004, Poland gained a surplus of EUR 0.8 bn, meaning an average annual growth of 18%.

From 2010 to 2023, the agri-food sector was the area of the economy that saw the most investment: PLN 286 billion (own calculations, based on PONT Info). Thanks to major investments, the Polish processing sector now has modern assets capable – in terms of both technology and personnel – of competing with plants in other European Union countries. The operating efficiency of Polish plants, along with their strong customer offering,

Nowym krajem wśród największych rynków eksportowych była także Polska, dokąd skierowano prawie 7 proc. wartości eksportu głównych produktów eksportowych w latach 2022-2023. Wiązało się to z rolą Polski jako re-eksportera na rynki światowe. Taka rola Polski była istotna w pierwszej fazie wojny w Ukrainie i malała z czasem.

Polska dostała silny impuls dla rozwoju sektora rolno-spożywczego wraz z przystąpieniem do wspólnego rynku Unii Europejskiej w 2004 roku. Od tego czasu do końca 2023 roku produkcja rolna w cenach stałych wzrosła o ok. 1/3. Dla 27 krajów UE ta wartość kształtuje się na poziomie ok. 16 proc. Polska jest największym producentem rolnym wśród krajów, które przystąpiły do UE od 2004 roku. Wartość jej produkcji rolnej stanowiła w 2023 roku 36 proc. wartości produkcji rolnej tych wszystkich krajów. Kraj z drugim największym sektorem, Rumunia, odpowiadała za 23 proc. produkcji rolnej w nowych krajach członkowskich. Polski sektor produkcji żywności zajmuje także wiodącą pozycję w UE w wielu obszarach produkcji. Polska jest największym w Unii producentem drobiu i jaj. Zajmuje trzecie miejsce w produkcji zbóż, za Francją i Niemcami. Jest czwartym największym graczem w produkcji nasion roślin oleistych. W sumie wielkość produkcji rolnej plasuje Polskę na piątym miejscu w Europie – za Francją, Niemcami, Hiszpanią i Włochami, ale przed Holandią i Rumunią (Eurostat).

Rozwój sektora produkcji rolno-spożywczej w Polsce przełożył się na imponujący wzrost eksportu żywności. W 2023 roku jego wartość wyniosła niemal 52 mld euro, a nadwyżka w handlu zagranicznym wyniosła 18,6 mld euro. Dołączając do UE w 2004 r., Polska uzyskiwała nadwyżkę wielkości 0,8 mld EUR, co oznacza średnioroczny wzrost w wysokości 18 proc.

Sektor rolno-spożywczy to obszar gospodarki, w który w latach 2010-2023 zainwestowano najwięcej: 286 mld PLN (wyliczenia własne na podstawie PONT Info). Dzięki wysokim inwestycjom polski sektor przetwórstwa dysponuje nowoczesnymi aktywami, które są w stanie – pod względem bazy technicznej i kadr – konkurować z zakładami w innych krajach Unii Europejskiej. Sprawność operacyjną i dobrą ofertę dla klienta ze strony polskich zakładów było widać w czasie kryzysu COVID -19 i po

became evident during and after the COVID-19 crisis. From January 2020 to December 2023, the sector's production volume in Poland rose by almost 19% (Eurostat). This stands in stark contrast to the EU as a whole, where the agri-food processing sector was in stagnation. The EU's chief food producers – France and Germany – recorded declines in food processing output of 2.4% and 9.8%, respectively.

The growing scale of operations among Polish food processing enterprises means that they can consider non-organic growth abroad as a path of development, and increasingly bold moves are evident in regard to well-known foreign brands. The Polmlek Group, one of the leaders in Poland's milk processing sector, signed a contract in 2022 for the purchase of shares in the Moroccan company Safilait, belonging to the Bel Group, one of the largest French dairy brands (Forum Mleczarskie 2022). In December 2023, Maspex – the company with the highest turnover among food businesses with majority Polish capital, and owner of the brands Tymbark, Kubuś, Lubella and Łowicz, as well as brands of spirits, such as Żubrówka – signed a contract with the French Pernod Ricard for the acquisition of the brand Becherovka and a production facility, together with a warehouse, in Karlovy Vary in Czechia. Becherovka, in uninterrupted production since 1807, is one of the best known brands of alcoholic beverages in Czechia, and is also popular among tourists. The transaction for the purchase of Becherovka is Maspex's twelfth foreign acquisition (Maspex 2023).

Poland's exports are quite diverse. Where Ukraine is concerned, in some years three product groups have accounted for over 80% of export value. In Poland, ten groups are responsible for such a share of the country's exports. The largest of them are meat, processed cereals, and cereals – together accounting for approximately 30% of exports.

It is worth taking a look at how cereal exports from Poland have developed. Their value increased significantly in 2022–2023, as a result of the high global prices and the flow of additional cereals from Ukraine through Poland. During the first years after joining the EU, cereal exports were barely noticeable in the composition of Polish food exports, but over time gradually grew in importance. In 2004, just under 300,000 tons of cereals

Wolumen produkcji sektora w Polsce między styczniem 2020 roku a grudniem 2023 roku wzrósł o prawie 19 proc. (Eurostat). Jest to w wyraźnym kontraście do sytuacji w całej UE, gdzie sektor przetwórstwa rolno-spożywczego był w stagnacji. Główni producenci żywności w UE: Francja i Niemcy odnotowali spadek wolumenu produkcji przetwórstwa żywności o odpowiednio 2,4 proc. i 9,8 proc.

Rosnąca skala działalności polskich przedsiębiorstw przetwórczych pozwala im rozważać jako ścieżkę rozwoju nieorganiczny wzrost za granicą. Widać coraz bardziej odważne działania dotyczące znanych marek zagranicznych. Grupa Polmlek, która jest jednym z liderów polskiego sektora przetwórstwa mleka, w 2022 roku podpisała umowę zakupu udziałów w marokańskiej spółce Safilait, należącej do Grupy Bel, jednej z największych francuskich marek mleczarskich (Forum Mleczarskie 2022). Maspex – przedsiębiorstwo o największych obrotach wśród firm spożywczych z większościami polskim kapitałem i właściciel marek Tymbark, Kubuś, Lubella, Łowicz oraz alkoholi, w tym Żubrówki – w grudniu 2023 roku podpisał z francuskim Pernod Ricard umowę przejęcia marki Becherovka oraz zakładu produkcyjnego wraz z magazynem w Karlovy Vary w Czechach. Becherovka to jedna z najbardziej znanych marek alkoholu w Czechach, popularna także wśród turystów. Jest produkowana nieprzerwanie od 1807 roku. Transakcja nabycia Becherovki to 12. dla Maspeksu transakcja przejęcia firmy za granicą (Maspex 2023).

Polski eksport jest dosyć zróżnicowany. W przypadku Ukrainy trzy grupy produktów to w niektórych latach ponad 80 proc. wartości eksportu. W Polsce za taką część eksportu odpowiada 10 grup. Do największych należą mięso, przetwory ze zbóż oraz zboża, które łącznie stanowią ok. 30 proc. eksportu.

Warto zwrócić uwagę na kształtowanie się eksportu zbóż z Polski. Jego wartość znacząco wzrosła w latach 2022–2023, co było wynikiem wysokich cen światowych oraz przepływu przez Polskę dodatkowego zboża z Ukrainy. W pierwszych latach po wejściu do UE eksport zboża był bardzo mało widoczny w strukturze polskiego eksportu żywności, ale stopniowo nabierał znaczenia. W 2004 roku z Polski wyeksportowano niecałe 300 tys. ton zbóż. W 2020 roku było to ponad 9 mln

were exported from Poland. By 2020, this had reached over 9 million tons, and Poland was then in 10th place in the world for volume and value of wheat exports, with Polish production becoming relatively significant in the global cereal balance.

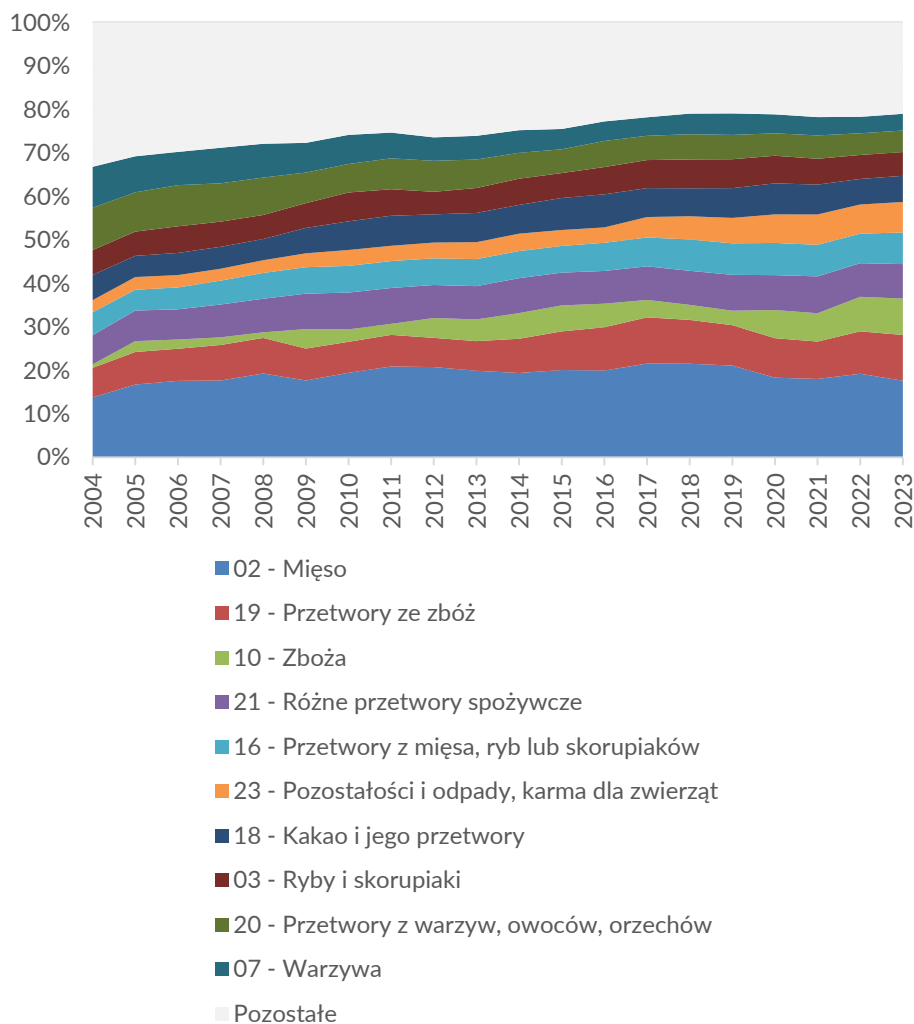
In 2023, there were 11 products in Poland's agri-food exports for which the sales value topped USD 1 billion. The largest of these categories was poultry meat, the sales value of which then reached 4.4 billion American dollars.

i Polska znalazła się wówczas na 10. miejscu na świecie pod względem wielkości oraz wartości eksportu pszenicy, a krajowa produkcja stała się stosunkowo istotna w światowym bilansie zbóż.

W 2023 roku w polskim eksporcie towarów rolno-spożywczych znalazło się 11 produktów, dla których wartość sprzedaży wyniosła ponad 1 mld USD. Największą z tych kategorii było mięso drobiowe, którego wartość sprzedaży sięgnęła wówczas 4,4 mld dolarów amerykańskich.

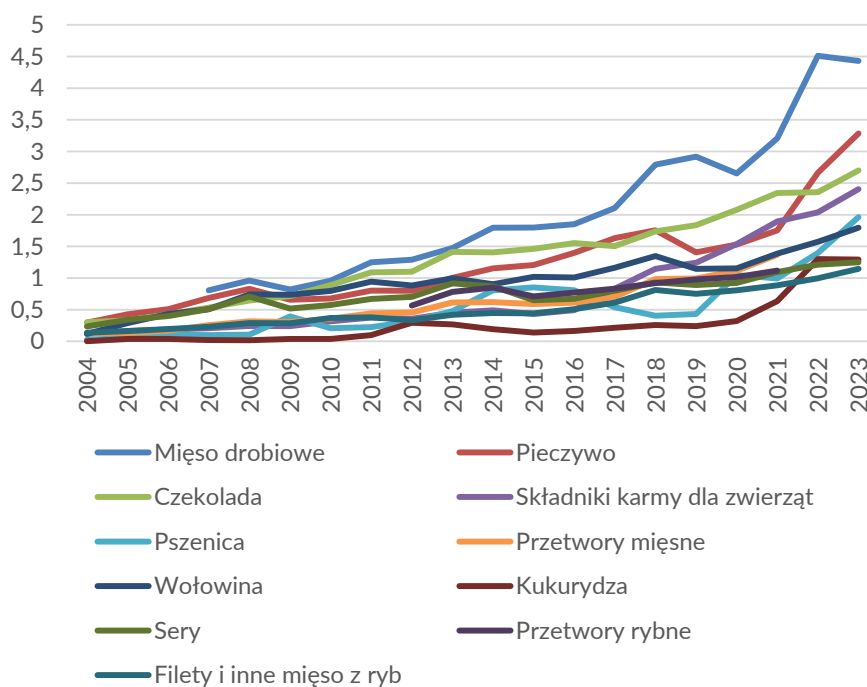
Figure 4. Share of categories in Poland's agri-food exports, by value (in USD) in 2004–2023

Wykres 4. Udział głównych działów w eksporcie rolno-spożywczym Polski wg wartości (w USD), 2004-2023

Source: own elaboration, based on UN Commtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Commtrade.

Figure 5. Value of Polish exports of main agri-food products (billion USD)
Wykres 5. Wartość eksportu głównych produktów rolno-spożywczych z Polski (mld USD)

Source: own elaboration based on UN Comtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Comtrade.

Where the production of poultry meat is concerned, Poland is for Europe what Ukraine or Russia is for the global cereals market. In 2022 Poland produced 21% of the EU's poultry, at almost 3 million tons. The vast majority of this was chicken broiler meat, although there are also customers for turkey, duck and goose bred in Poland. Since Poland's accession in 2004, the country has become a key poultry provider for Member States and Great Britain. In 2021, Poland's share of poultry meat imports into Great Britain stood at 29%, compared to 31% for Germany, almost 21% for France, and just over 24% for the Netherlands. Over the years, Polish producers have prevented Brazil from developing as a supplier for Europe in this area. Back in 2004, Brazil's share of poultry meat imports into the Netherlands was approximately 30%, while today it is below 4% (Harvard 2021).

Poultry meat currently constitutes the area of meat production with the greatest prospects. This is the only kind of meat whose consumption per capita is growing in Europe. It also has a relatively smaller environmental

W produkcji mięsa drobiowego Polska jest dla Europy tym, kim Ukraina czy Rosja dla światowego rynku zbóż. W 2022 roku Polska produkowała 21 proc. drobiu w UE, było to niemal 3 mln ton. Ogromną większość tej produkcji stanowi mięso z brojlera kurzego, choć indyk, kaczka czy gęś hodowane w Polsce także mają swoich odbiorców. Od czasu akcesji w 2004 roku Polska stała się dostawcą drobiu dla rynku krajów członkowskich oraz Wielkiej Brytanii o znaczeniu systemowym. W 2021 roku udział Polski w imporcie mięsa drobiowego do Wielkiej Brytanii wyniósł 29 proc., Niemiec 31 proc., Francji prawie 21 proc., Holandii ponad 24 proc. Na przestrzeni lat polscy producenci nie dopuścili do rozwoju Brazylii jak dostawcy dla Europy. Jeszcze w 2004 roku udział Brazylii w imporcie mięsa drobiowego do Holandii wynosił ok. 30 proc., obecnie jest na poziomie poniżej 4 proc. (Harvard 2021).

Mięso drobiowe to obecnie najbardziej perspektywiczny obszar produkcji mięsnej. To jedyny gatunek mięsa, którego konsumpcja per capita w Europie rośnie. W jego przypadku mamy też relatywnie najniższy ślad

footprint than other types of meat. Another advantage is its cultural and religious neutrality, which is of no meagre importance in the face of increasing diversity among consumers in Europe.

The geographical composition of Poland's main food exports has been relatively stable over time. Neither the COVID-19 pandemic nor the outbreak of war in Ukraine caused any significant change in this respect. Approximately 25% of Polish food exports (by value) go to Germany. The second largest market is Great Britain, which accounts for approximately 10% of such exports. Trade with Great Britain has not been upset in the longer term even by Brexit. The top five foreign markets for Poland also include France, Italy and the Netherlands, with relatively stable shares of Polish exports.

Concentrating on the European market is sometimes looked upon unfavourably in the context of population growth around the world (outside of Europe) and, as a consequence, the demand for food on non-European markets. However, the biggest markets are not always accessible to a producer of the size of Poland, as they expect much larger standardised volumes of goods than domestic production in Poland is capable of delivering. In addition, production in the European Union's regula-

środkowy w porównaniu z innymi gatunkami mięsa. Atutem jest także neutralność kulturowo-religijna, co ma niebagatelne znaczenie w obliczu wzrastającego różnicowania konsumentów w Europie.

Struktura geograficzna eksportu głównych produktów żywnościowych z Polski jest dość stabilna w czasie. Nie zmieniły jej w znaczącym stopniu ani pandemia COVID-19 ani wybuch wojny w Ukrainie. Ok. 25 proc. wartości eksportu żywności z Polski jest kierowanych do Niemiec. Drugim największym rynkiem jest Wielka Brytania, gdzie trafia ok. 10 proc. eksportu. Handlem z Wielką Brytanią w dłuższej perspektywie nie zachwia nawet Brexit. W pierwszej piątce rynków zagranicznych dla Polski są także Francja, Włochy i Holandia, ze stosunkowo stabilnymi udziałami w polskim eksporcie.

Koncentracja na rynku europejskim bywa odbierana negatywnie w kontekście wzrostu liczby ludności na świecie (poza Europą) i w konsekwencji popytu na żywność na rynkach pozaeuropejskich. Największe rynki nie zawsze są jednak dostępne dla producenta wielkości Polski. Oczekiwane są tam bowiem dużo większe wystandaryzowane wolumeny towarów niż krajowa produkcja w Polsce jest w stanie dostarczyć. Również produkcja w reżimie regulacyjnym Unii Europejskiej nie

Table 3. Largest customers of exports in mainly agri-food products from Poland, share (in %) of total exports from Poland

Table 3. Largest customers of exports in mainly agri-food products from Poland, share (in %) of total exports from Poland

	2018-2019		2020-2021		2022-2023	
Germany / Niemcy	25.6	Germany / Niemcy	25.1	Germany / Niemcy	25.3	
Great Britain / Wlk. Brytania	10.9	Great Britain / Wlk. Brytania	10.2	Great Britain / Wlk. Brytania	9.8	
France / Francja	6.4	France / Francja	6.9	France / Francja	7.2	
Italy / Włochy	5.5	Italy / Włochy	5.6	Netherlands / Holandia	5.8	
Netherlands / Holandia	4.8	Netherlands / Holandia	4.8	Italy / Włochy	4.9	
Czechia / Czechy	4.7	Czechia / Czechy	4.2	Czechia / Czechy	4.5	
Spain / Hiszpania	2.7	Romania / Rumunia	2.6	Spain / Hiszpania	2.9	
Slovakia / Słowacja	2.6	Spain / Hiszpania	2.4	Romania / Rumunia	2.4	
Romania / Rumunia	2.3	Saudia Arabia	2.4	Belgium / Belgia	2.4	
Sweden / Szwecja	2.2	Sweden / Szwecja	2.3	Denmark / Dania	2.3	

Source: own elaboration based on UN Comtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Comtrade.

tory regime does not allow for a cost advantage over, for example, producers from South America. Hence the concentration of Polish exports on the European market is the right business approach. What is more, it also shows that the strengths of Poland's production are being put to good use in its presence on one of the world's richest markets.

2.3. Russia's attack on Ukraine – panic on the markets

Russia's attack on Ukraine triggered panic on the food markets. Two countries, among the main exporters of basic agricultural commodities, on whom both the prices and security of worldwide deliveries depended, were involved in a military conflagration. In February 2022 there was uncertainty over whether Ukraine's ports would be destroyed, whether it would be possible to harvest the field crops, and whether Russia would come under blanket sanctions. Such were the questions hanging then over the agri-food market.

Around 3.2 billion people around the world live in countries that are not self-sufficient in terms of cereal supplies. In such countries, the uninterrupted supply of cereals, of the right volume and quality, is essential for maintaining social stability and for preserving the basic security for population survival. This also applies to countries with large populations already struggling with other social tensions, such as Egypt, Indonesia, Nigeria, Bangladesh and DR Congo.

From Europe's point of view, the case of Egypt is of particular interest. The country lies by the Mediterranean Sea, and if there were to be unrest there it could develop into mass migration in search of food.

Egypt currently has a population of around 112 million (FOASTAT). In 2021, the SSR for cereals there was 58.5. Russia and Ukraine covered around two thirds of the country's grain imports (Russia 43%, Ukraine 25% in 2020, Chatham House). For decades now Egypt has had a programme subsidising bread prices. This applies to a local bread, known as "baladi". The allocation of subsidised bread is 5 items per person covered by the

daje przewagi kosztowej nad producentami np. z Ameryki Południowej. Stąd koncentracja polskiego eksportu na rynku europejskim jest prawidłową decyzją biznesową. Co więcej, to dobre wykorzystanie atutów polskiej produkcji do obecności na jednym z najbogatszych rynków światowych.

2.3. Atak Rosji na Ukrainę – panika na rynkach

Atak Rosji na Ukrainę wywołał panikę na rynkach żywności. Militarnie starły się dwa państwa będące głównymi eksporterami podstawowych produktów rolnych, od których zależy zarówno poziom ceny, jak i bezpieczeństwo światowych dostaw. W lutym 2022 r. nie było wiadomo, czy porty Ukrainy nie zostaną zniszczone, czy uprawy polowe będzie można zebrać, czy Rosja zostanie objęta powszechnymi sankcjami. Takie pytania zawiśły wówczas nad rynkiem rolno-spożywczym.

Okolo 3,2 mld ludzi na świecie żyje w państwach, które nie są samowystarczalne, jeśli chodzi o zaopatrzenie w zboże. W takich krajach nieprzerwane dostawy zbóż o odpowiednim wolumenie i jakości są niezbędne do utrzymania stabilności społecznej oraz zachowania podstawowego bezpieczeństwa przeżycia dla ludności. Dotyczy to także krajów o dużych populacjach, już borykających się z innymi napięciami społecznymi, jak Egipt, Indonezja, Nigeria czy Bangladesz i DR Kongo.

Z europejskiego punktu widzenia szczególnie interesujący jest przypadek Egiptu, który znajduje się tuż za Morzem Śródziemnym i ewentualne niepokoje w tym kraju mogłyby przerodzić się w masowe migracje w poszukiwaniu żywności.

Egipt zamieszkuje obecnie ok. 112 mln ludzi (FOASTAT). Współczynnik SSR dla ziarna wynosił tam w 2021 roku 58,5. Rosja oraz Ukraina pokrywały ok. 2/3 zapotrzebowania na import ziarna (Rosja 43 proc., Ukraina 25 proc. w 2020 roku, Chatham House). Od dekad w Egipcie funkcjonuje program subsydiowania cen chleba. Dotyczy on lokalnego pieczywa – chleba nazywanego „baladi”. Przydział subsydiowanego chleba wynosi 5 sztuk

programme, which considering it embraces 71 million people has become a basis of the functioning of society, and keeping the prices low is a priority for the state. For many years, the price of a single loaf was 5 Egyptian piastres (approx. 0.004 USD), unchanged since 1988 (El Safty 2024), despite several attempts made – including right after Russia's invasion of Ukraine (only in June 2024 was the price raised to 20 piastres). Ensuring the security of deliveries was therefore a fundamental issue affecting state security. In the event of failure, three quarters of the population would have been deprived of their basis sustenance, as there was no possibility of replacing Ukrainian imports in the country's food balance. Challenges of precisely such a calibre were faced by politicians in countries all over the world as a result of the disruption in trade with Ukraine.

These substantial risks contributed to the extraordinary volatility of prices on the agricultural commodities market. On 23 February 2022, the maximum price for wheat on the MATIF exchange in Paris was just under EUR 280 per ton (stooq.pl). A day later, after the start of Russia's attack on Ukraine, it rose at one point to almost EUR 320 per ton. The day-to-day change was therefore on a scale of 14%. 25 February saw the prices drop, closing at 7.9% below the previous day's level. On 24 May 2022, wheat was quoted on MATIF at its maximum level of EUR 422.75 per ton, meaning an increase surpassing 50% since the outbreak of the war. This was reflected in the broader perspective in an increase in agricultural commodity prices around the world, measured by the FAO Food Price Index, to the highest level since the 1970s, or in other words since the Yom Kippur War and the oil crisis.

Such severe market turbulence could have triggered multiple damaging developments in countries importing agricultural commodities. This led Russia and Ukraine – in the midst of intense hostilities – to create and for many months maintain a joint initiative regulating the export of agricultural crops from Ukrainian ports across the Black Sea.

The composition of the Black Sea Grain Initiative was very interesting. Russia and Ukraine did not sign any agreements directly with each other. The terms of operation were established by two agreements, one with the involvement of Russia and the other with Ukraine.

na osobę objętą programem. Programem objętych jest 71 mln osób, więc stał się podstawą funkcjonowania społeczeństwa, a utrzymanie niskich cen jest priorytetem dla państwa. Cena jednego bochenka wynosiła przez wiele lat 5 piastrow egipskich (ok. 0,004 USD) i nie była zmieniana od roku 1988 (El Safty 2024), mimo kilkakrotnie podejmowanych prób, także już po inwazji Rosji na Ukrainę (dopiero w czerwcu 2024 roku podniesiono cenę do 20 piastrow). Zapewnienie bezpieczeństwa dostaw było zatem fundamentalną kwestią stanowiącą o bezpieczeństwie państwa. W razie porażki $\frac{3}{4}$ populacji zostałyby pozbawione podstawowego pożywienia, bo nie byłoby możliwe zastąpienie importu z Ukrainy w bilansie żywności kraju. Takiego kalibru wyzwania stały przed politykami krajów na całym świecie w związku z zakłóceniami handlu z Ukrainą.

Duże ryzyka wpłynęły na niezwykle dynamikę zmian cen na rynku surowców rolnych. 23 lutego 2022 r. maksymalna cena pszenicy na paryskiej giełdzie MATIF wyniosła niecałe 280 euro za tonę (stooq.pl). Dzień później, po rozpoczęciu rosyjskiego ataku na Ukrainę, wzrosła w pewnym momencie do prawie 320 euro za tonę. Dzienna zmiana wyniosła więc 14 proc. 25 lutego ceny zaliczyły spadki – poziom zamknięcia był o 7,9 proc. niższy niż poprzedniego dnia. 24 maja 2022 roku notowania pszenicy na MATIF-ie osiągnęły maksimum na poziomie 422,75 euro za tonę. Od początku wojny wzrosły więc o ponad 50 proc. W szerszej perspektywie przełożyło się to na wzrost cen surowców rolnych na świecie mierzony indeksem FAO Food Price Index do poziomu największego od lat '70-tych XX wieku, tj. od wojny Yom Kippur i kryzysu naftowego.

Tak poważne zawirowania rynkowe mogły wywołać wiele niekorzystnych zdarzeń w krajach – importerach surowców rolnych. Doprowadziło to Rosję i Ukrainę, w trakcie intensywnych działań wojennych, do stworzenia i utrzymania przez wiele miesięcy wspólnej inicjatywy regulującej eksport płodów rolnych z ukraińskich portów przez Morze Czarne.

Czarnomorska Inicjatywa Zbożowa (Black Sea Grain Initiative) miała bardzo interesującą konstrukcję. Rosja i Ukraina bezpośrednio nie podpisały ze sobą umowy. Warunki działania ustalały dwie umowy, jedna z udziałem Rosji, druga Ukrainy. W obu uczest-

And in both cases the UN and Turkey were involved. In addition, the United Nations signed an agreement with Russia on the facilitation of unhindered exports of Russian food, fertiliser and commodities. A Joint Coordination Centre (JCC) was established in Istanbul, under the auspices of the UN.

The Black Sea Grain Initiative was inaugurated on 2 July 2022, and it continued to function until 17 July 2023. Under it a total of 32.9 million tons of goods were shipped, mainly maize (51%) and wheat (27%). The main destinations were China (approx. 8 million tons), Spain (6 m tons), Turkey and Italy (UN 2024). These are not the poorest of countries or those in greatest danger of famine. An argument frequently raised, and particularly by Russia, was that agricultural crops from Ukraine were not ending up via the Initiative where they should end up. However, this is not an accurate argument. The cereals markets are global. The increase in supply had a favourable impact on cereal availability all over the world, and led to a drop in prices irrespective of where the direct imports to the poorest countries originated from.

2.4. Competition or cooperation?

The sequence of events triggered by the outbreak of full-scale war in 2022 led to Ukraine moving closer to the world of the West. In terms of economic collaboration, Ukraine found itself closer to the market of the European Union than would have been the case in peacetime. Full access to the EU market for Ukrainian agri-food products, introduced as an aid measure during the war, became a subject of economic policy for the EU, for individual Member States, and for Ukraine. In such a situation, issues of the joint functioning of Poland and Ukraine within the framework of common markets and international organisations took on greater importance.

Having Ukraine as a well-organised part of the Western world in political, economic and cultural terms is undoubtedly more in Poland's interest than Ukraine being outside of this setup. However, this will not be achieved without compromises, whether favourable or less so, because our relationship will undergo change.

niczyły ONZ oraz Turcja. Dodatkowo ONZ podpisała umowę z Rosją o ułatwianiu niezakłóconego eksportu rosyjskiej żywności, nawozów i surowców. W Istanbule pod auspicjami ONZ powstało wspólne centrum koordynacyjne (Joint Coordination Center, JCC).

Czarnomorska Inicjatywa Zbożowa została zainaugurowana 22 lipca 2022 roku i działała do 17 lipca 2023 roku. W jej ramach przetransportowano 32,9 mln ton towarów, głównie kukurydzy (51 proc.) oraz pszenicy (27 proc.). Głównymi odbiorcami były Chiny (ok. 8 mln ton), Hiszpania (6 mln ton), Turcja i Włochy (ONZ 2024). Nie są to kraje najbiedniejsze i najbardziej zagrożone głodem. Często podnoszono argument, szczególnie ze strony Rosji, że płody rolne z Ukrainy trafiają w ramach Inicjatywy nie tam, gdzie powinny. Nie jest to trafny argument. Rynki zbóż to rynki światowe. Zwiększenie dostępnej podaży działało korzystnie na dostępność zbóż na całym świecie i obniżało jego ceny, niezależnie skąd pochodził bezpośredni import do najbiedniejszych krajów.

2.4. Konkurencja czy współpraca?

Ciąg wydarzeń zapoczątkowany wybuchem pełnoskalowej wojny w 2022 roku doprowadził do zbliżenia Ukrainy do świata zachodniego. Na poziomie współpracy gospodarczej Ukraina znalazła się bliżej rynku Unii Europejskiej niż wydarzyłoby się to w sytuacji pokoju. Pełny dostęp do rynku unijnego dla ukraińskich produktów rolno-spożywczych wprowadzony jako środek pomocy w trakcie wojny stał się przedmiotem polityki gospodarczej dla UE, dla poszczególnych krajów członkowskich i dla Ukrainy. W takiej sytuacji wagi nabrały zagadnienia wspólnego funkcjonowania Polski i Ukrainy w ramach wspólnych rynków i organizacji międzynarodowych.

Ukraina jako dobrze zorganizowana część świata Zachodu pod względem politycznym, gospodarczym i kulturowym to niewątpliwie lepszy interes dla Polski niż Ukraina poza tym systemem. Nie osiągnie się tego jednak bez kompromisów, bardziej lub mniej korzystnych, bo nasza relacja będzie ulegać zmianie.

The terms on which such integration is achieved will depend on the performance of Polish politicians and civil servants, as well as the quality of Polish relations with Ukraine. It was similar when Poland was merging with the structures of the West. Compromise does not mean failure, and Polish food production together with related sectors have numerous opportunities in front of them for reaping benefits.

Farmers throughout Europe have had to and will continuously have to adapt their portfolio of products and business practices in order to achieve ever greater added value in their production. This will happen independently of Ukraine's membership in the EU, because the business, regulatory and strategic environment is changing. The EU puts emphasis on the importance of regenerative³ or carbon-based farming practices. Work towards improving environmental equilibrium may become an important service and source of income for farmers. In the future, they'd be able not only to produce food, but also to manage land and livestock resources in such a way as to reduce the adverse consequences of human activity, and improve the functioning of the environment. Ukraine, with its natural resources making it possible to produce large numbers of products for the market, will be able to fill the gap that could result from the increase in activity by the agricultural sector outside of food production.⁴ Not all farms will develop equally in the process of change, depending on their product portfolios and the farmers' skills. Some may find themselves in a worse position. Nevertheless, there has to be change in agriculture, with or without Ukraine in the EU, and farming today is already under the pressure of the EU's ambitious strategic "from field to table" goals for the year 2030.

To some extent, the change in the profile of production in the EU will be a matter of decisions taken by the farmers, but the fact is that land in the EU will be affected significantly by climate change. The consequences of climate change in southern Europe are reducing the capacity for maintaining certain types of production, especially in maize, although they are also affecting wheat. Imports from Ukraine could improve the security of existing value chains in EU countries. For

3 This is about farming practices (such as the usage of cover crops, and no-till cultivation), which improve soil quality by increasing its proportion of organic matter.

4 This refers to the growth in environmental services (carbon storage or biodiversity regulation).

Od sprawności polskich polityków i urzędników oraz jakości polskich relacji z Ukrainą będzie zależało, na jakich warunkach taka integracja dojdzie do skutku. Podobnie jak wówczas, gdy Polska integrowała się z zachodnimi strukturami. Kompromis nie oznacza porażki, a polski sektor produkcji żywności i jego otoczenie mają przed sobą szereg szans, by odnieść korzyści.

Rolnicy w całej Europie musieli i będą musieli stale dostosowywać portfolio produktów i praktyki biznesowe, tak by uzyskać coraz większą wartość dodaną w swojej produkcji. Będzie się to działo niezależnie od członkostwa Ukrainy w UE, ponieważ zmienia się otoczenie biznesowe, regulacyjne i strategiczne. UE podkreśla znaczenie regeneracyjnych³ lub węglowych praktyk rolniczych. Praca nad poprawą równowagi w środowisku może stać się ważną usługą i źródłem dochodów dla rolników. W przyszłości mogą oni nie tylko produkować żywność, ale też gospodarować zasobami ziemi i zwierząt w taki sposób, aby zredukować negatywne skutki działalności człowieka i poprawiać funkcjonowanie środowiska. Ukraina, ze swoimi zasobami naturalnymi, które stwarzają możliwość wytwarzania dużych ilości produktów na rynek, będzie w stanie wypełnić lukę, która może wystąpić w wyniku wzrostu działalności sektora rolnego poza produkcją żywności⁴. W procesie zmian nie wszystkie gospodarstwa będą rozwijały się jednakowo, w zależności od portfela produktów i umiejętności rolników. Niektóre mogą się znaleźć w gorszej sytuacji. Niemniej, zmiana w rolnictwie i tak musi nastąpić, z Ukrainą w UE czy bez niej, a rolnictwo już teraz znajduje się pod presją ambitnych celów strategii UE „od pola do stołu” na rok 2030.

Do pewnego stopnia zmiana profilu produkcji w UE będzie kwestią decyzji rolników, ale jest faktem, że grunty w UE w znacznym stopniu zostaną dotknięte zmianami klimatycznymi. Skutki zmian klimatu w Europie Południowej zmniejszają możliwość utrzymania niektórych produkcji, zwłaszcza kukurydzy, ale mają również wpływ na pszenicę. Import z Ukrainy mógłby poprawić bezpieczeństwo istniejących łańcuchów wartości w krajach UE. Na przykład Polska może być zainteresowana

3 Chodzi tu o praktyki rolnicze (np. stosowanie roślin okrywowych, uprawa bezorkowa), które poprawiają jakość gleby zwiększając udział w niej materii organicznej.

4 Chodzi o wzrost usług środowiskowych (gromadzenia węgla czy regulacji bioróżnorodności).

example Poland could be interested in the stable import of feed to be able to expand livestock production, is it could take over some of the production from areas where animal husbandry becomes too difficult due to the climate changes.

EU policy emphasises the importance of reducing the environmental footprint of food production by limited emissions, reducing fertiliser consumption, and shortening supply chains. Some of the new product flows from Ukraine could take the place of imports from both Americas. Goods produced in Ukraine have a smaller negative impact on the environment than products shipped from another continent, and sometimes harvested from land obtained as a result of past deforestation, produced in accordance with less stringent norms than in the EU. The soil in Ukraine is the most fertile in the world, and as such is capable of ensuring good harvests with a more limited application of fertilisers than in other countries of Europe. Neither is there a deforestation problem in Ukraine.

Ukraine does not have to become direct competition for Polish livestock production, and there are two reasons for this. Firstly, Ukraine is already selling its products on markets outside of Europe, where demand will be growing due to a growing human population (unlike in Europe, where the population is not increasing). Secondly, Poland is better situated geographically in relation to the main population centres of Western Europe. Minimally processed products of animal origin can be delivered to almost any large city in Europe (apart from on the Iberian Peninsula) within 24 hours, and usually in even less time. Transport from Ukraine takes significantly longer, which shortens products' shelf life. The short storage time for fresh or chilled animal products is of enormous importance for the retail sector.

This factor is even more significant in the case of highly specialised Protected Designation of Origin (PDO) products.

Animal production still has a chance of developing in Poland. As Europe's leader in the production of poultry, we need a feed supply. Commodities currently play a large part in this, particularly soya, imported from

stabilnym importem pasz, by móc rozwinąć produkcję zwierzęcą. Może bowiem przejąć część produkcji z obszarów, na których produkcja zwierzęca stanie się zbyt trudna ze względu na zmiany klimatyczne.

Polityka UE podkreśla wagę zmniejszenia śladu środowiskowego produkcji żywności poprzez ograniczenie emisji, zmniejszenie zużycia nawozów, skrócenie łańcuchów dostaw. Niektóre z nowych przepływów produktów z Ukrainy mogą zastąpić import z obu Ameryk. Towary produkowane w Ukrainie mają mniejszy negatywny wpływ na środowisko niż produkty wysyłane z innego kontynentu, a czasami zbierane z gruntów uzyskanych w wyniku wylesiania w przeszłości, produkowane zgodnie z normami mniej rygorystycznymi niż w UE. Ziemia w Ukrainie jest najbardziej żyzna na świecie i jako taka jest w stanie zapewnić dobre plony przy bardziej ograniczonym stosowaniu nawozów niż w innych krajach europejskich. Ukraina nie boryka się również z problemem wylesiania.

Ukraina nie musi stać się bezpośrednią konkurencją dla polskiej produkcji zwierzęcej i jest tak z dwóch powodów. Po pierwsze, Ukraina już sprzedaje swoje produkty na rynki poza Europą, gdzie popyt będzie rósł ze względu na wzrost liczby ludności (w przeciwieństwie do Europy, gdzie liczba ludności nie rośnie). Po drugie, Polska jest lepiej położona geograficznie w stosunku do głównych skupisk ludności w Europie Zachodniej. Produkty pochodzenia zwierzęcego o prostym przetworzeniu mogą być dostarczone do prawie każdego większego miasta w Europie poza Półwyspem Iberyjskim w ciągu 24 godzin, a zwykle nawet krócej. Czas transportu z Ukrainy jest znacznie dłuższy, co skraca okres przydatności produktu do spożycia. Krótki czas przechowywania świeżych lub schłodzonych produktów pochodzenia zwierzęcego ma ogromne znaczenie dla sektora detalicznego.

Jest to jeszcze bardziej istotne w przypadku wysoce wyspecjalizowanych produktów o chronionej nazwie pochodzenia.

Produkcja zwierzęca wciąż ma szansę rozwijać się w Polsce. Jako europejski lider produkcji drobiu potrzebujemy zasilenia w pasze. Duży w tym udział mają obecnie surowce, przede wszystkim soja, sprowadzane

South America. Ukraine could satisfy these requirements as a market in closer proximity, with resources of land unencumbered by deforestation.

Ukraine is also a large consumer market. It is estimated that after the war, Ukraine will be home to some 24 to 35 million people. Even the lower end of this range means a large market for Polish brands to tap into. Numerous consumers with experience of staying in Poland, whether from before or after 24 February 2022, can support the demand for them. Polish brands, for example in the dairy produce sector, were already on the Ukrainian market from before the war.

In addition, Poland is not suffering from a surplus of labour. Until automation is increased in the agri-food sector, human labour will be required in many sectors. There is also room here for collaboration, to the benefit of the food production sector in Poland.

Poland could also gain through intermediation in trade, logistics and transport. Over the years, it has become a leading player in Europe in road logistics. Until now, the transport of Ukrainian goods through Poland has rather been perceived as a nuisance. In the meantime, the location, neighbouring a large producer of commodities on one side, and wealthy European markets on the other, plus the sea ports, cannot solely be a problem. We are hearing of ambitious plans to expand logistics assets in Poland and connect them to Ukraine. Poland could put together an offering for its eastern neighbour that is attractive and would not harm the domestic market.

Ukraine is one of the largest players on the global market for certain agricultural commodities, but when taking a look at food exports overall, Poland is a much larger player on the world market. Over the last two decades, the exports of food from have usually been over 50% higher in value than exports from Ukraine. Poland's share of global trade in food surpassed 2% towards the end of the previous decade, whereas Ukraine has never surpassed 1.45%.

Poland has an advantage in terms of its position in the institutions that Ukraine wants to join. The path of accession to the EU will require reforms from Ukraine, as

z Ameryki Południowej. Ukraina mogłaby zaspokoić te potrzeby jako rynek położony bliżej, z zasobami ziemi nieobciążonymi wylesianiem.

Ukraina to także duży rynek konsumencki. Szacuje się, że po wojnie na Ukrainie będzie mieszkać 24-35 mln ludzi. Nawet niższy koniec tego przedziału oznacza duży rynek do zagospodarowania dla polskich marek. Wspierać popyt na nie mogą liczni konsumenci, którzy mają za sobą doświadczenie pobytu w Polsce, czy to przed, czy po 24 lutego 2022 roku. Już przed wojną na rynku ukraińskim były obecne marki polskich firm np. z sektora przetwórstwa mleka.

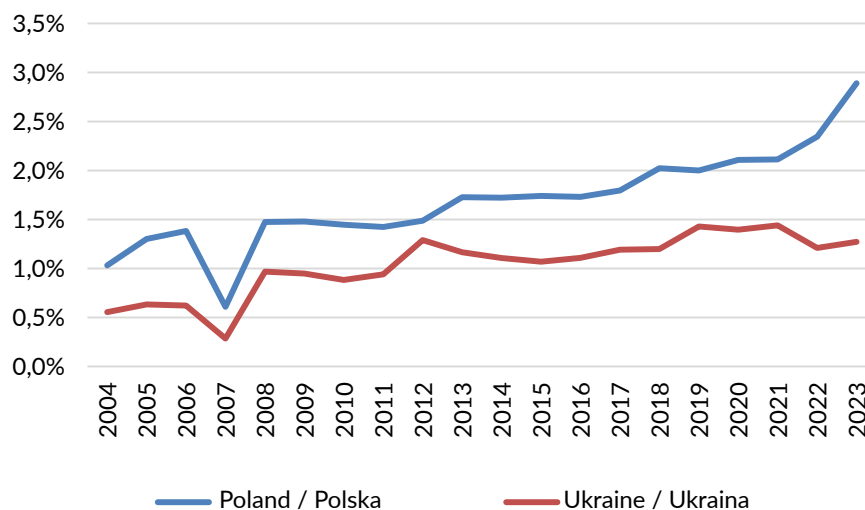
Polska nie cierpi także na nadmiar siły roboczej. Do czasu zwiększenia automatyzacji w sektorze rolno-spożywczym w wielu branżach będzie potrzebna praca ludzka. Tu także jest miejsce na współpracę, z korzyścią dla sektora produkcji żywności w Polsce.

Polska może również zyskiwać na pośrednictwie w handlu, logistyce i transporcie. Przez lata stała się wiodącym graczem w Europie w logistyce drogowej. Dotychczas transport ukraińskich towarów przez Polskę był postrzegany jako raczej kłopot. Tymczasem położenie w sąsiedztwie dużego producenta surowców z jednej strony, zamożnych rynków europejskich z drugiej oraz porty morskie to nie może być jedynie problem. Słyszymy o ambitnych planach rozbudowy aktywów logistycznych w Polsce oraz ich połączeniu z Ukrainą. Polska może stworzyć dla swojego wschodniego sąsiada ofertę, która będzie atrakcyjna i nie będzie szkodzić krajowemu rynkowi.

Ukraina jest jednym z największych graczy na światowym rynku niektórych surowców rolnych, ale biorąc pod uwagę ogół eksportu żywności, to Polska jest zdecydowanie większym uczestnikiem światowego rynku. Eksport żywności z Polski był w ciągu ostatnich dwóch dekad zazwyczaj o ponad 50 proc. wyższy pod względem wartości od eksportu Ukrainy. Udział Polski w światowym handlu żywnością przekroczył pod koniec poprzedniej dekady 2 proc., Ukrainy nigdy nie przekroczył 1,45 proc.

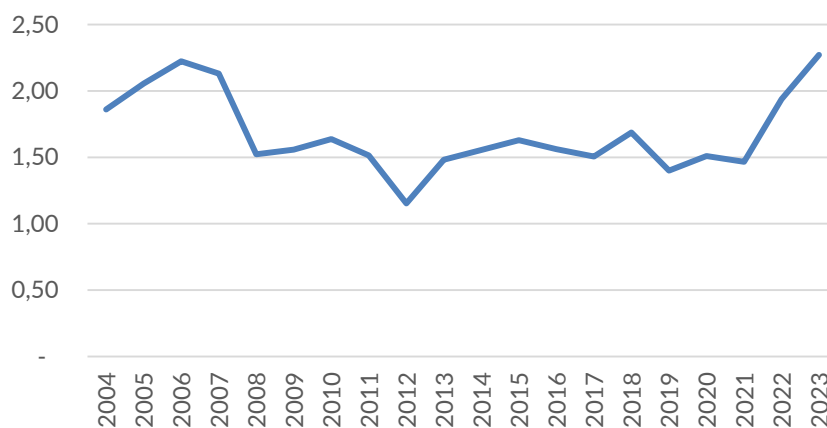
Polska ma przewagę pod względem pozycji w instytucjach, do których Ukraina chce przystąpić. Ścieżka akcesyjna do UE będzie wymagać od Ukrainy reform

Figure 6. Poland's and Ukraine's share of global good exports, 2004–2023
Wykres 6. Udział Polski i Ukrainy w światowym eksporcie żywności, 2004-2023

Source: own elaboration based on UN Comtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Comtrade.

Figure 7. Ratio of the value of food exports from Poland to food exports from Ukraine, 2004–2023
Wykres 7. Relacja wartości eksportu żywności z Polski do eksportu żywności z Ukrainy, 2004-2023

Source: own elaboration based on UN Comtrade. / Źródło: opracowanie własne na podstawie UN Comtrade.

well as its alignment with the rules binding producers in the Community. Decisions concerning Ukraine's accession will also require the consent of Poland, which will be taking part in negotiating the accession rules. As such Poland will not only be making use of solutions that others have developed, but will have the opportunity to shape the solutions. Hence, acting in the in-

i dostosowania do zasad funkcjonowania producentów we Wspólnocie. Dodatkowo, decyzje dotyczące akcesji Ukrainy będą wymagać zgody Polski, która będzie mieć udział w negocjacjach reguł przystąpienia. Polska nie będzie zatem wyłącznie korzystać z rozwiązań wypracowanych przez innych. Będzie mieć szansę je kształtować. Stąd, działając w interesie państwa oraz

terests of the state and its agri-food sector, it will be possible to develop an environment that capitalises on Ukraine's proximity, to the benefit of both parties.

2.5. Remarks on methodology

The scope of the agricultural and food market is defined as products classified under sections 01–23 of the HS classification. The HS (Harmonized System) classification is a system created by the World Customs Organization for marking and identifying the type of goods. It is used for customs clearance, for tariff setting, and for compiling global statistics on trade in goods.

For the requirements of the analysis presented here, statistical data on foreign trade were drawn from <https://comtradeplus.un.org/>, which is maintained by the United Nations. This database is compiled by the United Nations Statistics Division, and gathers detailed global, annual, and monthly trade statistics by product and trading partner. The data cover approximately 200 countries and represent over 99% of global trade in goods.

The data were downloaded via the API interface using the RStudio environment and the *comtrade* package. Access was obtained on 26 August 2024. Date regarding values are given in American dollars, and data regarding mass are given in kg.

Bibliography / Bibliografia

CSIS (2024). *Ships, Trains, and Trucks: Unlocking Ukraine's Vital Trade Potential*, online: <https://www.csis.org/analysis/ships-trains-and-trucks-unlocking-ukraines-vital-trade-potential> (accessed/dostęp: 03.09.2024).

Chatham House. Resource Trade. Earth, online: <https://resourcetrade.earth/> (accessed/dostęp 01.03.2022).

El. Safty S. (2024). "Why Egypt's price rise on subsidised bread matters" Reuters, online: <https://www.reuters.com/world/africa/why-egypts-price-rise-subsidised-bread-matters-2024-06-05/> (accessed/dostęp: 01.09.2024).

Eurostat. *Economic Accounts for Agriculture*, online: *aact_eaa* <https://ec.europa.eu/eurostat> (accessed/dostęp: 03.09.2024).

swojego sektora rolno-spożywczego, będzie można wypracować środowisko do wykorzystania bliskości Ukrainy, z korzyścią dla obu stron.

2.5. Uwagi metodologiczne

Zakres rynku rolnego i żywności został zdefiniowany jako produkty zaliczane do działów 01-23 klasyfikacji HS. Klasyfikacja HS (ang. Harmonized System) to zharmonizowany system oznaczania i identyfikowania rodzaju towarów, stworzony przez Światową Organizację Celną. Wykorzystywany jest przy odprawach celnych, ustalaniu taryfy celnej oraz tworzeniu globalnych statystyk wymiany towarowej.

Dane statystyczne dotyczące handlu zagranicznego dla obliczeń na potrzeby niniejszej analizy pobrano z serwisu <https://comtradeplus.un.org/>, który jest prowadzony przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Baza jest opracowywana przez United Nations Statistics Division i gromadzi szczegółowe globalne, roczne i miesięczne statystyki handlowe według produktów i partnerów handlowych. Dane obejmują około 200 krajów i reprezentują ponad 99 proc. światowego handlu towarami.

Dane zostały pobrane poprzez interfejs API za pomocą środowiska RStudio i pakietu *comtrade*. Dostęp uzyskano 26.08.2024. Dane dotyczące wartości wyrażone są w dolarach amerykańskich. Dane dotyczące masy wyrażone są w kg.

FAO (2022). *Global status of black soils*, Rome, online: <https://doi.org/10.4060/cc3124en> (accessed/dostęp 28.08.2024).

FAO *Food Price Index*, online: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (accessed/dostęp 07.09.2024).

FAOSTAT. *Food and agriculture data*, online: <https://www.fao.org/faostat/en/#home> (accessed/dostęp: 8.09.2024).

Forum Mleczarskie (2022). "Polmlek przejmuje trzecią co do wielkości firmę mleczarską w Maroku. Ekspansja polskiego lidera mleczarskiego na międzynarodowych rynkach" [*Polmlek acquires the third-largest dairy company in Morocco. Expansion by Poland's dairy leader on international markets*]. Online: <https://polmlek.com/polmlek-przejmuje-trzecia-co-do-wielkosci-firme-mleczarska-w-maroku-ekspansja-polskiego-lidera-mleczarskiego-na-miedzynarodowych-rynkach/> (accessed/dostęp 08.09.2024).

Harvard. *Harvard Complexity Index*, online: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=162&queryLevel=location&product=662&year=2004&tradeDirection=import&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=1995> (accessed/dostęp 08.09.2024).

Kraznozhon L. (2011). "Black market for rich black earth", *Kyiv Post*, 9 Nov, online: <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/black-market-for-rich-black-earth-116610.html> (accessed/dostęp: 01.09.2024).

Maspex (2023). Online: <https://maspex.com/aktualnosci/maspex-realizuje-21-przejecie-i-kupuje-kolejna-kultowa-marke-becherovke/> (accessed/dostęp: 03.09.2024).

ONZ (2024). *Black Sea Grain Initiative*, online: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative> (accessed/dostęp 08.09.2024).

PONT Info. online: <http://www.pontinfo.com.pl/pu111.php> (accessed/dostęp 26.08.2024).

Sparks (2024). *Przeładunki portowe - SIERPIEŃ 2024 [Port transhipments - AUGUST 2024]*, dane dostępne dla subskrybentów serwisu Sparks / data available to Sparks subscribers.

Stooq.pl <https://stooq.pl/q/d/?s=ml.f&i=d&d1=20220101&d2=20240906&l=17> (accessed/dostęp 07.09.2024).

UN Commtrade, online: <https://comtradeplus.un.org/> (accessed/dostęp 26.08.2024).

Chapter 3. Integration of Ukrainian agriculture into the Common Market in the context of the planned new Common Agricultural Policy. Opportunities and threats for Poland's agriculture

Rozdział 3. Integracja rolnictwa ukraińskiego ze Wspólnym Rynkiem w kontekście planowanej nowej Wspólnej Polityki Rolnej. Szanse i zagrożenia dla polskiego rolnictwa

Introduction

Ukraine's accession to the European Union is an inevitable and geopolitically necessary process. The integration of Ukraine's agricultural sector into the European single market is therefore one of the biggest challenges facing both the current and future EU Common Agricultural Policy. The efficient completion of this process requires effort and reform by all partners.

The prospect of EU enlargement, which has been under discussion for well over two years now, represents a major challenge both for the candidate countries and the EU itself. There are currently eight official candidates for EU membership, including Ukraine.¹ Accepting even just some of them will mean a jump in the number of Member States. Enlargement does not just depend on the candidate countries reforming themselves to meet EU criteria for the internal market, democratic standards, the rule of law and, for example, the fight against corruption. There is a consensus among many experts and diplomats that the EU itself would also have to change significantly if the enlargement were to be so large. The challenge is therefore not only whether and when the candidate countries will be ready to join the EU. The second part of the debate revolves around the absorption capacity of the Union itself – how many new members it can take in, and over what period of time, such that its growing size and the increasing challenges

¹ In addition to Ukraine, these are the Balkan countries Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Serbia and North Macedonia and the Republic of Moldova. Georgia and Kosovo are also being considered as potential candidates.

Wprowadzenie

Dołączenie Ukrainy do Unii Europejskiej jest procesem nieuniknionym i koniecznym z punktu widzenia geopolityki. W związku z tym włączenie ukraińskiego sektora rolnego do europejskiego jednolitego rynku staje się jednym z większych wyzwań zarówno dla obecnej, jak i dla przyszłej unijnej Wspólnej Polityki Rolnej. Sprawne przeprowadzenie tego procesu wymaga podjęcia wysiłków i przeprowadzenie reform przez wszystkich partnerów.

Dyskutowana przynajmniej od ponad dwóch lat perspektywa poszerzenia Unii Europejskiej oznacza duże wyzwanie zarówno dla państw – kandydatów, jak i dla samej Unii. Obecnie jest ośmiu oficjalnych kandydatów do członkostwa w UE, w tym Ukraina¹. Nawet przyjęcie niektórych z nich oznaczać będzie skokowy wzrost liczby krajów członkowskich. Rozszerzenie nie zależy tylko od tego, czy kraje kandydujące zreformują się tak, aby spełnić kryteria UE w zakresie rynku wewnętrznego, standardów demokratycznych, praworządności i np. walki z korupcją. Wśród wielu ekspertów i dyplomatów jest zgoda, że również UE musiałaby znacząco się zmienić, gdyby rozszerzenie miało być tak duże. Wyzwanie polega zatem nie tylko na tym, czy i kiedy kraje kandydujące będą gotowe do przystąpienia do UE. Druga część debaty toczy się wokół zdolności absorpcyjnej samej Unii – ilu nowych członków może ona przyjąć i w jakim okresie, aby jej rosła wielkość i coraz większe wyzwania wynikające

¹ Oprócz Ukrainy są to kraje bałkańskie: Albania, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Serbia i Macedonia Północna oraz Republika Mołdawii. Za potencjalnych kandydatów uważa się także Gruzję i Kosovo.

of managing a larger organism do not result in lower absorption capacity for subsequent candidate countries. This applies to issues including funding, the organisation of the authorities, the securing of borders, and also handling the moods of the public.

One country is at the centre of all these considerations: Ukraine. The geostrategic rationale for Ukraine's accession to the European Union is the most obvious. The scale of the challenge faced by the EU is illustrated by two figures in particular: in 2024, Ukraine has – according to UN data – a population of more than 38 million (following a decline of approximately 10 million since the outbreak of war in 2022). With an area of over 600,000 km², it is the largest European country after Russia. The current EU rules by which informal political influence, decision-making power and funds are distributed will need to be adapted to the new situation with Ukraine as a member of the Union. If this does not happen, all EU countries currently receiving more money from the EU budget than they pay in (i.e. so-called net recipients) would become net contributors by virtue of the sheer size of Ukraine's territory, its population, and the level of GDP per capita. The Common Agricultural Policy – the centrepiece of the Union's budget and the distribution centre for agricultural subsidies currently worth around EUR 60 billion a year – would therefore also need to be reviewed.

The war in Ukraine has also brought to light another internal EU problem that many governments wish to resolve before more countries join the EU: the principle of unanimity in important decisions. Any EU country can currently veto decisions taken at the Union level, including in foreign and security policy. The principle of unanimity leaves room for blackmail and decision-making paralysis. Therefore, amending the EU Treaties to allow more decisions in EU foreign policy to be taken by a so-called qualified majority would seem a necessity.

3.1 Ukraine's agricultural sector – its potential and challenges

Ukraine is the second largest country on our continent after the Russian Federation, and almost twice the size

z zarządzania większym organizmem nie spowodowały obniżenia zdolności absorpcyjnej w odniesieniu do kolejnych państw-kandydatów. Dotyczy to między innymi kwestii finansowania, zorganizowania władzy, zabezpieczenia granic, ale także nastrojów społecznych.

W centrum wszystkich rozważań znajduje się jeden kraj: Ukraina. Geostrategiczne uzasadnienie przystąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej jest najbardziej oczywiste. Skalę wyzwania po stronie UE pokazują m.in. dwie liczby: Ukraina w 2024 roku ma wg danych ONZ ponad 38 milionów mieszkańców (po spadku o ok. 10 mln od rozpoczęcia wojny w 2022 r.). Z powierzchnią ponad 600 tys. km² jest największym po Rosji krajem europejskim. Obecnie funkcjonujące w UE zasady, według których rozdzielane są nieformalne wpływy polityczne, władza decyzyjna i pieniądze, będą wymagały dostosowania do nowej sytuacji z Ukrainą jako członkiem Unii. Jeżeli tak się nie stanie, to wszystkie kraje UE, które obecnie otrzymują z budżetu Unii więcej pieniędzy, niż wpłacają (czyli tzw. odbiorcy netto), stałyby się płatnikami netto ze względu na samą wielkość terytorium Ukrainy, liczbę ludności i poziom PKB na jednego mieszkańca. Zatem Wspólna Polityka Rolna – centralny element budżetu Unii i centrum dystrybucji dotacji rolnych o wartości obecnie około 60 mld euro rocznie – również będzie wymagać przeglądu.

Wojna na Ukrainie ujawniła także inny wewnętrzny problem UE, który wiele rządów chce rozwiązać, zanim do UE przystąpią kolejne państwa: chodzi o zasadę jednomyślności w ważnych decyzjach. Każdy kraj UE może obecnie zawetować decyzje podejmowane na poziomie Unii, w tym w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Zasada jednomyślności daje pole dla szantażu i paraliżu decyzyjnego. Konieczna wydaje się zatem zmiana traktatów unijnych, która umożliwi podejmowanie większej liczby decyzji w polityce zagranicznej UE tzw. większością kwalifikowaną.

3.1. Sektor rolny Ukrainy – potencjał i wyzwania

Ukraina jest drugim największym – po Federacji Rosyjskiej – państwem na naszym kontynencie, prawie dwu-

of Poland. Ukrainian soils are among the most fertile in the world, which together with its agrarian structure give the Ukrainian agricultural sector huge advantages over Polish agriculture, especially in crop production, as described in Chapter 1 of this volume, by W. Czubak and S. Kalinowski.

Livestock production in Ukraine has fluctuated over the past 30 years, shrinking significantly since the early 1990s. In the case of cattle, estimates (Krupin 2022) indicate a 90 percent decline in numbers. The pig population has decreased by 75 percent during this period, while the poultry population has fallen by 70 percent. At the same time, these figures highlight the vast potential that remains dormant in Ukraine's livestock sector – potential that could be tapped when reconstruction begins once the war is over.

According to Zolotnytska (2024), the prospect of adapting Ukrainian agriculture to European standards, and the accession itself, is long and difficult – for legal, market and social reasons. A prerequisite for the success of this process will be the proper functioning of state structures and market laws, as well as a solution to the problem of corruption. Only under such conditions will Ukraine be able to smoothly rebuild.

With regard to the agri-food sector, the Ukrainian government points to two important aspects:

- a drive to reduce the concentration of land in agroholdings, although no concrete solutions are evident in the discussion;
- the need to develop processing and create added value, and not just relying on exporting large quantities of unprocessed agricultural harvests.

According to Zolotnytska, Poland need not fear Ukraine, and should take advantage of its favourable geographical location, create more processing potential – for fruit, vegetables and cereals – and make money from cooperation with Ukraine.

krotnie większym od Polski. Ukraińskie gleby zaliczają się do najbardziej urodzajnych na świecie, a wraz ze strukturą agrarną zapewniają ukraińskiemu sektorowi rolnemu olbrzymie przewagi nad rolnictwem polskim, szczególnie w produkcji roślinnej, o czym piszą w rozdziale 1. Zeszytu W. Czubak i S. Kalinowski.

Produkcja zwierzęca w Ukrainie podlegała w ostatnich 30 latach wahaniom i w porównaniu do początku lat 90. wieku można mówić o znaczącej jej redukcji. W przypadku bydła szacunkowe dane (Krupin 2022) mówią o spadku pogłowia o 90 proc. Pogłowie trzody chlewnej zmniejszyło się w tym okresie o 75 proc., pogłowie drobiu o 70 proc. Liczby te pokazują jednocześnie, jak wielki potencjał drzemie w ukraińskim sektorze produkcji zwierzęcej; może on być uruchomiony, kiedy dojdzie do jego odbudowy po zakończeniu wojny.

Zdaniem Zolotnytskiej (2024) perspektywa dostosowania ukraińskiego rolnictwa do standardów europejskich i sama akcesja jest długa i trudna – z przyczyn prawnych, rynkowych i społecznych. Warunkiem koniecznym powodzenia tego procesu będzie prawidłowe działanie struktur państwa i praw rynku, a także rozwiązanie problemu korupcji. Tylko w takich warunkach Ukraina będzie w stanie sprawnie się odbudowywać.

W odniesieniu do sektora rolno-spożywczego rząd ukraiński wskazuje na dwa ważne aspekty:

- dążenie do zmniejszenia koncentracji ziemi w agroholdingach, choć nie widać w dyskusji konkretnych rozwiązań;
- konieczność rozwoju przetwórstwa i tworzenia wartości dodanej, a nie tylko bazowanie na eksporcie dużych ilości nieprzetworzonych płodów rolnych.

Według Zolotnytskiej Polska nie musi bać się Ukrainy i powinna wykorzystać swoje dogodne położenie geograficzne, stworzyć większy potencjał przetwórczy – dla owoców, warzyw, zbóż oraz zarabiać na współpracy z Ukrainą.

3.2 Agricultural protests in Poland – a response to a threat?

In the meantime, the first quarter of 2024 saw protests in Poland and most EU countries by farmers dissatisfied with their rapidly deteriorating economic situation. The main reasons for the protests declared by Polish farmers concerned the European Green Deal and the uncontrolled influx of raw materials and agricultural products from Ukraine.

An analysis of Statistics Poland' data on the volume of incoming grain from Ukraine showed that in the crucial year of 2022, some 2.5 million tonnes of grain (mainly maize and wheat) entered Poland from Ukraine. Imports showed a large increase on the 2020–2021 levels, when they were significantly lower: in 2021, they amounted to 65,300 tonnes, and 18,200 tonnes in 2020 (Zhugier 2024). However, imported grain accounted for only 7 percent of domestic Polish production. In the following year, 2023 (after Poland imposed an import ban), only around 1 million tonnes of cereals were imported into Poland. Despite these hard data, the narrative shared by most farmers and the organisations representing them was that grain imports from Ukraine were the cause of the deterioration in their economic situation: painfully low purchase prices, coupled with very high production costs. It is worth noting that Polish meat and milk producers experienced good price-cost relations during the same period, due to lower feed costs and stable or increasing meat and milk prices.

The real causes of the problems experienced by Polish cereal producers were the sharp fluctuations in the global cereal market following the outbreak of war in Ukraine in February 2022. These, in turn, were the result of both a general downward trend in global market prices and the unfair practices of Russian trading companies trying to push Ukraine out of its permanent markets, especially in Asia and Africa, by also offering grain stolen from Ukrainian farms.²

² The estimated value of the stolen grain was around USD 15 billion, and that of dead livestock was approx. USD 362 million (Zolotnytska 2024).

3.2. Protesty rolnicze w Polsce – reakcja na zagrożenie?

Tymczasem, w pierwszym kwartale 2024 r. w Polsce i w większości krajów UE miały miejsce protesty rolników niezadowolonych z szybko pogarszającej się ich sytuacji ekonomicznej. Główne przyczyny protestu deklarowane przez polskich rolników dotyczyły Europejskiego Zielonego Ładu i niekontrolowanego napływu surowców i produktów rolnych z Ukrainy.

Analiza danych GUS dotyczących ilości zboża napływającego z Ukrainy wykazała, iż w newralgicznym 2022 roku do Polski wjechało ok. 2,5 mln ton zboża z Ukrainy (głównie kukurydzy i pszenicy). Nastąpił duży wzrost importu w porównaniu z latami 2020–2021, kiedy import zbóż z Ukrainy był o wiele niższy: w 2021 r. wyniósł 65,3 tys. ton, a w 2020 r. 18,2 tys. ton (Żugier 2024). Jednakże zaimportowane zboże stanowiło tylko 7 proc. polskiej krajowej produkcji. W kolejnym, 2023 roku (po wprowadzeniu przez Polskę zakazu importu) do Polski sprowadzono już tylko ok. 1 mln ton zbóż. Pomimo tych twardych danych, w narracji większości rolników i reprezentujących ich organizacji przeważało przekonanie, że to właśnie import zbóż z Ukrainy był powodem pogorszenia ich sytuacji ekonomicznej: dramatycznie niskich cen skupu przy bardzo wysokich kosztach produkcji. Warto zauważyć, że polscy producenci mięsa i mleka w tym samym okresie doświadczali dobrych relacji cenowo-kosztowych w związku z niższymi kosztami paszy i stabilnymi lub rosnącymi cenami mięsa i mleka.

Rzeczywistymi przyczynami problemów polskich producentów zbóż były gwałtowne wahania na globalnym rynku zbóż po wybuchu wojny w Ukrainie w lutym 2022 roku. Te zaś wynikały zarówno z ogólnej tendencji spadkowej cen na rynku światowym, jak i nieuczciwych praktyk rosyjskich firm handlowych, próbujących wyprzeć Ukrainę z jej stałych rynków, zwłaszcza w Azji i Afryce, oferując również zboże skradzione z gospodarstw ukraińskich².

² Szacowana wartość skradzionego zboża wynosi ok. 15 mld dolarów amerykańskich, a wartość padłych zwierząt ok. 362 mln (Zolotnytska 2024).

These factors contributed to a marked decline in the profitability of cereal production in most European countries, including Poland.

The stance taken by Polish farmers, who associated the imports and transit from Ukraine with the decline in the profitability of cereal production in Poland, resulted largely from disinformation. This example shows how important it is to disseminate fact-based data on the situation on the cereal markets. This is a task for Polish and Ukrainian agricultural experts, who should make every effort to keep people reliably informed of Polish-Ukrainian trade relations.

The terms of access for Ukrainian products to the EU internal market are currently being negotiated. On 23 April 2024, the European Parliament gave the green light to an agreement to extend Autonomous Trade Measures (ATMs) for Ukraine and maintain duty-free food imports from Ukraine until 5 June 2025. In view of the ongoing war with Russia, this constitutes major support for Ukraine. Meanwhile, Poland, along with several other countries neighbouring Ukraine, has maintained a ban on imports of Ukraine's maize, wheat, rapeseed and sunflower, as well as on some of the country's related processed products. The decision by Poland's government³ served primarily to calm the mood of farmers, while it could not (of course) solve the farmers' actual problems, and definitely did not serve to build good, long-term relations of cooperation with Ukraine, including exports of Polish food to Ukraine.

After data on actual imports of agricultural products from Ukraine became public, European agricultural organisations began to formulate a more balanced position, pointing out, among other things, that: "...trade liberalisation with Ukraine must be combined with changes in agricultural production standards in the country. Copa and Cogeca⁴ want to be more involved in the process of identifying the risks involved. Unfortunately, such analyses have not been carried out by the

3 Regulation of the Minister of Development and Technology of 15 September 2023 on the ban on the import of agricultural products from Ukraine, Journal of Laws 2023, item 1898.

4 Copa and Cogeca – a European organisation of agricultural trade unions and cooperative organisations, created in 1962 by the merger of COPA (the Committee of Agricultural Trade Union Organisations) and COGECA (the General Committee of Agricultural Cooperatives). It represents over 22 million European farmers and their family members; https://pl.wikipedia.org/wiki/COPA_COGECA.

Czynniki te przyczyniły się do wyraźnego spadku opłacalności produkcji zbóż w większości krajów europejskich, w tym także w Polsce.

Stanowisko polskich rolników, którzy powiązali import i tranzyt z Ukrainy ze spadkiem rentowności produkcji zbóż w Polsce, wynikało w dużej mierze z dezinformacji. Na tym przykładzie widać, jak ważne jest rozpowszechnianie opartych na faktach danych na temat sytuacji na rynkach zbóż. To zadanie dla polskich i ukraińskich ekspertów z zakresu rolnictwa, którzy powinni dołożyć wszelkich starań, aby rzetelnie informować o polsko-ukraińskich relacjach handlowych.

Warunki dostępu ukraińskich produktów do rynku wewnętrznego UE są obecnie przedmiotem negocjacji. 23 kwietnia 2024 r. Parlament Europejski dał zielone światło porozumieniu w sprawie rozszerzenia Autonomicznych Środków Handlowych (ATM) dla Ukrainy i utrzymania bezcłowego importu żywności z Ukrainy do 5 czerwca 2025 roku. W obliczu trwającej wojny z Rosją stanowi to dla Ukrainy duże wsparcie. Tymczasem Polska, wraz z kilkoma innymi krajami sąsiadującymi z Ukrainą, utrzymała zakaz importu z tego kraju kukurydzy, pszenicy, rzepaku i słonecznika oraz niektórych produktów z ich przetwórstwa. Decyzja polskiego rządu³ służyła przede wszystkim uspokojeniu nastrojów rolników, natomiast nie mogła oczywiście rozwiązać faktycznych problemów rolników i zdecydowanie nie służyła budowaniu dobrych, długofalowych relacji współpracy z Ukrainą, obejmującej również eksport polskiej żywności do Ukrainy.

Po upowszechnieniu się danych o faktycznym imporcie produktów rolnych z Ukrainy europejskie organizacje rolnicze zaczęły formułować bardziej wyważone stanowisko, wskazując m.in. na to, że: "...liberalizacja handlu z Ukrainą musi być połączona ze zmianami standardów produkcji rolnej w tym kraju. Copa-Cogeca⁴ chce się bardziej zaangażować w proces rozpoznania zagrożeń z tego wynikających. Niestety, takich analiz nie przepro-

3 Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 15 września 2023 r. w sprawie zakazu przywozu z Ukrainy produktów rolnych, Dziennik Ustaw 2023, poz. 1898.

4 Copa Cogeca – europejska organizacja zrzeszająca rolnicze związki zawodowe i organizacje spółdzielcze, powstała w 1962 roku w wyniku połączenia COPA – Komitetu Rolniczych Organizacji Związkowych z COGECA – Głównym Komitetem Spółdzielczości Rolniczej. Reprezentuje ponad 22 milionów europejskich rolników i członków ich rodzin; https://pl.wikipedia.org/wiki/COPA_COGECA

European Commission, which de facto created a free trade area with Ukraine after the Russian aggression. As far as the country's future membership of the EU is concerned, according to the participants of the meeting, it should be preceded by sufficiently long negotiations and transition periods".⁵

The threat highlighted by experts from Copa and Cogeca's Cereals Working Group is not only the production potential of the Ukrainian agricultural sector, but also the huge potential for change in its profile. Ukrainian agroholdings, seeing the demand for a particular product on the EU market, are able to increase the acreage of a particular crop many times over.

3.3 Ukraine Facility

As part of the ongoing talks on Ukraine's integration into the European Union, the Council and the EU Parliament reached a preliminary agreement on 6 February 2024 on the creation of the Ukraine Facility.⁶ On 28 February 2024, the Council finally approved the mid-term review of the EU's long-term budget, including the creation of this instrument for Ukraine. The decision entered into force on 1 March 2024.

The Ukraine Facility guarantees the country predictable financial support for the period 2024–2027. It aims to support financial stability, reconstruction and modernisation, reforms, continuity in public services, the building of a civil society and stimulation of investments in the private sector. The instrument is tailored to the unprecedented challenges of supporting a country at war. It takes into account three principles: the predictability, transparency, and accountability of the funds. It is based on three pillars:

- Pillar 1: Financial support – EU support for the Ukraine Plan (prepared by the Ukrainian government together with the European Commission) through grants and loans.
- Pillar 2: Investment framework – attracting and mobilising public and private investment in

⁵ <https://fbzpr.org.pl/grupa-robocza-zboza-5/>

⁶ <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/ukraine-facility/>

wadziła Komisja Europejska, która de facto utworzyła po rosyjskiej agresji strefę wolnego handlu z Ukrainą. Jeżeli chodzi o przyszłe członkostwo tego kraju w Unii Europejskiej, to zdaniem uczestników spotkania, powinno być ono poprzedzone odpowiednio długimi negocjacjami i okresami przejściowymi".⁵

Zagrożeniem, na które wskazują eksperci z Grupy Roboczej Zboża w Copa Cogeca jest nie tylko potencjał produkcji ukraińskiego sektora rolnego, ale także ogromne możliwości zmiany jego profilu. Ukraińskie agroholdingi, widząc zapotrzebowanie na określony produkt na unijnym rynku, są w stanie wielokrotnie zwiększyć areal danej uprawy.

3.3. Instrument na rzecz Ukrainy

W ramach toczących się rozmów na temat integracji Ukrainy z Unią Europejską Rada i Parlament UE osiągnęły 6 lutego 2024 r. wstępne porozumienie w sprawie utworzenia tzw. Instrumentu na rzecz Ukrainy⁶. 28 lutego 2024 r. Rada ostatecznie zatwierdziła śródkresową rewizję długofalowego budżetu UE, w tym utworzenie Instrumentu na rzecz Ukrainy. Decyzja weszła w życie 1 marca 2024 r.

Instrument na rzecz Ukrainy zapewnia temu krajowi przewidywalne wsparcie finansowe na lata 2024–2027. Ma on na celu wsparcie stabilności finansowej, odbudowy i modernizacji, reform, ciągłości usług publicznych, budowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz mobilizację inwestycji w sektorze prywatnym. Instrument jest dostosowany do bezprecedensowych wyzwań związanych ze wspieraniem kraju w trakcie wojny. Uwzględni trzy zasady: przewidywalność, przejrzystość i rozliczalność środków finansowych. Opiera się na trzech filarach:

- Filar 1: wsparcie finansowe – wsparcie UE na rzecz Planu Ukrainy (przygotowanego przez ukraiński rząd razem z Komisją Europejską) poprzez dotacje i pożyczki.
- Filar 2: ramy inwestycyjne – przyciąganie i mobilizowanie inwestycji publicznych i prywat-

⁵ <https://fbzpr.org.pl/grupa-robocza-zboza-5/>

⁶ <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/ukraine-facility/>

Ukraine's reconstruction and recovery (in the form of budget guarantees, financial instruments or combined measures).

- Pillar 3: Aid programmes – technical assistance for the Ukrainian government (on EU legislation and structural reforms) and programmes to support the building of civil society.

In March 2024, the Ukrainian government presented the Ukraine Plan, which was a precondition for the receipt of funding. The Plan sets out Ukraine's vision for the recovery, reconstruction and modernisation of the country, and the reforms planned as part of the EU accession process. The Plan emphasises structural reforms and investment in sectors with the greatest growth potential. It envisages improvements in public administration and pays particular attention to good governance, respect for the rule of law and the fight against corruption and fraud.

On 14 May 2024, the Council positively assessed the Ukraine Plan, and acknowledged that the precondition for receiving support under the Ukraine Facility had been met. The EU will disburse funds to Ukraine provided that it implements the agreed reforms and investments in the phases set out in the relevant Council Decision. The condition that the country continue to protect and respect effective democratic mechanisms must also be met.

The total amount earmarked for all types of support under the Facility between 2024 and 2027 is EUR 50 billion, and this will be disbursed in the form of grants (EUR 17 billion) and loans (EUR 33 billion). According to estimates presented in the document RDNA3,⁷ drawn up by the World Bank in cooperation with the Government of Ukraine, the European Union and the United Nations, Ukraine's total recovery and reconstruction needs over the next ten years will reach approximately USD 486 billion (The World Bank, 2024). The same document estimates the recovery costs for the agricultural sector at USD 56.1 billion. The document focuses primarily on the effects of war and the associated costs of rebuilding. The principles guiding Ukraine's recovery adopted when the RDNA3 was drafted (in 2023) align

nych w odbudowę i rekonstrukcję Ukrainy (w formie gwarancji budżetowych, instrumentów finansowych lub działań łączyonych).

- Filar 3: programy pomocowe – pomoc techniczna dla ukraińskiego rządu (w sprawie przepisów UE i reform strukturalnych) i programy wspierające budowę społeczeństwa obywatelskiego.

W marcu 2024 r. ukraiński rząd przedstawił Plan Ukrainy, co było wstępnym warunkiem otrzymania finansowania. Plan określa ukraińską wizję odbudowy, rekonstrukcji i modernizacji kraju oraz reformy planowane w ramach procesu przystąpienia do UE. Plan kładzie nacisk na reformy strukturalne i inwestycje w sektorach o największym potencjale wzrostu. Przewiduje usprawnienia administracji publicznej, a szczególną uwagę zwraca na dobre rządy, przestrzeganie praworządności oraz walkę z korupcją i nadużyciami finansowymi.

14 maja 2024 r. Rada pozytywnie oceniła Plan Ukrainy i uznała, że został spełniony wstępny warunek otrzymania wsparcia w ramach Instrumentu na rzecz Ukrainy. UE będzie wypłacać środki Ukrainie pod warunkiem, że będzie ona realizować uzgodnione reformy i inwestycje w etapach określonych w odpowiedniej decyzji Rady. Musi być także spełniony warunek, że państwo to będzie nadal chronić i respektować skuteczne mechanizmy demokratyczne.

Ogólna kwota przeznaczona na wszelkiego rodzaju wsparcie w ramach Instrumentu w latach 2024–2027 wynosi 50 mld euro i będzie wypłacana w formie dotacji (17 mld euro) i pożyczek (33 mld euro). Według szacunków zaprezentowanych w dokumencie RDNA3⁷, opracowanym przez Bank Światowy we współpracy z rządem Ukrainy, Unią Europejską i ONZ, całkowite potrzeby w dziedzinie odbudowy i rekonstrukcji Ukrainy w kolejnych dziesięciu latach osiągną poziom ok. 486 mld dolarów amerykańskich (The World Bank, 2024). Według danych zaprezentowanych w tym samym dokumencie koszty odbudowy sektora rolnego szacuje się na 56,1 mld dolarów amerykańskich. Dokument koncentruje się przede wszystkim na skutkach wojny oraz kosztach odbudowy z nimi związanych. Przyjęte podczas jego opracowania (2023) zasady odbudowy Ukrainy są zgodne z wizją, reformami

7 RDNA3 – Rapid Damage and Needs Assessment.

7 RDNA3 – Rapid Damage and Needs Assessment – Szybki szacunek szkód i potrzeb

with the vision, reforms and investments outlined in the Ukraine Plan that was being drawn up at the same time by the Ukrainian government, and in the European Union's Plan for Ukraine and the EU's Ukraine Facility prepared at that time. They also reflect the long-term development vision of the Agenda 2030 and the Sustainable Development Goals as a guarantee of inclusive and equitable social development.

3.4. Start of accession talks with Ukraine

Ukraine applied for EU membership in February 2022, shortly after the Russian onslaught. The European Council was quick to officially grant Ukraine candidate status, in June 2022. In December 2023, EU leaders decided to commence accession negotiations, pointing to Ukraine's significant progress despite the war. In particular, they praised the reforms implemented in four key areas: the judiciary, de-oligarchisation,⁸ the fight against corruption and the rights of national minorities, and audiovisual legislation.

On 25 June 2024, the first meeting of the intergovernmental conference on Ukraine's accession to the EU officially opened the accession negotiations. The first stage will be a thorough screening of Ukrainian law by the European Commission, with a view to opening the first chapter of negotiations. This is expected to fall under the Polish Presidency of the Council of the EU, in the first half of 2025

Ukraine's EU accession process is expected to take many years. Some indicate that it could take until 2030, others say even longer. This is because Ukraine's membership must secure the consent of all EU Member States. The act of accession must be ratified by the parliaments and bodies of each member country.

i inwestycjami, które zostały określone w Planie dla Ukrainy przygotowywanym również w tamtym czasie przez rząd ukraiński oraz w przygotowanym wówczas przez Unię Europejską Planie dla Ukrainy i Instrumencie Unii Europejskiej dla Ukrainy, a także z długoterminową wizją rozwoju Agendy 2030 i Celów Zrównoważonego Rozwoju jako gwarancji inkluzywnego i sprawiedliwego rozwoju społecznego.

3.4. Rozpoczęcie rozmów akcesyjnych z Ukrainą

Ukraina wystąpiła o członkostwo w UE w lutym 2022 roku, tuż po rosyjskiej napaści. Rada Europejska szybko, bo już w czerwcu 2022 roku, oficjalnie przyznała Ukrainie status kraju kandydującego. W grudniu 2023 roku unijni przywódcy postanowili rozpocząć negocjacje akcesyjne, wskazując na znaczące postępy Ukrainy mimo wojny. W szczególności doceniono reformy wdrożone w czterech kluczowych obszarach: wymiaru sprawiedliwości, deoligarchizacji⁸, walki z korupcją i praw mniejszości narodowych oraz przepisów audiowizualnych.

25 czerwca 2024 r. na pierwszym posiedzeniu międzyrządowej konferencji w sprawie przystąpienia Ukrainy do UE nastąpiło oficjalne otwarcie negocjacji akcesyjnych. Pierwszym etapem będzie wnikliwe prześwietlenie przez Komisję Europejską ukraińskiego prawa pod kątem otwarcia pierwszego rozdziału negocjacji. Oczekuje się, że przypadnie on na okres polskiej prezydencji w Radzie UE, w pierwszej połowie 2025 roku.

Oczekuje się, że proces akcesji Ukrainy do UE zajmie długie lata. Niektórzy wskazują, że może on potrwać do 2030 roku, inni mówią, że jeszcze dłużej. Wynika to z faktu, że na członkostwo Ukrainy muszą się zgodzić wszystkie państwa członkowskie UE. Akt przyjęcia musi być ratyfikowany przez parlamenty i organy każdego kraju członkowskiego.

⁸ The law in question is the law "On Preventing Threats to National Security Associated with Excessive Influence of Persons of Significant Economic or Political Importance on Public Life (Oligarchs)", passed by the Ukrainian Parliament in 2021.

⁸ Chodzi tu o ustawę „O zapobieganiu zagrożeniom dla bezpieczeństwa narodowego związanym z nadmiernym wpływem osób o istotnym znaczeniu gospodarczym albo politycznym na życie publiczne (oligarchów)” uchwaloną przez sejm Ukrainy w 2021 roku.

3.5 Ukraine in the EU: opportunities and threats for Poland

Ukraine's accession to the EU undoubtedly brings with it both threats and opportunities. The key question is: how to ensure sustainable social, environmental and economic growth in the EU's agri-food sector in the context of the Union's future expansion? In this great political, economic and social project it will be important to reforge as many threats as possible into opportunities, that is, to use the new potential and possibilities related to enlargement for Polish agriculture and the agri-food sector. We probably have a dozen or so years for this, years that must be put to good use.

The competitiveness of Ukrainian agriculture is of the greatest concern. This problem could be addressed by introducing changes in the rules of support for Polish farms in the National Strategic Plan⁹ and by creating development opportunities for farms that have the right potential. For the hundreds of thousands of small farms that do not produce for the market, a separate policy will be needed, taking social and cultural issues into account. It is likely that low purchase prices of agricultural products will, for many Polish farmers, result in unprofitable production, which in turn may harm their liquidity and the functioning of their farms. These are problems that we will not avoid if we do not begin right now to change agricultural policy such that there is structural change in rural Poland: an increase in the area of farms, their scale of production, and their economic efficiency. There need to be regulations encouraging farmers to consolidate their farms, along with liberalisation of Poland's very restrictive regulations concerning trade in agricultural land.

With regard to professional, commodity agriculture, which supplies products to the market, legislative changes will be needed that support the consolidation of farms, and their increase in acreage and production potential – also by means of horizontal integration (meaning the merging of farms in the form of coopera-

⁹ The National Strategic Plan stems from the Strategic Plan for the Common Agricultural Policy 2023–2027. It is a programme of action in the area of agriculture and rural areas, financially supported by the Common Agricultural Policy budget. The Strategic Plan for the CAP sets out the way forward in the areas of direct payments and market instruments and rural development.

3.5. Ukraina w UE: szanse i zagrożenia dla Polski

Przystąpienie Ukrainy do UE bez wątpienia niesie ze sobą zarówno zagrożenia, jak i szanse. Kluczowe staje się pytanie: jak zapewnić zrównoważony rozwój społeczny, środowiskowy i gospodarczy unijnego sektora rolno-spożywczego w kontekście przyszłego rozszerzenia Unii? W tym wielkim projekcie polityczno-gospodarczo-społecznym ważne będzie przekucie jak największej liczby zagrożeń na szanse, czyli wykorzystanie nowego potencjału i możliwości związanych z rozszerzeniem dla polskiego rolnictwa i sektora rolno-spożywczego. Mamy na to prawdopodobnie kilkanaście lat, które trzeba dobrze wykorzystać.

Najwięcej obaw budzi wysoka konkurencyjność ukraińskiego rolnictwa. Problem można rozwiązać wprowadzając zmiany w zasadach wsparcia dla polskich gospodarstw ujętych w Krajowym Planie Strategicznym⁹ oraz stwarzając możliwości rozwoju gospodarstw, które mają odpowiedni potencjał. Dla setek tysięcy małych gospodarstw, które nie produkują na rynek, potrzebna będzie oddzielna polityka, uwzględniająca kwestie społeczne i kulturowe. Prawdopodobnie niskie ceny skupu produktów rolnych dla wielu polskich rolników będą skutkować nieopłacalnością produkcji, co z kolei może negatywnie wpłynąć na ich płynność finansową i funkcjonowanie gospodarstwa. Tych problemów nie unikniemy, jeżeli już teraz nie zaczniemy zmieniać politykę rolną w taki sposób, aby na wsi polskiej doszło do zmian strukturalnych: do zwiększenia powierzchni gospodarstw, skali ich produkcji i efektywności ekonomicznej. Konieczne są regulacje zachęcające rolników do konsolidacji gospodarstw oraz liberalizacja bardzo restrykcyjnych w Polsce przepisów dotyczących obrotu ziemią rolną.

W odniesieniu do profesjonalnego, towarowego rolnictwa, które dostarcza produkty na rynek, potrzebne będą takie zmiany regulacji prawnych, które będą wspierać konsolidację gospodarstw, zwiększanie ich areалу i potencjału produkcyjnego, również w drodze integracji poziomej (czyli łączenie się rolników w ramach spół-

⁹ Krajowy Plan Strategiczny wynika z Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027. To program działania w obszarze rolnictwa i obszarów wiejskich, który jest wspierany finansowo z budżetu Wspólnej Polityki Rolnej. Plan strategiczny dla WPR wyznacza sposób działania w obszarze płatności bezpośrednich i instrumentów rynkowych oraz rozwoju obszarów wiejskich.

tives and producer groups) and vertical integration (the merging of farms within the food chain, for example with feed manufacturers, processing companies, or agricultural buyers). There needs to be a halt in the liquidation of large, modern commercial farms (as an effect of the Act of 16 September 2011 amending the Act on the management of agricultural real estate of the State Treasury, ordering large-scale lessees to exclude 30 per cent of leased agricultural land) and instead – support for their development and conditions for cooperation with smaller farms.

Consideration should be given in parallel to the sustainable development of livestock production in Poland, making optimum use of the country's natural resources and the undoubtedly cheaper raw materials for feed that will be flowing into Poland from Ukraine. This applies in particular to swine, with the pig population plummeting by more than half over the past 20 years. Today the sector is very much dependent on piglet imports from other European countries. As for extending the value chain, the development of Polish food processing, including meat, must continue. For this to succeed, work on the promotion of a strong brand for Polish food products will be essential. This will allow the producers to obtain higher margins.

Ukraine's accession to the single market, together with the country's expected reconstruction after the war, will create additional demand for food, which domestic Ukrainian production will probably not be able to satisfy during the first years of peace. This opens up a great opportunity for Polish food producers, who can build a strong position on the Ukrainian market thanks to their geographical, cultural and linguistic proximity.

Acknowledging the varied levels of preparedness of the candidate countries, the European Economic and Social Committee (EESC)¹⁰ recommends an approach based on gradual integration, in order to prevent the negative effects of competition from Ukrainian producers. According to the EESC, dedicated budgets should support the most affected agri-food sub-sectors, especially small and medium-sized en-

¹⁰ The European Economic and Social Committee is a consultative body of the EU, representing workers' and employers' organisations and other interest groups. The EESC issues opinions on EU matters addressed to the European Commission, the EU Council and the European Parliament. It is a link between the European decision-making institutions and EU citizens.

dzielni i grup producenckich) i pionowej (czyli łączenie się gospodarstw w ramach łańcucha żywnościowego np. z producentami pasz, przetwórcami, podmiotami skupującymi). Konieczne jest wstrzymanie likwidacji dużych, nowoczesnych gospodarstw towarowych (skutki Ustawy z 16 września 2011 roku o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, nakazującej wielkopowierzchniowym dzierżawcom wyłączenie 30 proc. dzierżawionych gruntów rolnych) i zamiast tego – wspieranie ich rozwoju i warunków do kooperacji z mniejszymi gospodarstwami.

Równolegle należy rozważyć zrównoważony rozwój produkcji zwierzęcej w Polsce, z optymalnym wykorzystaniem krajowych zasobów naturalnych i bez wątplenia tańszych surowców paszowych, które będą napływać do Polski z Ukrainy. Dotyczy to przede wszystkim sektora trzody chlewnej, w którym w ciągu ostatnich 20 lat doszło do zmniejszenia pogłowia świń o ponad połowę i który jest dzisiaj w bardzo dużym stopniu zależny od importu warchlaków z innych krajów europejskich. Jeśli chodzi o przedłużenie łańcucha wartości, to należy kontynuować rozwój polskiego przetwórstwa żywności, w tym mięsa. Żeby to się powiodło, niezbędna będzie praca nad wypromowaniem silnej marki dla polskich produktów spożywczych, co pozwoli uzyskać ich producentom wyższe marże.

Przystąpienie Ukrainy do jednolitego rynku i oczekiwana odbudowa kraju po wojnie łącznie wykreują dodatkowy popyt na żywność, którego rodzima ukraińska produkcja prawdopodobnie nie będzie w stanie zaspokoić w pierwszych latach pokoju. Stwarza to wielką szansę dla polskich producentów żywności, którzy dzięki bliskości geograficznej, kulturowej i językowej mogą budować silną pozycję na ukraińskim rynku.

Uznając zróżnicowane poziomy gotowości krajów kandydujących, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES)¹⁰ zaleca podejście oparte na stopniowej integracji, aby zapobiec negatywnym skutkom konkurencji ze strony ukraińskich producentów. Według EKES dedykowane budżety powinny wspierać najbardziej dotknięte podsektory rolno-spożywcze, zwłaszcza małe

¹⁰ Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny jest organem doradczym UE, reprezentującym organizacje pracowników i pracodawców oraz inne grupy interesu. EKES wydaje opinie na temat spraw UE skierowane do Komisji Europejskiej, Rady UE i Parlamentu Europejskiego. Jest swego rodzaju łącznikiem między podejmującymi decyzje europejskimi instytucjami a obywatelami UE.

terprises, by providing well thought-out and targeted assistance.

Ukraine is one of the world's leading agricultural producers and exporters, and plays a key role in supplying cereals and oilseeds to the global market (G. Koziej writes more on this topic in Chapter 2 of this publication – editor's note). Spain, Portugal and Italy are already benefiting today from imports of raw materials for feed for their own animal production. In this case, Ukraine's EU membership will undoubtedly increase the security of food production in the EU in the face of geopolitical tensions, while it will be important for all EU regions to be able to maintain their own agricultural production in the future.

Enlargement brings with it opportunities for increasing the EU's food self-sufficiency and for further reducing the environmental footprint of the agri-food sector (thanks, among other things, to the lower consumption of mineral fertilisers and pesticides in crop production in Ukraine, possible due to the better soils and climate).

A major opportunity for Poland and the EU as a whole is the possibility of changing the profile of crop production in Ukraine such as to replace a large portion of cereal crops with soya, which European countries currently import from South and North America (about 18.5 million tonnes a year). Poland imports about 2.7 million tonnes of it annually. Such a change in direction in how the feed industry is supplied with this key protein raw material for animal production would be beneficial in several respects: food security would increase (due to the reduced dependence of the EU's animal production sector on imports of soybean meal from overseas); the sector's carbon footprint would be reduced (decarbonisation resulting from the European Green Deal programme); risks associated with the requirements of the EUDR¹¹ would be eliminated; and it would become possible to better meet the requirements resulting from the CSRD.¹²

11 EUDR – Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1115>.

12 CSRD – Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU as regards corporate sustainability reporting.

i średnie przedsiębiorstwa, zapewniając przemyślaną i ukierunkowaną pomoc.

Ukraina jest jednym z czołowych światowych producentów rolnych i eksporterów i odgrywa kluczową rolę w dostarczaniu na rynek globalny zbóż i nasion oleistych (więcej o tym pisze G. Koziej w rozdziale 2. Zeszytu – przyp. red.). Już obecnie Hiszpania, Portugalia czy Włochy korzystają z importu surowców paszowych na potrzeby własnej produkcji zwierzęcej. W tym przypadku członkostwo Ukrainy w UE bez wątpienia zwiększy bezpieczeństwo produkcji żywności w UE w obliczu napięć geopolitycznych, przy czym ważne będzie, aby wszystkie regiony UE mogły w przyszłości utrzymać własną produkcję rolną.

Rozszerzenie niesie ze sobą możliwości zwiększenia samowystarczalności żywnościowej UE i dalszego zmniejszenia śladu środowiskowego sektora rolno-spożywczego (między innymi dzięki mniejszemu zużyciu nawozów mineralnych i pestycydów w produkcji roślinnej w Ukrainie, co jest możliwe dzięki lepszym warunkom glebowymi i klimatycznym).

Dużą szansą dla Polski i całej Unii jest możliwość zmiany profilu produkcji roślinnej w Ukrainie w taki sposób, aby zastąpić dużą część upraw zbożowych uprawą soi, którą obecnie kraje europejskie importują z Ameryki Południowej i Północnej (ok. 18,5 mln ton rocznie). Polska importuje jej ok. 2,7 mln ton rocznie. Taka zmiana kierunku zaopatrzenia przemysłu paszowego w ten kluczowy dla produkcji zwierzęcej surowiec białkowy wpłynęłaby korzystnie na kilka aspektów: wzrosłoby bezpieczeństwo żywnościowe (wskutek zmniejszenia uzależnienia unijnego sektora produkcji zwierzęcej od importu śruty sojowej zza oceanu); zmniejszyłoby się emisyjność sektora (dekarbonizacja wynikająca z programu Europejskiego Zielonego Ładu); wyeliminowane zostałyby ryzyka związane z wymogami dyrektywy EUDR¹¹; możliwe stałoby się lepsze spełnianie wymogów wynikających z dyrektywy CSRD¹².

11 EUDR – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/1115 z dnia 31 maja 2023 r. w sprawie udostępniania na rynku unijnym i wywozu z Unii niektórych towarów i produktów związanych z wylesianiem i degradacją lasów; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1115>

12 CSRD – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464>

With regard to the progressing liberalisation of global trade and the free trade agreements signed by the European Union with third countries (the agreement signed on 6 December 2024 with the Mercosur Group countries is expected to enter into force by the end of 2024), Ukraine's EU membership will strengthen its position in global markets.

A danger of enlargement that applies to both the accession countries and current members of the EU is that rural areas may benefit much less from the process than urban agglomerations, and smaller European farms will continue to disappear. It is therefore important for the European Commission and the candidate countries to analyse the possible effects of enlargement on family farms and small and medium-sized agri-food enterprises, both in the EU and in the candidate countries, and to propose how to manage these consequences. However, given the long-standing trend of labour moving from rural to urban areas, and the deteriorating demographic situation in rural areas, a continuation of these trends is to be expected. Against this background, Poland is in a privileged position: the average age of farmers is relatively low, their level of education is good, and they want to develop, to expand their farms (EFRWP and EFF 2024).

The transport infrastructure in Poland, which from the point of view of current and future transport of agricultural produce and food is inadequate, constitutes a threat. If it remains as it is, it will constrain the possibilities of exporting Polish agricultural products, which will be detrimental to the competitiveness of our agriculture. But there is also the matter of the transport of Ukrainian cereals and agri-food goods. Poland could provide transport services to Ukrainian agricultural producers in their exports to African and Asian countries. There would need to be a well-considered expansion of seaport capacities and land transport networks to efficiently receive and organise the transit of Ukrainian raw goods and agricultural products to the entire Common Market and to third country markets. Poland could become a gateway to the European Union for cheap Ukrainian raw materials, and benefit from this situation.

Poland's lack of a functional farm management support system for farmers, including a well-functioning

W odniesieniu do postępującego procesu liberalizacji globalnego handlu i umów o wolnym handlu podpisywanych przez Unię Europejską z krajami trzecimi (oczekuje się, że uzgodniona 6 grudnia 2024 r. umowa z krajami Grupy Mercosur wejdzie w życie do końca 2024 roku) członkostwo Ukrainy w UE wzmocni jej pozycję na rynkach globalnych.

Zagrożeniem związanym z rozszerzeniem, które dotyczy zarówno państw wstępujących, jak i obecnych członków UE jest to, że obszary wiejskie mogą skorzystać na tym procesie znacznie mniej niż aglomeracje, a mniejsze europejskie gospodarstwa rolne nadal będą zanikać. Ważne jest zatem, by Komisja Europejska i państwa kandydujące przeanalizowały możliwe skutki rozszerzenia dla rodzinnych gospodarstw rolnych oraz małych i średnich przedsiębiorstw rolno-spożywczych zarówno w UE, jak i w krajach kandydujących, a także by zaproponowały, jak zarządzać tymi skutkami. Biorąc jednak pod uwagę obserwowany od wielu lat trend przepływu siły roboczej z obszarów wiejskich do miast oraz pogarszającą się sytuację demograficzną na obszarach wiejskich, należy się liczyć z kontynuacją tych trendów. Na tym tle Polska jest w uprzywilejowanej sytuacji: średni wiek rolników jest stosunkowo niski, ich wykształcenie jest dobre i mają oni chęć rozwijania gospodarstw (EFRWP i EFR 2024).

Zagrożeniem jest niedostateczna – z punktu widzenia obecnych i przyszłych przewozów płodów rolnych i żywności – infrastruktura transportowa w Polsce. Jeśli taka pozostanie, to będzie ograniczać możliwości eksportu polskich produktów rolnych, co będzie negatywnie wpływać na konkurencyjność naszego rolnictwa. Chodzi także o transport ukraińskich zbóż i towarów rolno-spożywczych. Polska mogłaby świadczyć usługi transportowe ukraińskim producentom rolnym w ich eksporcie do krajów afrykańskich i azjatyckich. Konieczna byłaby przemyślana rozbudowa mocy przerobowych portów morskich i sieci transportu lądowego aby sprawnie przyjmować i organizować tranzyt ukraińskich surowców i produktów rolnych na cały Wspólny Rynek i na rynki państw trzecich. Polska może stać się bramą do Unii Europejskiej dla tanich ukraińskich surowców i korzystać z tej sytuacji.

Zagrożeniem jest brak w Polsce funkcjonalnego systemu wsparcia rolników w zakresie zarządzania gospodar-

farm advisory system and a market information system, constitutes a threat. Establishing a universally accessible information base with up-to-date market data may help farmers in taking rational economic decisions and in risk management. The introduction of systemic measures and solutions that allow the situation to be monitored on markets, and that prevent the risk of farms losing their financial liquidity, could contribute to long-term stability in the agricultural sector. Developing the ability to track and interpret market impulses and anticipate changes is essential. It will be crucial to come up with solutions to effectively shape and develop farmers' skills in the management of production, reserves, input purchases and crop sales.

A threat that concerns all Member States is the inevitable reduction in cohesion and agricultural funds for today's countries of the EU in the event of the common EU budget not being seriously reformed or very significantly increased, to which the net contributor countries will not necessarily want to agree. An alternative could be a separate and rules-based budget for Ukraine (outside the regular EU budget), which would combine the usual sources of EU funds from additional contributions from Member States with reconstruction money from, among others, the US, and even Russian assets frozen in the West (some EUR 260 billion, of which EUR 210 billion in the EU). For the time being, the EU has only opted for taking a few billion each year from the profits of these assets, managed by Western financial institutions.

The discussions over the future CAP include deliberation of the possible gradual replacement of the current basic support to farmers, whereby their income is calculated according to the farm's area, with financial incentives for the provision of environmentally and socially beneficial services, as well as degressive payments (a higher rate of subsidy up to a certain acreage of agricultural land, and a lower rate above that area) and mandatory upper limits on subsidies to the agricultural sector for all Member States. Further orientation of agricultural and rural development policy is also proposed, towards the so-called "proximity economy", where the organising of agricultural production and its environment is such that the supply of inputs, the management of waste from the

stwem rolnym, w tym dobrze funkcjonującego systemu doradztwa rolniczego oraz systemu informacji rynkowej. Stworzenie powszechnie dostępnej bazy informacji z aktualnymi danymi rynkowymi może pomóc rolnikom w podejmowaniu racjonalnych decyzji gospodarczych i w zarządzaniu ryzykiem. Wprowadzenie systemowych działań i rozwiązań, które umożliwiają monitorowanie sytuacji na rynkach rolnych i zapobiegają ryzyku utraty płynności finansowej gospodarstw rolnych, może przyczynić się do stabilizacji sektora rolniczego na dłuższą metę. Konieczne jest wykształcenie umiejętności śledzenia i interpretowania impulsów rynkowych i przewidywania zmian. Kluczowe **będzie** stworzenie rozwiązań pozwalających efektywnie kształtować i rozwijać umiejętności rolników zarządzania produkcją, zapasami, zakupami środków do produkcji i sprzedażą płodów.

Zagrożeniem, które dotyczy wszystkich państw członkowskich, jest nieunikniona redukcja funduszy spójności i rolnych dla obecnych państw Unii, w przypadku gdy wspólny budżet UE nie zostanie poważnie zreformowany albo bardzo poważnie zwiększony, na co kraje – płatnicy netto – niekoniecznie będą chciały się zgodzić. Alternatywą mógłby być osobny i oparty na odrębnych zasadach budżet dla Ukrainy (poza zwykłym budżetem unijnym), który łączyłby zwykłe źródła funduszy unijnych pochodzących z dodatkowych wpłat krajów członkowskich z pieniędzmi na odbudowę m.in. od USA, a nawet z aktywami rosyjskimi zamrożonymi na Zachodzie (ok. 260 mld euro, z czego 210 mld w UE). Na razie Unia zdecydowała się na przejmowanie tylko po kilka miliardów rocznie z zysków z tych aktywów, zarządzanych przez zachodnie instytucje finansowe.

W dyskusjach na przyszłą WPR rozważa się stopniowe zastępowanie obecnego podstawowego wsparcia dla rolników, czyli dochodu wyliczanego od powierzchni gospodarstwa, zachętami finansowymi do świadczenia usług korzystnych dla środowiska i społeczeństwa oraz płatnościami degresywnymi (wyższa stawka dopłaty do określonego areалу gruntów rolnych i niższa stawka powyżej tego areálu) i obowiązkowymi górnymi limitami dopłat do sektora rolnego dla wszystkich państw członkowskich. Proponowane jest dalsze ukierunkowanie polityki rolnej i polityki rozwoju obszarów wiejskich na tzw. gospodarkę bliskości, czyli takie zorganizowanie produkcji rolnej i jej otoczenia, aby zaopatrzenie w środ-

farm, and the sale of agricultural products all take place as close to the farm as possible. These principles, if adopted, will have to be passed on to the new candidate countries.

In the debate on the CAP of the future there are calls for an increase in its budget, ensuring funds to compensate for the negative consequences experienced by EU farmers as a result of the inclusion of Ukrainian agriculture, and also taking into account the potential social costs, in particular those related to the declining profitability of production on smaller farms and, as a result, the acceleration of rural depopulation. This would mean that in the new financial period (2028–2035), current net contributors should be prepared to contribute a larger share of their GDP to the EU budget, as the agri-food sector will experience a drop in selling prices due to lower production costs in some of the new countries.

Detailed and reliable data, collected by Eurostat and in Member States' statistical and registration systems, are necessary for the right decisions to be taken in regard to changes in CAP funding rules. Monitoring the reform processes is also essential. However, one has to bear in mind that it is often necessary to wait several years to see the effects of changes made in the agricultural sector, hence the need for very careful preparation of the reforms.

It should be emphasised that the integration process has already begun, since EU markets are gradually opening up to agricultural products from candidate countries. This may place the agricultural sectors in certain EU countries at a disadvantage, which should be prevented by clear rules and standards that the candidate countries are obliged to follow.

The task of preparing the smooth integration of Ukraine's agriculture with that of Europe overlaps with the concurrent challenge of ensuring food security in the face of climate change, and the geopolitical and social crises disrupting both food production and the functioning of the supply chains.

In light of the European challenge of bringing the Ukrainian agricultural sector into the EU market, regulatory

ki produkcji, zagospodarowanie odpadów z niej pochodzących oraz zbytni produktów rolnych odbywały się jak najbliżej gospodarstwa. Te zasady, jeśli zostaną przyjęte, trzeba będzie przekazać nowym krajom kandydującym.

W debacie o przyszłej WPR pojawiają się apele o zwiększenie jej budżetu, tak by były środki na rekompensację negatywnych skutków – wynikających z włączenia ukraińskiego rolnictwa – dla rolników w UE, z uwzględnieniem również potencjalnych kosztów społecznych, w szczególności związanych ze spadkiem opłacalności produkcji w małych gospodarstwach i w konsekwencji – przyspieszeniem procesu wyludniania na obszarach wiejskich. Oznaczałoby to, że w nowym okresie finansowym (lata 2028–2035) obecni płatnicy netto powinni być gotowi do przekazania większej części swojego PKB do budżetu UE, ponieważ sektor rolno-spożywczy doświadczy spadku cen sprzedaży z powodu niższych kosztów produkcji w niektórych z nowych krajów.

Aby podjąć właściwe decyzje o zmianach zasad finansowania w ramach WPR, potrzebne są szczegółowe i wiarygodne dane, które są gromadzone przez Eurostat oraz w systemach statystycznych i rejestrowych krajów członkowskich. Konieczne jest także monitorowanie procesów reform. Przy tym należy pamiętać, że na efekty zmian wprowadzanych w sektorze rolnym często trzeba czekać kilka lat, stąd konieczne jest bardzo staranne przygotowanie reform.

Trzeba podkreślić, że proces integracji już się rozpoczął, ponieważ rynki UE stopniowo otwierają się na produkty rolne z krajów kandydujących. Może to stawiać sektory rolne w niektórych krajach UE w niekorzystnej sytuacji, czemu należy zapobiegać za pomocą jasnych przepisów i standardów obowiązujących kraje kandydujące.

Zadanie przygotowania sprawnej integracji rolnictwa ukraińskiego z europejskim nakłada się na jednocześnie występujące wyzwanie, którym jest zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego w obliczu zmiany klimatu, kryzysów geopolitycznych i społecznych, zakłócających zarówno produkcję żywności, jak i funkcjonowanie łańcuchów dostaw.

W świetle europejskiego wyzwania, jakim jest/będzie włączenie ukraińskiego sektora rolnego do unijnego

and investment measures are needed in Poland to increase the productivity and competitiveness of Polish agriculture and processing, and to take advantage of access to a large amount of cheaper agricultural raw materials. These actions, most of which require time, should be undertaken immediately, in coordination with the relevant EU and Ukrainian institutions.

3.6. Dialogue on the future of agriculture in the EU

In response to the agricultural protests in most EU countries, in January 2024 Ursula von der Leyen launched the so-called Strategic Dialogue on the future of EU Agriculture – a new forum meant to come up with a common vision for the future of agriculture and the EU food production system. The aim of the Strategic Dialogue was to bring together key stakeholders from across the agri-food chain: farmers, cooperatives, agri-food businesses and rural communities, as well as NGOs and civil society representatives, financial institutions and academia.

To structure this dialogue, the following challenges were formulated:

- How can we ensure better prospects, including an adequate standard of living, for farmers and the rural communities in which they live?
- How can we support agriculture while respecting the limits of our planet and its ecosystem?
- How can we make better use of the enormous opportunities presented by knowledge and technological innovation?
- How can we help create a bright and successful future for the European food production system in a competitive world?
- The final report of this discussion, published on 4 September 2024, entitled *A Common Perspective*

rynku, w Polsce konieczne jest podjęcie działań regulacyjnych i inwestycyjnych, które pozwolą zwiększyć wydajność i konkurencyjność polskiego rolnictwa i przetwórstwa oraz wykorzystać dostęp do dużej ilości tańszych surowców rolnych. Działania te, w większości wymagające czasu, powinny być podjęte niezwłocznie, w koordynacji z odpowiednimi instytucjami unijnymi i ukraińskimi.

3.6. Dialog na temat przyszłości rolnictwa w UE

W reakcji na protesty rolnicze w większości krajów Unii Europejskiej, w styczniu 2024 r. Ursula von der Leyen zainicjowała tzw. strategiczny dialog na temat przyszłości rolnictwa w UE – nowe forum, które miało wypracować wspólną wizję przyszłości rolnictwa i systemu produkcji żywności w UE. Dialog strategiczny miał połączyć głównych interesariuszy z całego łańcucha rolno-spożywczego: rolników, spółdzielnie, przedsiębiorstwa rolno-spożywcze i społeczności wiejskie, jak również organizacje pozarządowe i przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, instytucje finansowe i środowiska akademickie.

Dla uporządkowania owego dialogu sformułowane zostały następujące wyzwania:

- W jaki sposób możemy zapewnić rolnikom i społecznościom wiejskim, w których żyją, lepsze perspektywy, w tym odpowiedni poziom życia?
- W jaki sposób możemy wspierać rolnictwo z poszanowaniem ograniczeń naszej planety i jej ekosystemu?
- W jaki sposób możemy lepiej wykorzystać ogromne możliwości, jakie stwarzają wiedza i innowacje technologiczne?
- W jaki sposób możemy pomóc w stworzeniu jasnej i pomyślnej przyszłości europejskiego systemu produkcji żywności w konkurencyjnym świecie?
- Opublikowane 4 września 2024 r. sprawozdanie końcowe z tej dyskusji pt. „Wspólna perspekty-

for Agriculture and Food in Europe¹³ and including an assessment of the challenges and opportunities, as well as a number of recommendations for the European Commission, has been highly criticised by many agricultural organisations. Among others, the Polish National Council of Agricultural Chambers criticises this report for the lack of transparency in how it was compiled and consultations with farmers, for its complete change in approach to CAP financing post 2027, for its plan to marginalise animal production, for changing the objectives of CAP promotion policy (reduction of funds for promotion of animal products) and for its further tightening of environmental and climate requirements. Insufficient consideration of the effects of Ukraine's integration into the EU market is considered a very important shortcoming of the report.

Mario Draghi's report *The Future of European Competitiveness*¹⁴ published a few days later emphatically shows the systematic decline in Europe's economic position. The causes include declining productivity, lack of innovation, shortages of skilled workers, high energy prices, the costs of climate-related transformation, and changes in international trade – often involving unfair competition. The impression one has after reading these two documents is that it will be difficult to reconcile ambitious environmental and climate plans with restoring and maintaining the EU's competitive position in the global market.

However, it does seem necessary because, in the face of dramatic climate change, failure to achieve a sensible transformation of European agriculture towards a sustainable model that also strengthens its resilience will mean ever greater problems and the shrinkage of land suitable for agricultural production. For such a transformation to be possible, a real and honest dialogue is needed, based on facts and scientific knowledge, so that despite the overlapping crises and increasing complexity and multipolarity of the world, a wise strategy can be developed that results not in mindless reductions in production (especially of livestock), but a change of ap-

wa rolnictwa i żywności w Europie¹³, które zawiera ocenę wyzwań i możliwości, a także szereg zaleceń dla Komisji Europejskiej, zostało bardzo krytycznie ocenione przez wiele organizacji rolniczych. Między innymi polska Krajowa Rada Izb Rolniczych krytykuje Sprawozdanie za: brak transparentności trybu opracowywania dokumentu i konsultacji z rolnikami, całkowitą zmianę podejścia do finansowania WPR po 2027 roku, plan marginalizacji produkcji zwierzęcej, zmianę celów polityki promocji WPR (zmniejszenie funduszy na promocję produktów pochodzenia zwierzęcego) oraz dalsze zaostrenie rygorów środowiskowych i klimatycznych. Za bardzo ważną wadę Sprawozdania uznaje się niedostateczne uwzględnienie skutków integracji Ukrainy z rynkiem unijnym.

Opublikowany kilka dni później (9 września) raport Mario Dragiego pt. „The Future of European Competitiveness”¹⁴ dobitnie pokazuje systematyczny spadek pozycji gospodarczej Europy. Przyczyną jest zmniejszenie produktywności, brak innowacyjności, niedobór wykwalifikowanych pracowników, wysokie ceny energii, koszty transformacji klimatycznej i zmiany w handlu międzynarodowym, nierzadko polegające na nieuczciwej konkurencji. Po lekturze obu dokumentów powstaje wrażenie, że trudno będzie pogodzić ambitne plany środowiskowe i klimatyczne z odbudową i utrzymaniem konkurencyjnej pozycji UE na rynku globalnym.

Niemniej jednak wydaje się to konieczne, gdyż w obliczu dramatycznych zmian klimatu, brak rozważnej transformacji rolnictwa europejskiego w kierunku modelu zrównoważonego, wzmacniającego jednocześnie jego odporność, będzie oznaczał coraz większe problemy i zmniejszenie się obszarów zdalnych do produkcji rolnej. Aby taka transformacja była możliwa, potrzebny jest rzeczywisty i rzetelny dialog, w oparciu o fakty i wiedzę naukową, tak by przy nakładających się na siebie kryzysach i postępującej złożoności i wielobiegowości świata, wypracować mądrą strategię, której skutkiem nie będzie bezmyślna redukcja produkcji (szczególnie zwierzęcej), lecz zmiana podejścia i przemyślana trans-

13 [https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/main-initiatives-s-tragic-dialogue-future-eu-agriculture_en](https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/main-initiatives-s-trategic-dialogue-future-eu-agriculture_en) (accessed 31.01.2025).

14 See https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en.

13 https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/main-initiatives-s-tragic-dialogue-future-eu-agriculture_pl (dostęp: 31.01.2025).

14 Zob. https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

proach and a well-considered transformation. What's important is a transformation that will enable continued food security for Europe while reducing agriculture's impact on the environment and climate. And what is needed is an understanding that agriculture does not have to be the problem, but can be an effective solution to the climate crisis, because it can sequester¹⁵ large amounts of greenhouse gases.

The most important stakeholders cannot be overlooked in the process of planning the necessary transformation: the farmers. The aforementioned organisation representing European farmers, Copa and Cogeca, following the publication of its manifesto for the 2024 European elections and the publication of the Strategic Dialogue report, sets out nine key areas in its *Vision for the Future of EU Agriculture*. They include coherent action expected from the European Commission aimed at ensuring that the three pillars of sustainability (economic, environmental and social) are included in the vision for the future:

1. Strengthening the competitiveness of EU agriculture, maintaining its production potential while safeguarding and improving farmers' incomes and the profitability of agriculture on the path to a green transition.
2. Reconciling agri-food production with biodiversity.
3. Tapping the enormous opportunities offered by knowledge and technological innovation for current and future farmers.
4. Increasing EU farmers' contribution to renewable energy production and developing further the EU's circular bioeconomy.
5. Cooperative enterprises: strengthening their resilience and competitiveness in the agri-food sector.
6. Investing and innovating in vibrant rural areas by improving infrastructure and services.

¹⁵ Carbon sequestration is a naturally occurring process by which carbon is removed from the atmosphere and stored in soil and vegetation. Traditional agricultural practices can have a negative impact on the rate of carbon capture, and some practices can actually significantly increase the amount of carbon in the atmosphere. Examples of carbon capture-positive agricultural practices associated with regenerative agriculture include a range of activities that reduce soil interference with equipment and chemicals, e.g. tree planting, zero tillage (no-till) and cover crops (ensuring the soil is covered with plants throughout the year).

formacja. Chodzi o taką transformację, która pozwoli nadal zapewniać Europie bezpieczeństwo żywnościowe, przy jednoczesnym ograniczeniu jego wpływu na środowisko naturalne i klimat. Potrzebne jest zrozumienie, że rolnictwo nie musi być problemem, lecz może być skutecznym rozwiązaniem dla kryzysu klimatycznego, ponieważ może sekwestrować¹⁵ duże ilości gazów cieplarnianych.

W procesie planowania niezbędnej transformacji nie można pominąć najważniejszych aktorów: rolników. Cytowana wcześniej organizacja reprezentująca europejskich rolników, Copa Cogeca, po opublikowaniu swojego manifestu na wybory europejskie 2024 roku oraz po publikacji Sprawozdania z dialogu strategicznego, w swojej propozycji „Wizji przyszłości rolnictwa w UE” przedstawia dziewięć kluczowych obszarów, które obejmują oczekiwane, spójne działania Komisji Europejskiej w celu zapewnienia, że trzy filary zrównoważonego rozwoju (ekonomiczny, środowiskowy i społeczny) zostaną uwzględnione w wizji przyszłości:

1. Wzmocnienie konkurencyjności rolnictwa UE, utrzymanie jego potencjału produkcyjnego przy jednoczesnym zabezpieczeniu i poprawie dochodów rolników i rentowności rolnictwa na drodze do zielonej transformacji.
2. Pogodzenie produkcji rolno-spożywczej z bioróżnorodnością.
3. Wykorzystanie ogromnych możliwości oferowanych przez wiedzę i innowacje technologiczne dla obecnych i przyszłych rolników.
4. Zwiększenie wkładu unijnych rolników w produkcję energii odnawialnej i dalszy rozwój unijnej biogospodarki o obiegu zamkniętym.
5. Przedsiębiorstwa spółdzielcze: wzmocnienie ich odporności i konkurencyjności w sektorze rolno-spożywczym.
6. Inwestowanie i wprowadzanie innowacji na tętniących życiem obszarach wiejskich poprzez poprawę infrastruktury i usług.

¹⁵ Sekwestracja węgla to naturalnie występujący proces, w którym węgiel jest usuwany z atmosfery i magazynowany w glebie i roślinności. Tradycyjne praktyki rolnicze mogą mieć negatywny wpływ na tempo wychwytywania dwutlenku węgla, a niektóre praktyki mogą w rzeczywistości znacznie zwiększyć jego ilość w atmosferze. Przykłady pozytywnych z punktu widzenia wychwytywania dwutlenku węgla praktyk rolniczych związanych z rolnictwem regeneratywnym obejmują szereg działań zmniejszających ingerencję w glebę za pomocą sprzętów i substancji chemicznych, np. sadzenie drzew, zerowa uprawa (uprawa bezorkowa) oraz uprawy okrywowe (zapewniające okrycie gleby roślinami przez cały rok).

7. Ensuring EU consumers with safe, nutritious, affordable and high-quality food.
8. Trade policy: key pillar of an ambitious and competitive sector.
9. Ukraine's integration with the EU: a balance must be found, respecting EU producers.
10. Governance: farmers and agricultural cooperatives as key players in EU policy.

As an organisation representing primarily individual farmers and agricultural cooperatives, Copa and Cogeca point out in their "Vision" the key role of precisely these groups in shaping the future European agricultural sector. It should be noted that, in view of the growing competition from agricultural products from outside the EU and produced on farms significantly larger than in Europe (for example from Ukraine or South America), the Common Agricultural Policy should take into account the creation of conditions for increasing productivity and strengthening the competitiveness and resilience of EU farms, among other things by stimulating change in the agrarian structure, leading to a greater consolidation of farms and an increase in their economic size.¹⁶ The Polish Agricultural Federation, representing the sector of commodity farms, points to this issue in its resolution of 17 September 2024¹⁷ as one of the priorities in work on shaping the new CAP.

To turn our attention to Poland now, one should note that in order to be able to shape a wise long-term agricultural policy that will gradually lead to the desired changes in the agrarian structure, and to strengthen the position of Polish farms on the EU market, we should pay attention to key issues in the process of formulating the new Common Agricultural Policy. Since 1 January 2025 Poland has held the Presidency of the Council of the European Union, and will be able to influence the shaping of the future Common Agricultural Policy. Poland's priorities in the area of agriculture include strengthening the position of farmers in value chains,

16 The economic size of the farm – ESU (European Size Unit) is one of the key indicators for assessing the efficiency of farmers' economic activities. Its calculation is based on standard output coefficients, which make it possible to calculate the value of output obtained from 1 ha of agricultural land. Every farmer can use tools such as a calculator to accurately determine the standard output of the farm. This makes it possible to apply for aid under programmes supporting the restructuring of small farms.

17 Resolution available at: <https://federacjarolna.pl/aktualnosci/uchwala-zarządu-polskiej-federacji-rolnej/>

7. Zapewnienie konsumentom w UE bezpiecznej, pożywnej, przystępnej cenowo żywności wysokiej jakości.
8. Polityka handlowa: kluczowy filar ambitnego i konkurencyjnego sektora.
9. Integracja Ukrainy z UE: należy znaleźć równowagę z poszanowaniem producentów z UE.
10. Zarządzanie: rolnicy i spółdzielnie rolnicze kluczowymi podmiotami polityki UE.

Jako organizacja reprezentująca przede wszystkim rolników indywidualnych i spółdzielnie rolnicze Copa Cogeca wskazuje w swojej „Wizji” na kluczową rolę właśnie tych grup w kształtowaniu przyszłego europejskiego sektora rolnego. Należy zauważyć, że w związku z rosnącą konkurencją produktów rolnych pochodzących spoza UE i wytwarzanych w gospodarstwach znacząco większych niż europejskie (np. z Ukrainy, Ameryki Południowej), Wspólna Polityka Rolna powinna uwzględniać tworzenia warunków dla zwiększania produktywności i wzmacniania konkurencyjności i odporności unijnych gospodarstw, między innymi poprzez stymulowanie zmian struktury agrarnej prowadzących do większej konsolidacji gospodarstw i zwiększania ich wielkości ekonomicznej¹⁶. Polska Federacja Rolna, reprezentująca sektor towarowych gospodarstw rolnych wskazuje na tę kwestię w swojej uchwale z 17 września 2024 r.¹⁷ jako jeden z priorytetów w pracach nad kształtowaniem nowej WPR.

Przechodząc na polski grunt, trzeba zauważyć, że aby móc kształtować mądrą, długofalową politykę rolną, która stopniowo będzie prowadzić do pożądaných zmian w strukturze agrarnej i do wzmacniania pozycji polskich gospodarstw na rynku unijnym, powinniśmy zwrócić uwagę na kluczowe kwestie w procesie formułowania nowej Wspólnej Polityki Rolnej. Od 1 stycznia 2025 r. Polska objęła prezydencję w Radzie Unii Europejskiej i będzie mogła wywierać wpływ na kształtowanie przyszłej Wspólnej Polityki Rolnej. Wśród

16 Wielkość ekonomiczna gospodarstwa – ESU (ang. European Size Unit) to jeden z kluczowych wskaźników oceny efektywności działalności gospodarczej prowadzonej przez rolników. Jej wyliczenie opiera się na podstawie współczynników standardowej produkcji, które umożliwiają obliczanie wartości produkcji uzyskiwanej z 1 ha gruntów rolnych. Każdy rolnik może skorzystać z narzędzi, takich jak kalkulator, aby precyzyjnie określić standardową produkcję gospodarstwa. Dzięki temu możliwe jest złożenie wniosku o przyznanie pomocy w ramach programów wspierających restrukturyzację małych gospodarstw.

17 Uchwała dostępna na: <https://federacjarolna.pl/aktualnosci/uchwala-zarządu-polskiej-federacji-rolnej/>

including through income stability and building a competitive and resilient European agriculture sector, which will ensure food security for Europeans. The Polish presidency, according to the Polish government's declaration, will strive to shape a strong Common Agricultural Policy to support farmers and the development of rural areas. This policy should encourage but not force farmers to take action to protect the environment, and should point out the benefits of combating and preventing the effects of climate change, such as floods and droughts.¹⁸

3.7. What kind of transformation for Polish agriculture?

In free market economy conditions, the success of a farm – measured by its efficiency and resilience to crises – depends to a large extent on the efficiency of management, on competitiveness and innovation. It is essential to have access to capital and know-how, as well as reliable market information, and to be able to cope with the fluctuating conditions of the market, the economy and the climate. Developing and maintaining a competitive advantage is facilitated by economies of scale, rational cost reduction, the implementation of high technological and environmental standards and, ultimately, the offering of high quality products in large batches.

On the one hand, as a member of the European Union since 2004, Poland has rapidly modernised its agricultural sector using financial support instruments, technology transfer and investment in human capital. Investments in agricultural infrastructure and the adoption of innovative technologies have improved production efficiency. On the other hand, the agricultural sector – and farmers themselves – have become hostages to the current policy, creating a kind of stalemate and setting in motion a spiral that is harming the entire sector: the government, fearing the loss of key votes in the next elections, repeatedly gives in to farmers' de-

¹⁸ All Presidency priorities are available online: <https://polish-residency.consilium.europa.eu/pl/program/priorytety-prezydencji/> (accessed 31.01.2025).

polskich priorytetów w obszarze rolnictwa jest między innymi wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchach wartości, w tym o stabilizacja ich dochodów i budowanie konkurencyjnego i odpornego europejskiego rolnictwa, które zapewni Europejkom i Europejczykom bezpieczeństwo żywnościowe. Polska prezydencja – jak wynika z deklaracji polskiego rządu – będzie dążyć do kształtowania silnej Wspólnej Polityki Rolnej, która ma wspierać rolników oraz rozwój obszarów wiejskich. Polityka ta powinna zachęcać, a nie zmuszać rolników do podejmowania działań chroniących środowisko oraz wskazywać korzyści ze zwalczania i zapobiegania skutkom zmian klimatu, takim jak np. powodzie i susze¹⁸.

3.7. Jaka transformacja polskiego rolnictwa?

W warunkach gospodarki wolnorynkowej sukces gospodarstwa rolnego, mierzony jego efektywnością i odpornością na kryzysy, zależy w dużej mierze od sprawności gospodarowania i zarządzania, konkurencyjności i innowacyjności. Niezbędny jest dostęp do kapitału i do know-how, do rzetelnych informacji rynkowych, a także umiejętność radzenia sobie w zmiennych warunkach rynkowych, gospodarczych i klimatycznych. Wypracowanie i utrzymanie przewagi konkurencyjnej jest łatwiejsze dzięki efektowi skali, racjonalnemu obniżaniu kosztów, wdrażaniu wysokich standardów technologicznych i środowiskowych i finalnie – oferowaniu wysokiej jakości produktów w dużych partiach.

Z jednej strony Polska, jako członek Unii Europejskiej od 2004 r., szybko zmodernizowała swój sektor rolniczy, korzystając z instrumentów wsparcia finansowego, transferu technologii i inwestycji w kapitał ludzki. Inwestycje w infrastrukturę rolną oraz wdrożenie innowacyjnych technologii pozwoliło na zwiększenie wydajności produkcji. Z drugiej jednak strony, sektor rolny i rolnicy stali się zakładnikami bieżącej polityki, która tworzy swoisty pat i nakręca szkodliwą dla całego sektora rolnego spiralę: rząd ugina się przed kolejnymi żądaniem rolników w obawie przed utratą kluczowych głosów w kolejnych wyborach, a rolnicy, świadomi swojej siły,

¹⁸ Wszystkie priorytety prezydencji dostępne są on-line: <https://polish-residency.consilium.europa.eu/pl/program/priorytety-prezydencji/> (dostęp: 31.01.2025).

mands, while farmers, aware of their power, pressure the government into making decisions that favour them (though often only in the short term). As a result, and for many years now, Poland has lacked a rational and long-term agricultural development strategy.

Change in the approach to shaping agricultural policy is necessary and should be carried out prudently. European and Polish agriculture, which will most probably operate under conditions of a modified European Green Deal, should still be able to produce the necessary amount of food for the domestic market and compete on foreign markets. This means competition not only from our neighbours in the European Union, including Ukraine a few years from now, but also from producers in other parts of the world. The latter will become more competitive because, among other things, they will most probably gain increasing access to the EU market based on free trade agreements.

At the same time, in the process of Poland's rural transformation, respecting centuries-old traditions, culture and customs will be paramount. This will not be an easy task, and it is to be expected that the social costs of the transformation – including population shift from countryside to city – will have to be accepted.

Poland's agricultural sector therefore faces the challenge of fundamental change in the agrarian structure: increasing farm size, increasing their ability to absorb funds intended for introducing new technologies (including digital), increasing farms' economic efficiency and, as a result, enhancing their ability to compete on the market and reinforcing their resilience against ups and downs in the business climate and for coping with crises. In order for such change to be possible, there will have to be appropriate amendments to the current Act on shaping the agricultural System and the Act on the management of agricultural property of the State Treasury, as well as the adoption of an Act on leasing, which should define the principles of lease of agricultural property in private trade and, which is extremely important, which will introduce the definition of an "active farmer".

This will undoubtedly be a slow process, due both to Polish tradition and to the lack of appropriate solutions

wymuszają na rządzie korzystne dla nich (często tylko na krótką metę) decyzje. Taka sytuacja skutkuje od lat brakiem racjonalnej i długofalowej strategii rozwoju rolnictwa w Polsce.

Zmiana podejścia do kształtowania polityki rolnej jest konieczna i powinna być przeprowadzona w sposób rozważny. Europejskie i polskie rolnictwo, które najprawdopodobniej będzie funkcjonować w warunkach zmodyfikowanego Europejskiego Zielonego Ładu, nadal powinno mieć zdolność produkcji niezbędnej ilości żywności na potrzeby rynku krajowego i konkurencji na rynkach zagranicznych. Chodzi o konkurencję ze strony nie tylko naszych sąsiadów w Unii Europejskiej, w tym za kilka lat również Ukrainy, ale również ze strony producentów z innych części świata. Ci ostatni staną się konkurencyjni m.in. dlatego, że najprawdopodobniej będą uzyskiwać coraz większy dostęp do rynku unijnego, na podstawie umów o wolnym handlu.

Jednocześnie w procesie transformacji wsi polskiej konieczne będzie uszanowanie wielowiekowej tradycji, kultury i obyczajów. To nie będzie łatwe zadanie i należy oczekiwać, że konieczna będzie akceptacja kosztów społecznych transformacji, w tym transferu ludności ze wsi do miast.

Polski sektor rolny stoi zatem przed zadaniem, którego jednym z fundamentalnych warunków jest zmiana struktury agrarnej: chodzi o powiększenie powierzchni gospodarstw, zwiększenie ich możliwości absorpcji środków przeznaczonych na wprowadzanie nowych technologii (w tym rozwiązań cyfrowych), zwiększenie efektywności ekonomicznej gospodarstw i w efekcie – zwiększenie ich zdolności konkurencji na rynku i odporności na zmienną koniunkturę i kryzysy. Aby taka zmiana była możliwa, konieczne będą odpowiednie zmiany w obowiązującej Ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego, w Ustawie o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi skarbu państwa, a także przyjęcie ustawy o dzierżawie, która powinna określić zasady dzierżawy nieruchomości rolnych w obrocie prywatnym i, co jest niezwykle ważne, która wprowadzi definicję „aktywnego rolnika”.

Będzie to bez wątpienia proces powolny, co wynika zarówno z polskiej tradycji, jak i z braku odpowiednich

in the National Strategic Plan, which prioritises small farms. Therefore, in parallel with the consolidation process, the implementation of legislation and instruments supporting vertical integration in the agri-food sector and farmer cooperation through producer groups and cooperatives will be essential.

Is it possible to develop commodity-based, integrated and strong agricultural enterprises in Poland? Our farms are predominantly small or very small.¹⁹ There are only about 280 large farms (with land area exceeding 1,000 ha). Agricultural experts argue that the ability to develop, implement new technologies, increase efficiency and build resilience to crises depends, among other things, on farm size (Poczta and Rowiński 2019). And in Poland this means having farms of at least 50 ha.

One of the few examples of large commodity farms in Poland, which over a period of 30 years has built up strong production foundations and established a good market position, is the agri-food company Goodvalley. It is based in Pomerania, and I have been associated with it since its inception. Goodvalley can serve as inspiration for shaping a model of a stronger, more sustainable and resilient agricultural sector in Poland, also better prepared for the integration of Ukrainian agriculture into the EU single market. A description of the company is given in the annex to this volume.

So it is possible to develop commodity-based, integrated and powerful farms in Poland. However, under the conditions of the country's existing agrarian structure, the possibilities for organising new agricultural enterprises in large, integrated models (similar to Goodvalley) are limited. But horizontal farm integration is possible through the establishing of cooperatives and production groups, as is vertical integration through links in the value chain, through farmers being supplied with means of production, and in regard to the customers of their products. This will strengthen the position of the agricultural producer in the chain, while at the same time increasing the stability of the entire chain and food production system. In order for these processes to take place, the relevant changes in the support systems (pro-

rozwiązań w Krajowym Planie Strategicznym, który premiuje przede wszystkim małe gospodarstwa. Dlatego, równoległe z procesem konsolidacji niezbędne będzie wdrożenie rozwiązań prawnych i instrumentów wsparcia promujących integrację pionową w sektorze rolno-spożywczym i współpracę rolników w grupach producenckich i spółdzielniach.

Czy w Polsce jest możliwy rozwój towarowych, zintegrowanych i silnych przedsiębiorstw rolnych? Przeważają u nas gospodarstwa małe i bardzo małe¹⁹. Dużych gospodarstw rolnych (o powierzchni ponad 1.000 ha) jest tylko ok. 280. Ekspertci rolni dowodzą, że zdolność do rozwoju, wdrażania nowych technologii, zwiększania efektywności i budowania odporności na kryzysy zależy między innymi od wielkości gospodarstwa (Poczta i Rowiński 2019). W warunkach polskich jest to przynajmniej 50 ha.

Jednym z nielicznych przykładów dużych, towarowych gospodarstw rolnych w Polsce, które w okresie 30 lat zbudowało silne fundamenty produkcyjne i wypracowało dobrą pozycję rynkową jest przedsiębiorstwo rolno-spożywcze Goodvalley funkcjonujące na Pomorzu, z którym jestem związany od jego początków. Goodvalley może być inspiracją dla kształtowania modelu silniejszego, bardziej zrównoważonego i odpornego sektora rolnego w Polsce, również lepiej przygotowanego na integrację rolnictwa ukraińskiego z unijnym jednolitym rynkiem. Opis przedsiębiorstwa znajduje się w załączniku do niniejszej publikacji.

W Polsce jest zatem możliwy rozwój towarowych, zintegrowanych i silnych gospodarstw rolnych. W warunkach istniejącej struktury agrarnej w Polsce możliwości organizowania nowych przedsiębiorstw rolnych w dużych, zintegrowanych modelach (podobnych do Goodvalley) są jednak niewielkie. Możliwa jest natomiast integracja pozioma gospodarstw (tworzenie spółdzielni i grup produkcyjnych) oraz pionowa – z ogniwami łańcucha wartości zarówno po stronie zaopatrzenia rolników w środki do produkcji, jak i z odbiorcami ich produktów. Pozwoli to wzmocnić pozycję producenta rolnego w łańcuchu i jednocześnie zwiększyć stabilność całego łańcucha i systemu produkcji żywności. Aby te procesy mogły mieć miejsce, niezbędne są odpowiednie zmiany w systemach

19 According data from GUS (Statistics Poland), in 2020, out of 1,317,400 farms applying for area payments, only around 212,000 had an area of over 15 ha (GUS 2023).

19 Wg danych GUS w 2020 roku na 1 317 400 gospodarstw ubiegających się o dopłaty obszarowe, tylko ok. 212 tys. dysponowało powierzchnią pow. 15 ha (GUS 2023).

moting cooperation and integration among commodity farms) and in the regulations governing the operations of such models are essential.

3.8. Summary

Ukraine's accession to the EU will increase the EU's agricultural land area by a quarter and raise its food self-sufficiency. It will also create trade opportunities for Ukraine's 36 million people: importing technology and know-how from EU countries, and exporting agricultural products. At the same time, continued support for EU farmers will be needed, taking into account budget constraints and the repercussions of the war in Ukraine. The CAP budget will have to be increased to support these objectives. New financial instruments tailored to specific needs will also be needed.

The complexity of the integration process and the strategic considerations related to EU expansion mean that emphasis will have to be placed on the EU and its Member States being well prepared for the Union's enlargement, and on ensuring sustainable development and prudently directed support for the agricultural and rural sectors, both in current Member States and in Ukraine.

For Poland, Ukraine's accession to the EU brings both threats and opportunities. To what extent we will be able to neutralise the threats and take advantage of the opportunities will depend on domestic policy. It should create the conditions for desirable changes in the agrarian structure and for increasing the efficiency, competitiveness and resilience of farms. It will be supported by the Common Agricultural Policy and other instruments established by the European Union.

Bibliography / Bibliografia

EFRWP (European Fund in Support of Polish Agriculture) and EFR (2024). Quo vadis rolniku? Analiza rozwoju gospodarstw rolnych (Quo vadis farmer? Analysis of farm development). On-line <https://efrwp.pl/wp-content/uploads/2023/12/quo-vadis-rolniku-analiza-sytuacji-ekonomicznej-gospodarstw-rolnych.pdf> (dostęp/accessed: 31.01.2025)

wsparcia (rozwiązania promujące współpracę i integrację gospodarstw towarowych) i w przepisach regulujących funkcjonowanie takich modeli

3.8. Podsumowanie

Przystąpienie Ukrainy do UE spowoduje zwiększenie użytków rolnych UE o jedną czwartą oraz wzrost jej samowystarczalności żywnościowej. Stworzy również możliwości handlowe dla 36 milionów mieszkańców Ukrainy: importu technologii i know-how z krajów UE oraz eksportu produktów rolnych. Jednocześnie potrzebne będzie ciągłe wsparcie dla rolników w UE, uwzględniające ograniczenia budżetowe i reperkusje wojny w Ukrainie. Budżet WPR będzie musiał wzrosnąć, aby wesprzeć te cele. Potrzebne też będą nowe instrumenty finansowe dostosowane do konkretnych potrzeb.

Złożoność procesu integracji i strategiczne względy związane z rozszerzeniem UE sprawiają, że trzeba położyć nacisk na dobre przygotowanie się UE i krajów członkowskich do rozszerzenia Unii, zadbać o zrównoważony rozwój i rozważnie kierowane wsparcie dla sektorów rolnictwa i obszarów wiejskich, zarówno w obecnych państwach członkowskich, jak i w Ukrainie.

Dla Polski przystąpienie Ukrainy do UE rodzi zarówno zagrożenia, jak i szanse. To, na ile będziemy w stanie zneutralizować zagrożenia i wykorzystać szanse, będzie zależało od polityki krajowej. Powinna ona tworzyć warunki do pożądanых zmian w strukturze agrarnej oraz zwiększania efektywności, konkurencyjności i odporności gospodarstw. Będzie ona wspierana przez Wspólną Politykę Rolną i inne instrumenty ustanowione przez Unię Europejską.

GUS / Statistics Poland (2023). Powszechny Spis Rolny – Charakterystyka gospodarstw domowych rolników na podstawie połączonych danych z PSR 2020 i NSP 2021 (Agriculture Census – Farmer households based on combined data from the Agriculture Census 2020 and National Census 2021), online: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/psr-2020/powszechny-spis-rolny-2020-charakterystyka-gospodarstw-domowych-rolnikow-na-podstawie-polaczonych-danych-z-psr-2020-i-nsp-2021,7,1.html> (accessed

Krupin V. (2022). Livestock 1990-2022, Kyiv: Ukraińska Akademia Nauk/Ukrainian Academy of Sciences.

Jugier M, ed. (2024) Money.co.uk 6 March <https://www.money.pl/gospodarka/zboze-z-ukrainy-zalalo-polske-gus-rozwiewa-watpliwosci-7003005472221856a.html> (dostęp/accessed: 31.01.2025).

UN (2024) Ukraine: Population drops by 10 million since Russia invaded in 2014, UNFPA reports, 22. Oct. online: <https://news.un.org/en/story/2024/10/1155976> (accessed 31.01.2025).

Poczta W., Rowiński J. (ed.) (2019). Struktura polskiego rolnictwa na tle Unii Europejskiej [Structure of Polish agriculture compared to the EU], Warsaw: CeDeWu, EFRWP and TEP.

Zolotnytska Y. (2024). Referat na seminarium IERiGŻ pt. [Paper at the IERiGŻ seminar]: "Transformacja ustroju rolnego Ukrainy w kontekście akcesji do UE" [Transformation of Ukraine's agricultural system in the context of accession to the EU]; Warsaw: IERiGŻ, 20.09.2024.

The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations (February 2024). Ukraine Rapid Damage And Needs Assessment (RDNA3).

Appendix: Goodvalley – implementing the circular economy model

Przedsiębiorstwo Goodvalley – realizacja modelu gospodarki obiegu zamkniętego

Goodvalley is an agri-food enterprise located in Central and Western Pomerania, employing over 1200 people. Established in 1994 by a group of 50 Danish farmers, the company has its roots in Danish agriculture. It is engaged in complementary farming operations and food production following the “farm-to-fork” model – embracing the production of plants, animal feed, livestock breeding and the production and processing of meat, combined with the generation of electricity from renewable sources. The latter covers the enterprise’s entire needs. In 2005 the company opened the first biogas plant in Poland, in Pawłówko in the Przechlewo municipality (in the Pomorskie voivodship). It currently runs eight agricultural biogas plants with a combined power generating capacity of 7.4 Mwe, and is systematically implementing circular economy principles.

The end products at Goodvalley are pork and pork products, produced through an integrated chain and following good farming practices, without preservatives and artificial additives. Its goods are available in Poland under the brand “Dolina Dobra”.

The company operates in keeping with the principles of corporate social responsibility, and since 2005 has been voluntarily reporting on its activities in regard to the environment, climate impact, and areas related to society. It has been calculating its carbon footprint since 2012, and since 2023 – its LCA (life cycle assessment).

Goodvalley is a member of the UN Global Compact Network, among other things. It is actively involved in work supporting technology-driven solutions and education in the sustainable production of food and counteracting climate change. It is implementing all aspects of ESG,

Goodvalley to przedsiębiorstwo rolno-spożywcze zlokalizowane na Pomorzu Środkowym i Zachodnim, zatrudniające ponad 1200 osób. Założona w roku 1994 przez grupę 50 duńskich farmerów spółka ma korzenie w rolnictwie duńskim. Prowadzi komplementarną działalność rolniczą oraz produkcję żywności w modelu „od pola do stołu”, obejmującym produkcję roślin, paszy, chów zwierząt oraz produkcję mięsa i jego przetworów, w połączeniu z produkcją energii ze źródeł odnawialnych. Ta ostatnia pokrywa w całości potrzeby przedsiębiorstwa. W 2005 roku spółka uruchomiła pierwszą w Polsce biogazownię w miejscowości Pawłówko w gminie Przechlewo (woj. pomorskie). Obecnie eksploatuje osiem biogazowni rolniczych o łącznej mocy elektrycznej 7,4 MWe i systematycznie wdraża zasady gospodarki obiegu zamkniętego.

Produkty końcowe Goodvalley to mięso wieprzowe i jego przetwory, wyprodukowane w zintegrowanym łańcuchu, z zachowaniem dobrych praktyk rolniczych, bez konserwantów i sztucznych dodatków. Na rynku polskim oferowane są pod marką „Dolina Dobra”.

Spółka działa w zgodzie z zasadami społecznej odpowiedzialności biznesu i od 2005 roku dobrowolnie raportuje swoje działania w obszarze środowiska, wpływu na klimat i w obszarach społecznych. Od roku 2012 liczy swój ślad węglowy, a od 2023 roku – LCA (cykl życia produktu).

Goodvalley jest m.in. członkiem UN Global Compact Network. Aktywnie angażuje się w prace wspierające rozwiązania technologiczne i edukację związaną ze zrównoważoną produkcją żywności oraz przeciwdziałaniem zmianie klimatu. Realizuje wszystkie aspekty ESG, aktywnie prowadząc działania na

and actively pursuing measures in environmental, social and management areas.

1. The company's growth

Over the ten years of operation preceding Poland's accession to the EU the company rapidly expanded the scale of its activity: sales revenue jumped from PLN 4 m to PLN 128 m, and employment grew from 124 to 460 workers. Over the following years, the enterprise did not grow so rapidly, largely due to administrative and political constraints affecting large-scale farms.

In March 2018 the companies Poldanor (agricultural production) and Prime Food (meat processing plants) merged to form a single enterprise, Goodvalley Polska, and the company was also then rebranded. Since then the company has been developing two new brands: Dolina Dobra for the Polish market and Goodvalley for foreign markets.

Thanks to investments raising the standard of technology used in production, and a substantial influx of know-how – mainly from Denmark – in agricultural production, the company quickly achieved a high level of production efficiency. Even back in the 1990s, the introduction of modern management and work organisation methods enabled it to develop a strong competitive position on the Polish pork livestock market, and even in Europe.

Pork livestock production takes place on 25 farms located in 19 municipalities in the Zachodniopomorskie, Pomorskie, Kujawsko-Pomorskie and Wielkopolskie voivodships. These farms include facilities leased from the National Agriculture Support Centre, which have been modernised and adapted to contemporary production methods, as well as newly constructed or purchased sites.

The swine production efficiency indicators achieved by Goodvalley are comparable to those of the best producers of live pork in Europe and North America – Denmark, the Netherlands and the United States. They are

plaszczynach środowiskowych, społecznych oraz zarządczych.

1. Rozwój przedsiębiorstwa

W ciągu dziesięciu lat działalności poprzedzających akcesję Polski do UE spółka Goodvalley dynamicznie zwiększała skalę swojej działalności: przychody ze sprzedaży wzrosły z 4 mln zł do 128 mln zł, a zatrudnienie ze 124 do 460 pracowników. W kolejnych latach rozwój przedsiębiorstwa był już mniej dynamiczny, w dużym stopniu z powodu ograniczeń administracyjnych i politycznych, które dotknęły wielkotowarowe gospodarstwa rolne.

W marcu 2018 roku doszło do fuzji organizacyjnej przedsiębiorstw Poldanor (produkcja rolnicza) i Prime Food (zakłady mięsne) w jedno przedsiębiorstwo: Goodvalley Polska, a także do *rebrandingu*. Od tamtego czasu trwa proces budowy nowych marek: Dolina Dobra na rynku polskim i Goodvalley na rynkach zagranicznych.

Dzięki inwestycjom podnoszącym poziom technologiczny produkcji, dużemu dopływowi *know-how* (głównie z Danii) w obszarze produkcji rolnej, a także wprowadzeniu nowoczesnych metod zarządzania i organizacji pracy spółka relatywnie szybko osiągnęła poziom wydajności produkcji, który już w latach 90. pozwolił wypracować dobrą pozycję konkurencyjną na rynku producentów żywca wieprzowego w Polsce, a nawet w Europie.

Produkcja żywca wieprzowego odbywa się w 25 fermach zlokalizowanych w 19 gminach na terenie woj. zachodniopomorskiego, pomorskiego, kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego. Są to obiekty dzierżawione przez spółkę od Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, zmodernizowane i przystosowane do nowoczesnej organizacji produkcji, oraz nowe, wybudowane lub nabyte przez spółkę.

Wskaźniki efektywności produkcji trzody chlewnej osiągnięte przez Goodvalley są porównywalne z tymi, które osiągają najlepsi producenci żywca wieprzowego w Europie i Ameryce Północnej: Dania, Holandia, Stany Zjednoczone. W porównaniu ze średnimi wskaźnikami

significantly higher than the average values recorded by producers in Poland.

The company's crop production results can be considered relatively good, given the low valuation class and poor quality of the farms' soil. The company cultivates approximately 13,000 hectares of land, most of which consists of light soil belonging to valuation classes 4, 5 and 6. As a result, average cereal and rapeseed yields range from 4 to 6 tons per hectare.

The large acreage and increasingly frequent precipitation deficits in recent years have prompted the company to adopt cultivation technologies and solutions aimed at improving soil moisture retention, leading to more efficient and economical work, putting less of a strain on the natural environment. The first steps included implementing GPS satellite navigation systems to support crop cultivation, and using mineral and natural fertilisers based on the soil's nutrient content – key components of what is known as precision agriculture. This approach involves, among other things, regular soil testing (digital resource maps), crop yield monitoring (digital yield maps), variable rate application (VRA), adjusting the sowing rate to local soil conditions, and utilising GPS satellite navigation.

The next important change was the introduction of no-till cultivation¹ in 2003, across the entire area. This approach ensures rational, economical and efficient operations, while significantly reducing emissions of nitrous oxide, a potent greenhouse gas.

Cereals and rapeseed are harvested using modern combine harvesters fitted with 11-metre cutting devices featuring laser sensors for the mown fields. Apart from the high level of efficiency and comfort of work, such machines also ensure continuity in the recording of yields from the field fragment being harvested. By

¹ No-till cultivation, also known as reduced tillage, cuts back on the number of tillage operations, sometimes eliminating some of them. The ploughless system of cultivation is based on the aerating and mixing of the top layer of the soil without it having to be turned over. Such cultivation mainly involves ploughs being replaced with grubbers (stubble cultivators), featuring rigid tines that can mix the soil as deep as 20-30 centimetres. The chief advantages of this system are: reduction of working time; reduction of fuel consumption and machinery maintenance costs; preservation of biological and microbiological life, which furthers the decomposition of mineral and organic substances in the soil; and reduction of nitrous oxide emissions (one of the greenhouse gases) into the atmosphere.

osiąganymi przez producentów w Polsce są wyraźnie wyższe.

Efekty uzyskiwane przez spółkę w obszarze produkcji roślinnej można uznać za względnie dobre – uwzględniając niską bonitację i słabą jakość użytkowanych gleb. Spółka uprawia ok. 13 tys. ha gruntów. Gleby należą w większości do lekkich i mają 4., 5. i 6. klasę bonitacyjną. W efekcie średnie plony zbóż oraz rzepaku łącznie kształtują się na poziomie 4–6 ton z hektara.

Duży areał oraz występujące coraz częściej w ciągu ostatnich lat deficyty opadów skłoniły spółkę do wprowadzenia technologii upraw i rozwiązań mających na celu lepsze zachowanie wilgoci glebowej oraz wydajniejszą i oszczędniejszą pracę z mniejszym obciążeniem dla środowiska naturalnego. Jednymi z pierwszych kroków były wprowadzenie wspomaganie uprawy przez systemy nawigacji satelitarnej GPS oraz nawożenie mineralne i naturalne na bazie zasobności gleb w poszczególne składniki odżywcze – elementy tzw. rolnictwa precyzyjnego. Wiąże się ono m.in. z wykonywaniem systematycznych prób glebowych (cyfrowe mapy zasobności), monitorowaniem plonów (cyfrowe mapy plonów), stosowaniem zmiennej dawki aplikacji (VRA – *variable rate of application*), dostosowaniem plonu siewu do lokalnych warunków glebowych oraz wykorzystaniem nawigacji satelitarnej GPS.

Kolejną ważną zmianą było wprowadzenie w 2003 roku uprawy bezorkowej¹ na całej powierzchni. Zapewnia ona racjonalną, oszczędną i wydajną pracę, a jednocześnie znacząco redukuje emisję agresywnego gazu cieplarnianego – podtlenku azotu.

Zbioru zbóż i rzepaku dokonuje się za pomocą nowoczesnych kombajnów, wyposażonych w 11-metrowe przyrządy tnące z laserowymi czujnikami koszonych łanów. Oprócz dużej wydajności oraz komfortu pracy

¹ Uprawa bezorkowa, nazywana również uprawą zredukowaną, ogranicza liczbę zabiegów uprawowych, a niekiedy część z nich eliminuje. Bezplużny system uprawy polega na spulchnianiu i mieszaniu wierzchniej warstwy gleby bez konieczności jej odwracania. Uprawa ta polega w głównej mierze na zastąpieniu orki gruberami, czyli kultywatorami ścierniskowymi o sztywnych łapach, mogących mieszać glebę na głębokości sięgającej nawet 20-30 centymetrów. Do głównych zalet tego systemu należą: zmniejszenie nakładów czasu pracy, zmniejszenie zużycia paliwa oraz kosztów utrzymania maszyn, zachowanie życia biologicznego i mikrobiologicznego, co sprzyja rozkładowi substancji mineralnej i organicznej w glebie oraz ograniczenie emisji podtlenku azotu (jednego z gazów cieplarnianych) do atmosfery.

comparing the data to the soil resource maps, spots experiencing nutrient deficiency can be precisely supplemented.

Thanks to the organisation of the production, high expenditure on new technologies, appropriate labour organisation and the broad application of organic fertilisers from their own livestock production, crop production at Goodvalley brings good results, despite being based on very poor quality soils and in difficult climate conditions.

2. Workers and community relations

The relatively rapid creation of a team of highly engaged workers, interested in the enterprise's development and good at organising the company's production, was crucial to Goodvalley attaining its leading position in the agricultural goods sector in Poland. With the support of their Polish managers, the Danes managing the company progressed from employee control as traditionally understood to modern control – meaning a system of enterprise management embracing planning, control and direction – and introduced principles of positive work motivation.

The 1,200-plus jobs that the company created were of enormous importance to Central Pomerania in the 1990s, when the rate of unemployment there reached as high as 40%.

In its implementation of programmes for the continuous improvement of employees' skills, the company has – for many years now – been making use of such highly recognised international concepts as Kaizen,²

² Kaizen – a Japanese business philosophy based on the continuous improvement and betterment the management and production process at all levels. Its goals are to shorten process throughput times, improve product quality, adapt the system's technical components, reduce costs, improve workstation ergonomics, and create the criteria for assessing and rewarding.

takie maszyny zapewniają ciągłość rejestracji plonów z aktualnie koszonoego fragmentu pola. Po odniesieniu tych danych do map zasobności gleb można precyzyjnie zasilić miejsca, w których nastąpiły niedobory składników.

Dzięki zastosowanej organizacji produkcji, wysokim nakładom na nowe technologie, odpowiedniej organizacji pracy i szerokiemu zastosowaniu nawozów organicznych z własnej produkcji zwierzęcej, produkcja roślinna w Goodvalley przynosi dobre efekty, mimo że jest prowadzona na glebach o bardzo niskiej jakości i w trudnych warunkach klimatycznych.

2. Pracownicy i relacje z otoczeniem

Bardzo duże znaczenie w zdobyciu przez Goodvalley wiodącej pozycji w sektorze towarowych przedsiębiorstw rolnych w Polsce miało relatywnie szybkie stworzenie zespołu zaangażowanych pracowników, zainteresowanych rozwojem przedsiębiorstwa i dobrze organizujących produkcję. Zarządzający spółką Duńczycy przy wsparciu polskich menedżerów przeszli od kontrolowania pracowników w tradycyjnym rozumieniu tego słowa do nowoczesnego controllingu (czyli systemu zarządzania przedsiębiorstwem, obejmującego planowanie, kontrolę i kierowanie) oraz wprowadzili zasady pozytywnej motywacji do pracy.

Ponad 1200 miejsc pracy, które utworzyła firma, miało ogromne znaczenie na Pomorzu Środkowym w latach 90., kiedy stopa bezrobocia wynosiła tam nawet 40 proc.

Wdrażając programy ciągłego podnoszenia kompetencji pracowników, spółka od wielu lat korzysta z uznanych międzynarodowych koncepcji, takich jak Kaizen²,

² Kaizen – japońska filozofia biznesowa polegająca na ustawicznym poprawianiu i ulepszaniu procesu zarządzania i produkcji na wszystkich szczeblach. Cele to skrócenie czasu realizacji procesu, poprawa jakości wytwarzanych produktów, dostosowywanie technicznych elementów systemu, redukcja kosztów, poprawa ergonomii stanowisk roboczych oraz tworzenie kryteriów oceny i nagradzania.

Total Quality Management (TQM)³ and Lean Management.⁴

Besides attractive remuneration, which is the strongest motivating factor in Poland, since the first year of its operations the company has offered incentive and social benefits packages for employees. These include such things as training-and-tourism trips abroad, annual summer festivals, company-organised recreation, canoeing trips and other team-building activities, subsidised meals for employees' children at school and nursery school, school trip subsidies for employees' children, Christmas hampers and vouchers, gift bags for Children's Day, and so on.

The company promotes physical activity among its employees. In 2006 it established a company sports club, Contra, which organises various forms of sport, for example in hired sports halls close to where its employees live and work. From 2013 to 2022 it organised and financed a national Poland-wide triathlon contest in Przechlewo, attracting around 700 to 800 entrants each year.

In 1994 the company began to implement its policy of transparent activity and openness towards the community, while also pursuing a policy of corporate social responsibility. Today its responsibility for employees, neighbours and the natural environment, based on trust and mutual respect, is the foundation of its reputation. At the same time, such activity coincides perfectly with the ESG standards (environmental, social and corporate governance) currently being introduced in the European Union. For over a dozen years now the company has been an active participant of the Leader+ programme as part of the Local Action Group (LAG) of the Człuchow

3 TQM – comprehensive quality management; a kind of philosophy in quality management that is based on continuous diagnosis and improvement of all aspects of the enterprise. All employees participate in it through teamwork, involvement, and the continuous raising of qualifications. Its goal is to achieve long-lasting success, the source of which is customer satisfaction and benefits for the organisation, its members, and society.

4 Lean Management – an enterprise management system and strategy enabling ever greater profits to be achieved thanks to improvement addressing customers' needs. A company operating according to these principles focuses on creating maximum value for the customer while using the minimum of resources, which is possible thanks to perfectly organised processes, deriving in turn from the tapping of talents among people at all levels of the organisation. Lean Management – as opposed to academic models of management – is a set of proven and effective industrial practices.

Total Quality Management (TQM)³ czy Lean Management⁴.

Oprócz atrakcyjnego wynagrodzenia, które w warunkach polskich jest najsilniej motywującym czynnikiem, spółka od pierwszego roku działalności wprowadziła pakiety motywacyjne i socjalne dla pracowników, obejmujące m.in.: wyjazdy szkoleniowo-turystyczne za granicę, coroczne festyny letnie, zabawy zakładowe, spływy kajakowe i inne imprezy integracyjne, dofinansowanie wyżywienia dla dzieci pracowników w szkołach i przedszkolach, dopłaty do wycieczek szkolnych dla dzieci pracowników, paczki świąteczne i bony, paczki na Dzień Dziecka itd.

Firma promuje aktywność fizyczną wśród swoich pracowników. W 2006 roku założyła przyzakładowy klub sportowy Contra, który organizuje różne formy aktywności sportowej, m.in. w wynajętych salach sportowych w pobliżu miejsc pracy i zamieszkania zatrudnionych. W latach 2013–2022 organizowała w Przechlewie i finansowała ogólnopolskie zawody w triathlonie, w których co roku brało udział ok. 700–800 zawodników.

Od 1994 roku spółka zaczęła wdrażać politykę transparentnych działań i otwartości na otoczenie oraz realizować politykę społecznej odpowiedzialności biznesu (*corporate social responsibility*). Odpowiedzialność za pracowników, sąsiadów oraz środowisko przyrodnicze, bazująca na zaufaniu i wzajemnym szacunku, jest dziś fundamentem jej renomy. Jednocześnie takie działania idealnie wpisują się we wprowadzane obecnie w Unii Europejskiej standardy ESG (*environmental, social and corporate governance*, czyli 'środowisko naturalne, społeczeństwo i ład korporacyjny'). Od kilkunastu lat firma aktywnie uczestniczy

3 TQM – kompleksowe zarządzanie jakością; rodzaj filozofii zarządzania jakością bazującej na nieustannym diagnozowaniu i doskonaleniu wszystkich elementów przedsiębiorstwa. Uczestniczą w nim wszyscy pracownicy poprzez pracę zespołową, zaangażowanie i stałe podnoszenie kwalifikacji. Celem jest osiągnięcie długotrwałego sukcesu, którego źródło stanowią zadowolenie klienta oraz korzyści dla organizacji, jej członków i społeczeństwa.

4 Lean Management – strategia i system zarządzania przedsiębiorstwem umożliwiające osiąganie coraz wyższych zysków dzięki doskonaleniu nakierowanemu na potrzeby klientów. Firma działająca według tych zasad skupia się na tworzeniu maksymalnej wartości dla klienta przy wykorzystaniu minimalnych zasobów, co jest możliwe dzięki doskonale zorganizowanym procesom, które są z kolei efektami wykorzystania talentów ludzi na każdym poziomie organizacji. Lean Management – w przeciwieństwie do akademickich modeli zarządzania – jest zbiorem sprawdzonych i skutecznych praktyk przemysłowych.

Region. Goodvalley is one of its founders, and company representatives are actively involved in the LAG's bodies.

The company is collaborating with several agricultural schools and higher places of learning, and is an expert partner in international projects. It works together with trade organisations both at home and abroad, as well as with NGOs, and initiates and supports numerous local and regional community projects. For well over a decade it has been a member supporting the League for Nature Conservation, and since 2023 has been a member of the UN Global Compact Network.⁵

Over the 30 years of its operations, it has received numerous awards, distinctions and certificates confirming its professionalism, social engagement, pro-environmental and pro-climate policies, as well as for its conduct adhering to the principles of fair play.

3. Poland's accession to the European Union and its impact on Goodvalley's operations

Initially Poland's accession to the EU resulted in growth in demand for raw materials for the expanding domestic meat processing sector. Opportunities appeared for selling raw and processed meat on the EU's large single market. Subsequent years brought stability to the pork market and a drop in pork prices, taking into account the cycles typical of this raw material.⁶ When analysing the profitability of swine production, one has to bear in mind that a factor more important than the price itself for raw pork is its price's relation to the price of feed, since feed costs make up approximately 70% of the total costs of producing a fattening pig.

5 United Nations Global Compact (UNGC) is an integral part of the UN system with its headquarters in New York, operating in over 160 countries and uniting 25,000 members. It is the world's largest initiative uniting businesses working for sustainable development, and was inaugurated by the UN Secretary General in 2000.

6 These are the so-called pig cycles, meaning pig troughs and pig peaks. The troughs are periods of less supply of pork on the market, which ensures higher prices and better profitability for the producers. Such troughs are followed by periods of high supply (pig peaks), meaning a significant drop in profitability, or no profits. European and Polish producers function in such cyclicity in the production of pigs, and fluctuations of production value have been a feature of the market for many years.

w programie Leader+ w ramach Lokalnej Grupy Działania Ziemi Człuchowskiej. Goodvalley jest jednym z jej fundatorów, a przedstawiciele spółki aktywnie działają w organach LGD.

Firma współpracuje z kilkoma uczelniami i szkołami rolniczymi, uczestniczy jako partner merytoryczny w projektach międzynarodowych. Współdziała z organizacjami branżowymi w kraju i za granicą oraz organizacjami pozarządowymi, inicjuje i wspiera wiele lokalnych i regionalnych projektów służących społecznościom. Od kilkunastu lat jest członkiem wspierającym Ligi Ochrony Przyrody, a od roku 2023 – członkiem UN Global Compact Network⁵.

W ciągu 30 lat swojej działalności otrzymała liczne nagrody, wyróżnienia i certyfikaty potwierdzające jej profesjonalizm, zaangażowanie społeczne, politykę prośrodowiskową i proklimatyczną, a także działanie w zgodzie z zasadami *fair play*.

3. Wejście Polski do Unii Europejskiej i jego wpływ na działalność Goodvalley

W pierwszym okresie wejście Polski do UE spowodowało wzrost popytu na surowce dla rozwijającego się krajowego sektora przetwórstwa mięsa. Pojawiły się możliwości sprzedaży mięsa i jego przetworów na dużym, wspólnym rynku unijnym. Kolejne lata przyniosły stabilizację sytuacji na rynku wieprzowiny i obniżenie jej ceny, z uwzględnieniem cykli typowych dla tego surowca⁶. Analizując opłacalność produkcji trzody chlewnej, należy pamiętać, że istotniejszym wskaźnikiem niż sama cena żywca wieprzowego jest jej relacja do ceny paszy, ponieważ koszt paszy stanowi ok. 70 proc. całkowitego kosztu produkcji tucznika.

5 United Nations Global Compact (UNGC) jest integralną częścią systemu ONZ z centralą w Nowym Jorku, działającą w ponad 160 krajach i zrzeszającą 25 tys. członków. To największa na świecie inicjatywa zrzeszająca biznes działający na rzecz zrównoważonego rozwoju, zainaugurowana przez Sekretarza Generalnego ONZ w 2000 r.

6 To tzw. cykle świńskie, czyli dołki i górki świńskie. Dołki to okresy mniejszej podaży wieprzowiny na rynku, która zapewnia producentom wyższe ceny i lepszą rentowność. Po dołkach następują okresy wysokiej podaży (górkę świńskie), oznaczających istotny spadek rentowności lub jej brak. Europejscy i polscy producenci funkcjonują w warunkach cykliczności w produkcji trzody chlewnej, a wahania wielkości produkcji przez wiele lat są wpisane w specyfikę rynku.

After Poland joined the EU, its currency – the zloty – grew in strength, which had a positive impact on the company's net financial result. In 2004 its financial result increased by PLN 6 m as a result of the lower costs of servicing foreign loans and credit, cheaper imports of soya meal and inputs, and lower costs (thanks to own production) of fittings for livestock buildings. However, the strong Polish zloty meant that the meat plants' price competitiveness decreased.

Another factor contributing positively to the company's financial result was that of EU area subsidies, to the tune of approximately PLN 500 per hectare (from 2004). From the very beginning the company treated these funds as necessary support for crop production in Polish agriculture, which with very low crop prices found it very difficult to compete with the old EU members – whose farmers received twice as much support. On the other hand, by observing the trends in Denmark, the company's decision-takers noticed the risk associated with the inevitable capitalisation of subsidies in farm prices, and in the price of leasing. This is making it hard for current and successive generations of farmers to expand their production, regardless of whether it's a matter of purchasing land or leasing – as they may struggle to keep it profitable.

After 2013, as a consequence of Poland's government applying capping⁷ to the maximum degree, the sum of subsidies received by the company fell by approximately 50%, which significantly worsened the profitability of its crop production. At the same time, in successive CAP budgets the solutions that Poland adopted lacked access (or this access was severely limited) to programmes for farm support and development.

From 2009 to 2011 the company secured subsidies for the construction of four agricultural biogas plants from domestic funds, to the total amount of PLN 9.7 m, of which PLN 2.2 m came from the domestic funds of the National Fund for Environmental Protection and Water Management (the Koczała biogas plant), while the rest came from the Cohesion Fund of the Operational Pro-

⁷ *Capping* – a mechanism for the gradual reduction and limitation of payments. The so-called degressivity applied involved the reduction of payments by 100% of the surplus of the single area payment amount over EUR 150,000. Payment reduction applied to around 150 enterprises with land area of around 1,400 hectares or more.

Po przystąpieniu Polski do UE złoty umocnił się, co pozytywnie wpłynęło na wynik finansowy netto spółki. W roku 2004 wynik finansowy zwiększył się o 6 mln zł. Stało się tak dzięki niższym kosztom obsługi zagranicznych kredytów i pożyczek, tańszemu importowi śrutu sojowej i środków produkcji oraz niższym kosztom (dzięki własnej produkcji) wyposażenia budynków inwentarskich. Mocny złoty sprawił jednak, że obniżyła się konkurencyjność cenowa zakładów mięsnych.

Kolejnym czynnikiem mającym pozytywny wpływ na wynik finansowy spółki były unijne dopłaty obszarowe, w kwocie ok. 500 zł do jednego hektara (od 2004 roku). Spółka od początku traktowała te środki jako potrzebne wsparcie dla produkcji roślinnej w polskim rolnictwie, któremu przy bardzo niskich cenach płodów trudno było konkurować ze starymi członkami UE – tamtejsi rolnicy otrzymywali wsparcie na poziomie dwa razy wyższym. Z drugiej strony – dzięki obserwacji trendów w Danii – decydenci spółki dostrzegali ryzyko związane z nieuchronną kapitalizacją dopłat w cenie rolnych i wysokości czynszu dzierżawnego. Utrudnia to obecnemu i kolejnym pokoleniom rolników rozwinąć produkcję, niezależnie czy kupują ziemię, czy ją dzierżawią, mogą mieć problem z utrzymaniem rentowności.

Po 2013 roku, w konsekwencji zastosowania przez polski rząd *cappingu*⁷ w maksymalnym możliwym wymiarze, kwota dopłat obszarowych otrzymywanych przez spółkę zmniejszyła się o ok. 50 proc., co znacząco pogorszyło rentowność produkcji roślinnej. Jednocześnie w kolejnych budżetach WPR w przyjmowanych przez Polskę rozwiązaniach brak było dostępu (lub został on znacznie ograniczony) do programów wsparcia i rozwoju gospodarstw.

W latach 2009–2011 spółka uzyskała dofinansowanie do budowy czterech biogazowni rolniczych z funduszy krajowych w łącznej kwocie 9,7 mln zł, z czego 2,2 mln zł pochodziło ze środków krajowych Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (biogazownia Koczała), a pozostałe – z Funduszu Spójności z Programu Operacyjnego Infrastruktura

⁷ *Capping* – mechanizm stopniowego zmniejszania i ograniczenia płatności. Zastosowana tzw. degressywność polegała na redukcji płatności o 100 proc. nadwyżki kwoty jednolitej płatności obszarowej ponad 150 tys. euro. Redukcją płatności objęto ok. 150 gospodarstw o powierzchni ok. 1,4 tys. ha i większej.

gramme Infrastructure and Environment (biogas plants in Naclaw, Świelinino and Uniechówek).

Apart from the above-mentioned cofinancing, the company implemented its entire multi-year investment programme (for over PLN 1 bn in total), financing it with commercial bank loans and profits. Only to a small degree in the second half of the 1990s did it make use of so-called preferential interest on certain loans. Likewise the meat plants in Przechlewo, which in 2000 became a part of the Goodvalley Group, did not benefit from any support funds – either from domestic or EU sources.

The year 2004 and the years that followed saw the introduction of numerous new EU directives to Poland's agriculture. At first, they caused some degree of confusion, mainly due to ambiguities regarding the transition periods and how different institutions and public authorities interpreted the new provisions. The pace at which the changes were implemented made it difficult for the company to plan its production, large-scale investments, and modernisation – which to a certain degree was also demotivating for employees. This concerned such areas as new standards in animal welfare and husbandry (e.g. extending the weaning period for piglets from three to four weeks after birth), animal identification (ear tagging), and transport. The company had to modify its procedures repeatedly over a very short period due to ambiguities in the implementation of the new rules.

In the longer term, the legislative changes related to Poland's accession to the EU brought positive results: thanks to introduction of the principle of freedom of movement of goods, people, services and capital, as well as the gradual harmonisation of Polish law with EU law. Even before the accession, the company had put into effect the production standards in force in the EU, in particular in regard to issues connected to agricultural production and environmental protection. Example measures include the usage of manure storage tanks enabling suitable storage even for 12 months, airtight covering to avoid nitrogen leakage and reduce greenhouse gas emissions, and a programme for reducing antibiotic consumption. One of the first decisions of the company board, back in the 1990s, was to decommission all coal-

i Środowisko (biogazownie w Naclawiu, Świelinie i Uniechówku).

Poza wymienionym wyżej dofinansowaniem spółka realizowała cały swój wieloletni program inwestycyjny (łącznie ponad 1 mld zł), finansując go z komercyjnych kredytów bankowych i wypracowanych zysków. Tylko w niewielkiej części w drugiej połowie lat 90. korzystała z tzw. preferencyjnego oprocentowania niektórych kredytów. Podobnie zakłady mięsne w Przechlewie, które od roku 2000 stały się częścią Grupy Goodvalley, nie korzystały z żadnych środków wsparcia – ani ze źródeł krajowych, ani z unijnych.

Rok 2004 i kolejne lata to okres wprowadzania w polskim rolnictwie wielu nowych dyrektyw unijnych. Początkowo spowodowały one pewne zamieszanie, głównie z powodu niejasności co do okresów przejściowych oraz interpretacji nowych przepisów przez poszczególne instytucje i służby państwowe. Tempo wprowadzanych zmian utrudniało spółce planowanie produkcji, prowadzonych na dużą skalę inwestycji i modernizacji, co w pewnym stopniu wpływało demotywująco na pracowników. Dotyczyło to m.in. obszarów związanych z nowymi standardami dobrostanu i utrzymania zwierząt (np. wydłużenie okresu odsadzania prosiąt od macior z trzech do czterech tygodni po urodzeniu), systemem ich znakowania (kolczykowanie) i transportem. Spółka musiała w bardzo krótkim czasie wielokrotnie zmieniać procedury, co było spowodowane niejasnościami przy wdrażaniu nowych reguł.

W dłuższej perspektywie zmiany regulacji prawnych związane ze wstąpieniem Polski do UE przyniosły pozytywne skutki: dzięki wprowadzeniu zasady swobody przepływu towarów, osób, usług i kapitału, a także dzięki stopniowej harmonizacji prawa polskiego z unijnym. Spółka już przed akcesją wprowadzała standardy produkcyjne obowiązujące w UE, w szczególności w odniesieniu do kwestii związanych z produkcją rolną i ochroną środowiska. Z przykładowych działań można wymienić zastosowanie zbiorników do magazynowania odchodów zwierzęcych, umożliwiające ich odpowiedzialne przechowanie nawet przez 12 miesięcy, szczelne przykrywanie w celu uniknięcia ucieczki azotu i redukcję emisji gazów cieplarnianych, a także program redukcji zużycia antybiotyków. Jedną z pierwszych

fired boilers in the farms and replace them with boilers fuelled with gas, fuel oil, or straw. Since 2005 renewable energy from biogas plants has been a heat source at many of the company's production plants.

In summarising the benefits for the company from Poland's membership of the European Union, one could say that only to a small degree were they the result of Poland's agricultural sector coming under the Common Agricultural Policy. However, aspects that were important were the improvement in the overall situation of agriculture, the creation of a more stable operating framework, the EU market opening up to Polish farm products, and the facilitation of access to Western European technology.

4. Creation of an integrated production process in the "farm-to-fork" model and the circular economy; directions of production and performance indicators

The farming enterprise Goodvalley, producing crops and animal feed, and active in commercial pig farming, established the foundations for an integrated agri-food enterprise back in the 1990s. Later it developed renewable energy production, thereby largely meeting the standards of a circular economy.⁸

In its eight biogas plants, a greenhouse gas – methane – is captured from animal manure and plant biomass. It is a source of green energy – electricity and heat – powering primarily the biogas plants' own technological processes, and then the company buildings within the immediate vicinity (farms, agricultural businesses). The electricity surplus is fed into the grid and delivered to Goodvalley's sites that do not have biogas plants. Three of the company's agricultural biogas plants sell the surplus energy to a company trading in electricity, which then sells it on to other end consumers.

The electricity generated at Goodvalley's eight agricultural biogas plants corresponds to the demand of around

⁸ Circular economy – a model of production and consumption that involves sharing, borrowing, reuse, repair, renewal and recycling of existing materials and products for as long as possible. In this way the life cycle of products is extended.

decyzji zarządu spółki jeszcze w latach 90. była likwidacja w gospodarstwach rolnych wszystkich kotłowni węglowych i zastąpienie ich kotłami na gaz, olej opałowy i słomę. Od 2005 roku źródłem ciepła w wielu zakładach produkcyjnych stała się energia odnawialna pochodząca z biogazowni.

Podsumowując korzyści dla spółki z członkostwa Polski w Unii Europejskiej, można stwierdzić, że tylko w niewielkim stopniu wynikały one z objęcia polskiego sektora rolnego Wspólną Polityką Rolną. Istotne natomiast były: poprawa ogólnej sytuacji rolnictwa, stworzenie bardziej stabilnych ram funkcjonowania, otwarcie unijnego rynku na polskie produkty rolne i ułatwienia w dostępie do zachodnioeuropejskich technologii.

4. Stworzenie zintegrowanego procesu produkcji w modelu „od pola do stołu” i gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ); kierunki produkcji i wskaźniki wydajności

Przedsiębiorstwo rolne Goodvalley, prowadzące produkcję roślin i pasz oraz towarowy chów trzody chlewnej, już w latach 90. stworzyło podwaliny pod budowę zintegrowanego przedsiębiorstwa rolno-spożywczego. Później rozwinęło produkcję energii odnawialnej, spełniając tym samym w dużym stopniu standardy GOZ⁸.

W ośmiu biogazowniach z odchodów zwierzęcych i biomasy roślinnej wychwytuje się gaz cieplarniany – metan. To źródło zielonej energii elektrycznej i ciepłej, zasilającej w pierwszej kolejności proces technologiczny biogazowni, a następnie obiekty przedsiębiorstwa znajdujące się w jej bezpośrednim sąsiedztwie (fermy, zakłady rolne). Nadwyżkę energii elektrycznej wprowadza się do sieci energetycznej i dostarcza do obiektów Goodvalley, w których nie ma biogazowni. Z trzech biogazowni rolniczych spółki nadwyżka energii jest sprzedawana do spółki zajmującej się obrotem energią elektryczną, która następnie odsprzedaje ją innym konsumentom końcowym.

⁸ GOZ (gospodarka o obiegu zamkniętym) – model produkcji i konsumpcji, który polega na dzieleniu się, pożyczaniu, ponownym użyciu, naprawie, odnawianiu oraz recyklingu istniejących materiałów i produktów tak długo, jak to możliwe. W ten sposób wydłuża się cykl życia produktów.

Photo 1. Agricultural biogas plant in Naclaw, Polanów municipality (power: 625 kW), partly financed (40%) with EU funds – Cohesion Fund of the Operational Programme Infrastructure and Environment

Fotografia 1. Biogazownia rolnicza w Naclawiu, gm. Polanów (moc 625 kW), sfinansowana częściowo (40 proc.) ze środków UE – Fundusz Spójności z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko

Source: company archives. / Źródło: archiwum spółki

16,000 households. The product obtained after degassing the slurry is digestate, which is an organic fertiliser with much better properties than raw slurry (it loses a great deal of its odour nuisance during the fermentation process). The company is thus achieving the goals of the European Green Deal – cutting down on greenhouse gas emissions and reducing the consumption of mineral fertilisers. Goodvalley uses around 600,000 tons of organic fertiliser each year, of which about 43% is digestate from its agricultural biogas plants.

Since 2018, Goodvalley has been joint owner and member of one of Poland's first energy clusters. The Przechlewo Energy Cluster, certified by the Ministry of Energy, was established thanks to – among others – the biogas plants run by the company.

Wyprodukowana w ośmiu biogazowniach rolniczych Goodvalley energia elektryczna odpowiada zapotrzebowaniu ok. 16 tys. gospodarstw domowych. Produktem po odgazowaniu gnojowicy jest masa pofermentacyjna, stanowiąca nawóz organiczny o dużo lepszych właściwościach niż surowa gnojowica (w procesie fermentacji traci znacznie uciążliwość odorową). Spółka realizuje więc cele Europejskiego Zielonego Ładu: ogranicza emisję gazów cieplarnianych i zmniejsza zużycie nawozów mineralnych. Goodvalley wykorzystuje rocznie ok. 600 tys. ton nawozu organicznego, z czego ok. 43 proc. stanowi masa pofermentacyjna z biogazowni rolniczych.

Od roku 2018 Goodvalley jest współzałożycielem i członkiem jednego z pierwszych w Polsce klastrów energii. Przechlewski Klaster Energii, certyfikowany przez Ministerstwo Energii, powstał m.in. dzięki biogazowniom prowadzonym przez spółkę.

A very important aspect of the activities of a commercial agricultural enterprise, particularly one involved in animal husbandry, is its impact on the natural environment and climate. For years now Goodvalley has been committed to national and European environmental protection strategies, for example by reducing greenhouse gas emissions, implementing projects furthering the production of green energy from renewable sources, and rationalising waste management. The company was one of the first in Poland to begin calculating and publishing its carbon footprint (from 2012), and since 2023, as the first and only enterprise in the agri-food sector, it has been calculating and publishing the so-called life cycle assessment (LCA) for selected meat products it has on the market. Since 2004 it has been reporting voluntarily on its ESG activities in its annual reports.

5. The basis of competitive advantage

The company, which in Poland is always classified as a large enterprise, could not be a beneficiary of most programmes providing co-financing for agriculture offered under the Common Agricultural Policy and in domestic strategic plans. Its relatively strong market position, built up over 30 years, is largely the result of its easy access to know-how, experience in running agricultural activities in Denmark, and measures taken by the company's board such as:

- carrying out a broad range of investments (the modernisation of existing and construction of new fixed assets for agricultural production and meat processing);
- vertical enterprise integration, in the "farm to fork" model;
- introducing efficient technologies and innovations into production processes;
- rational use of resources;
- introducing environmentally friendly and simultaneously economical solutions;

Bardzo ważnym aspektem działalności towarowego przedsiębiorstwa rolnego, szczególnie zajmującego się produkcją zwierzęcą, jest wpływ na środowisko naturalne i klimat. Goodvalley od lat wpisuje się w ogólnonarodowe i europejskie strategie ochrony środowiska, m.in. przez obniżanie emisji gazów cieplarnianych, wdrażanie projektów służących produkcji zielonej energii z odnawialnych źródeł i racjonalizację gospodarki odpadami. Spółka jako jedna z pierwszych w Polsce zaczęła od roku 2012 liczyć i publikować swój ślad węglowy, a od roku 2023 jako pierwsze i jedyne przedsiębiorstwo w sektorze rolno-spożywczym liczy i publikuje tzw. ślad życia produktu (LCA) dla wybranych produktów mięsnych oferowanych na rynku. Od roku 2004 dobrowolnie raportuje swoje działania w zakresie ESG w rocznych sprawozdaniach.

5. Podstawy przewagi konkurencyjnej

Spółka, w warunkach polskich klasyfikowana zawsze jak duże przedsiębiorstwo, nie mogła być beneficjentem większości programów dofinansowania dla rolnictwa oferowanego w ramach Wspólnej Polityki Rolnej i krajowych planów strategicznych. Jej budowana przez 30 lat stosunkowo silna pozycja rynkowa jest w dużym stopniu efektem łatwego dostępu do *know-how*, doświadczeń w prowadzeniu działalności rolniczej w Danii oraz podjęcia przez zarząd spółki działań, takich jak:

- realizacja szeroko zakrojonych inwestycji (modernizacja istniejących i budowa nowych środków trwałych do produkcji rolnej i przetwórstwa mięsa);
- pionowa integracja przedsiębiorstwa w modelu „od pola do stołu”;
- wprowadzenie wydajnych technologii i innowacji do procesów produkcyjnych;
- racjonalne wykorzystywanie zasobów;
- wprowadzenie przyjaznych dla środowiska i jednocześnie oszczędnych rozwiązań;

Photo 2. Kopanki pig farm (5,500 sows, 22,000 piglets, 23,800 fattening pigs) and feed production plant (110,000 tons per year)

Fotografia 2. Ferma trzody chlewnej Kopanki (5,5 tys. loch, 22 tys. warchlaków, 23,8 tys. tuczników) i wytwórnia pasz (110 tys. ton rocznie)

Source: company archives. / Źródło: archiwum spółki.

- implementing the principles of sustainable production and the circular economy, reducing greenhouse gas emissions;
- introducing an incentive system supporting the lower of costs and their effective monitoring;
- employee development and motivation programmes;
- building up good relations with the community, pursuant to CSR and ESG standards.
- wprowadzenie zasad zrównoważonej produkcji i gospodarki obiegu zamkniętego, redukcja emisji gazów cieplarnianych;
- wprowadzenie systemu motywacji wspierającego obniżanie kosztów i ich skuteczny monitoring;
- programy rozwoju i motywowania pracowników;
- tworzenie dobrych relacji z otoczeniem, zgodnie ze standardami CSR i ESG.

In an age of advancing globalisation, the company has developed and maintained its competitive advantage thanks to the economy of scale, rational cost reduction, the implementation of high technological and environmental standards, a high degree of innovation, and high product quality.

W czasach postępującej globalizacji spółka wypracowała i utrzymuje przewagę konkurencyjną dzięki efektowi skali, racjonalnemu obniżaniu kosztów, wdrożeniu wysokich standardów technologicznych i środowiskowych, dużemu stopniu innowacyjności oraz wysokiej jakości produktów.

6. Goodvalley Ukraina

The same Danish farmers who established the enterprise Goodvalley in Poland also began, in 2004, the construction of an enterprise under a similar model in Ukraine, in its Ivano-Frankivsk Oblast. Currently Goodvalley Ukraina is the country's second largest pig producer.

6. Goodvalley Ukraina

Cisami duńscy farmerzy, którzy założyli przedsiębiorstwo Goodvalley w Polsce, w roku 2004 rozpoczęli budowę przedsiębiorstwa o podobnym modelu w Ukrainie, w obwodzie iwanofrankowskim. Obecnie Goodvalley Ukraina jest drugim co do wielkości producentem trzody chlewnej w Ukrainie.

In 2024, Goodvalley Ukraina used 18,000 hectares of agricultural land (all of it leased), with production operations in 10 pig farms. It has 14,000 sows, supplying approximately 500,000 pigs for processing each year. Since 2014, Goodvalley Ukraina has been generating electricity and heat energy in a 1 MWe biogas plant, selling approximately 9 million kWh of electricity and 9 million kWh of heat per year.

Goodvalley Ukraina hires 620 employees.

Thanks to its location in the west of Ukraine, Goodvalley Ukraina is less affected by the war than many other Ukrainian and foreign-owned farms and enterprises further to the east. However, the war is exerting a significant impact on the company's operations, from regular alarms warning of missiles, to everyday collaboration with the army and other authorities to help Ukraine in its difficult situation.

The company Goodvalley Ukraina has made significant investments in Ukraine, and has plans for the enterprise's further development. It commenced breeding pigs in two newly acquired farms after the outbreak of war, and it intends to continue investing and to help in the rebuilding of Ukraine once the war is over.

Goodvalley Ukraina and Goodvalley Polska belong to the Goodvalley Group, members of which are interdependent in terms of the transfer of know-how, technology, and the utilisation of synergy. As two companies with the same roots in Danish agriculture and culture, they also apply the same standards and values in their operations, including the principles of CSR and ESG standards.

Goodvalley Ukraina is a very good example of the transfer of know-how from Denmark and from Poland to the Ukrainian agricultural sector. It is also a very important investment in Ukraine's pig production sector, which has been decimated over recent years, and in addition meets EU standards not only in regard to production parameters, but also in terms of environmental and social standards. As a result the enterprise is an important and valuable point of reference for the reconstruction of Ukraine's agricultural sector after the war, in collaboration with Polish and EU investors and institutions.

W 2024 r. Goodvalley Ukraina użytkuje grunty rolne o powierzchni 18 tys. ha (wszystkie są dzierżawione), prowadzi produkcję w 10 fermach trzody chlewnej i utrzymuje 14 tys. macior dzięki którym do przetwórstwa trafia około 500 tys. świń rocznie. Od 2014 roku Goodvalley Ukraina produkuje energię elektryczną i ciepło w biogazowni o mocy 1 MWe, sprzedając około 9 milionów kWh energii elektrycznej i 9 milionów kWh ciepła rocznie.

Goodvalley Ukraina zatrudnia 620 pracowników.

Dzięki lokalizacji w zachodniej części Ukrainy Goodvalley Ukraina jest mniej dotknięta wojną niż wiele innych ukraińskich i zagranicznych gospodarstw i przedsiębiorstw zlokalizowanych dalej na wschód. Wojna jednak znacząco wpływa na działalność firmy, począwszy od regularnych alarmów ostrzegających przed pociskami, po codzienną współpracę z wojskiem i innymi władzami, aby pomóc Ukrainie w trudnej sytuacji.

Spółka Goodvalley Ukraine zrealizowała znaczące inwestycje w Ukrainie i planuje dalszy rozwój przedsiębiorstwa. Już po rozpoczęciu wojny Goodvalley rozpoczęła chów trzody chlewnej w dwóch nowo nabytych fermach i ma zamiar kontynuować inwestycje i pomagać w odbudowie Ukrainy po zakończeniu wojny.

Goodvalley Ukraina i Goodvalley Polska należą do Grupy Goodvalley, której członkowie są od siebie zależni w zakresie transferu know-how, technologii i wykorzystania synergii. Jako dwie firmy mające takie same korzenie związane z duńskim rolnictwem i kulturą, stosują również te same standardy i wartości w prowadzeniu działalności, w tym zasady CSR i standardy ESG.

Goodvalley Ukraina jest bardzo dobrym przykładem transferu know-how z Danii i z Polski do ukraińskiego sektora rolnego. Jest również bardzo ważną inwestycją w zdziesiątkowany w ciągu ostatnich lat ukraiński sektor produkcji trzody chlewnej, spełniającą w dodatku standardy unijne nie tylko w odniesieniu do parametrów produkcyjnych, ale również środowiskowych i społecznych. Dzięki temu przedsiębiorstwo jest ważnym i wartościowym punktem odniesienia dla odbudowy ukraińskiego sektora rolnego po wojnie, we współpracy z polskimi i unijnymi inwestorami i instytucjami.

Wawrzyniec Czubak

Economist, doctor of economics, professor at the Department of Economics and Economic Policy in Agribusiness, Faculty of Economics, University of Life Sciences in Poznań.

In 1999 he graduated in economics from the August Cieszkowski Agricultural University in Poznań, in 2003 he defended his doctor thesis *Production and Primary Processing of Agricultural Plant Raw Materials (regional analysis)*, and in 2012 he completed his habilitation with the work *Development of agriculture in Poland using selected mechanisms of the European Union's Agricultural Policy*. He obtained a postdoctoral degree in economics in 2014 at the Institute of Agricultural and Food Economics – National Research Institute in Warsaw. Manager of research grants. Organiser and participant of study trips, conferences and academic seminars. Member of the Association of Agricultural and Agribusiness Economists. Lecturer at the Czech University of Life Sciences. Founder and scientific supervisor of the Student Scientific Circle of Agribusiness Economists. Supervisor of 70 bachelor's theses and 50 master's theses.

Author and co-author of over 100 scientific publications, 25 expert reports (including for the Marshal's Office of the Wielkopolskie Voivodship in Poznań, the Ministry of Agriculture and Rural Development, FAPA, the Institute of Agricultural and Food Economics – National Research Institute in Warsaw, Bols Sp. z o.o., and Syngenta Crop Protection). He specialises in agricultural economics, agricultural policy, investments, European integration, the EU Common Agricultural Policy, evaluation of EU agricultural support programmes, EU funds for agriculture and rural areas, European Union finances, FADN agricultural accounting, and the economics and financing of food industry companies.

Profesor Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Pracuje w Katedrze Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie na Wydziale Ekonomicznym UEP.

W 1999 ukończył studia ekonomiczne w Akademii Rolniczej w Poznaniu, w 2003 roku obronił pracę doktorską *Produkcja i przetwórstwo pierwotne rolniczych surowców roślinnych (analiza regionalna)*, w 2012 habilitował się na podstawie pracy zatytułowanej *Rozwój rolnictwa w Polsce z wykorzystaniem wybranych mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej*. Stopień naukowy doktora habilitowanego nauk ekonomicznych uzyskał w 2014 roku w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym w Warszawie. Kierownik projektów naukowych. Organizator i uczestnik wyjazdów studyjnych, konferencji i seminariów naukowych. Członek Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. Wykładowca w Czech University of Life Sciences. Założyciel i opiekun naukowy Studenckiego Koła Naukowego Ekonomistów Agrobiznesu na macierzystej uczelni. Promotor 70 prac licencjackich i 50 prac magisterskich.

Autor i współautor ponad 100 publikacji naukowych, 25 ekspertyz naukowych (m.in. dla UMWW, MRiRW, FAPA, IERiGŻ-PIB, Bols Sp. z o.o., Syngenta Crop Protection). Specjalizuje się w ekonomice rolnictwa, polityce rolnej, inwestycjach, integracji europejskiej, wspólnej polityce rolnej UE, ewaluacji unijnych programów wsparcia rolnictwa, funduszach UE dla rolnictwa i obszarów wiejskich, finansach Unii Europejskiej, rachunkowości rolnej FADN, ekonomiki i finansowania przedsiębiorstw przemysłu spożywczego.

Sławomir Kalinowski

An economist, with a postdoctoral degree in economics. University professor at the Institute of Rural and Agricultural Development at the Polish Academy of Sciences.

In 2002 he graduated in economics at the August Cieszkowski University of Agriculture in Poznań. He defended his doctorate in 2006 at the Agricultural University of Szczecin, based on the work *Factors determining the level of poverty in rural areas of Wielkopolska*. In 2016, the Scientific Council of the Institute of Agricultural and Food Economics – National Research Institute granted him the academic title of habilitated doctor, based on his academic oeuvre and the publication *Standard of living in the rural population with uncertain income*.

From 2002 to 2018 he worked at the Faculty of Economics and Social Sciences of the University of Life Sciences in Poznań. Since 2018 he has been an associate professor at the Institute of Rural Development and Agriculture of the Polish Academy of Sciences, and Secretary of its Scientific Council since 2019. Head of the Department of Rural Economics since January 2019. Since 2024 a member of the Scientific Committee of Labour and Social Policy at the Polish Academy of Sciences.

A specialist in rural poverty and living standards, the concept of smart villages, and a rural researcher. From 2020 to 2021 he and his team conducted a four-stage study on the social and economic situation of the population during the COVID-19 pandemic, resulting in three research reports. He commenced the fifth stage of research for this project in 2022.

Profesor nadzwyczajny w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.

W 2002 ukończył studia ekonomiczne na Akademii Rolniczej w Poznaniu. Doktorat obronił w 2006 na Akademii Rolniczej w Szczecinie, na podstawie pracy pt. *Czynniki determinujące poziom ubóstwa na obszarach wiejskich w Wielkopolsce*. W 2016, decyzją Rady Naukowej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego, na podstawie publikacji *Poziom życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach*.

W latach 2002–2018 zawodowo związany z Wydziałem Ekonomiczno-Społecznym Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Od 2018 roku pracuje w IRWiR PAN. Kierownik Zakładu Ekonomii Wsi od stycznia 2019. Sekretarz Rady Naukowej IRWiR PAN od 2019 roku. Od 2024 członek Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN.

Ekspert w sprawach ubóstwa i poziomu życia na obszarach wiejskich, badacz wsi i koncepcji smart villages. W latach 2020 -2021, wraz z zespołem, prowadził badania nad sytuacją społeczno-ekonomiczną ludności w okresie pandemii COVID-19; ich efektem były trzy raporty badawcze]. W 2022 rozpoczął się kolejny etap badań.

Editor and member of numerous periodicals' scientific committees. Since 2013, deputy editor-in-chief of *Societas Pars Mundi*. In 2017–2019 editor-in-chief of the scientific quarterly *Intercathedra*, and then since 2019 a member of its scientific council. A member of the scientific committee of the *Politics, Economics and Administrative Sciences Journal of Ahi Evran University* (The PEAJ), the editorial board of the *Journal of Management and Economics*, the advisory board of the *International Journal of Economic Sciences* and thematic editor of *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*. Since 2024 a member of the editorial board of the quarterly *Więś i Rolnictwo*.

Redaktor i członek komitetów naukowych licznych periodyków. Od 2013 roku zastępca redaktora naczelnego wydawnictwa naukowego „Societas Pars Mundi”. W latach 2017–2019 redaktor naczelny Kwartalnika Naukowego „Intercathedra”. Członek komitetu naukowego „Politics, Economics and Administrative Sciences Journal of Ahi Evran University” (The PEAJ), członek redakcji „Journal of Management and Economics”, rady konsultacyjnej *International Journal of Economic Sciences* oraz redaktor tematyczny w „Zagadnieniach Ekonomiki Rolnej”. Od 2024 roku członek redakcji kwartalnika „Więś i Rolnictwo”.

Grzegorz Kozieja

Director of the Food and Agri Sector Analysis Office – BNP Paribas Bank Polska S.A. International Hub.

Graduate in banking at the Faculty of Finance of the University of Economics in Kraków, and in international cultural studies at the Faculty of International and Political Studies of the Jagiellonian University, Kraków. He has completed a programme of postgraduate studies at the Warsaw University of Technology and the IESE Business School in Barcelona.

At the beginning of his career he worked in the financial industry, for Fortis Bank in Poland and for State Street and Northern Trust in Ireland. He then worked in the consulting sector (for McKinsey & Company, and for Metropolitan Capital Solutions). Since 2011 he has been employed in the area of strategy by PKN ORLEN, from 2014 to 2018 as Director of Strategy and M&A at Unipetrol in the Czech Republic. He has been associated with the BNP Paribas Group since 2019.

Dyrektor Biura Analiz Sektora Food and Agri - Międzynarodowy Hub BNP Paribas Bank Polska S.A.

Absolwent bankowości na Wydziale Finansów Akademii Ekonomicznej w Krakowie oraz kulturoznawstwa międzynarodowego na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukończył program studiów podyplomowych na Politechnice Warszawskiej oraz w IESE Business School w Barcelonie.

Na początku kariery zawodowej związany z branżą finansową (Fortis Bank w Polsce oraz State Street i Northern Trust w Irlandii). Następnie pracował w branży doradczej (McKinsey&Company, Metropolitan Capital Solutions). Od roku 2011 zatrudniony w obszarze strategii PKN ORLEN, z czego w latach 2014-2018 jako dyrektor ds. Strategii i M&A w Unipetrol w Czechach. Od roku 2019 związany z Grupą BNP Paribas.

Grzegorz Brodziak

Chairman of the Board of Goodvalley Agro S.A. Expert in the fields of strategic management, politics and law in agriculture, as well as matters related to renewable energy and climate change.

Graduated in Scandinavian philology from the Adam Mickiewicz University in Poznań, as well as in Organisation and Management studies jointly organised by the Leon Koźmiński Academy in Warsaw and the Koszalin University of Technology.

He has been associated with Goodvalley since 1994, and participated in establishing the enterprise's foundations from the very start of its operations. He also makes use of his knowledge and experience as Vice-President of the National Association of Pig Producers and Employers, Polpig, and as a member of the board of the National Federation of Agricultural Employers, Leaseholders and Landowners. He is a member of the Pomeranian Agricultural Council at the Office of the Marshal of the Pomeranian Voivodship, and a member of the Social Council at the Pruszcz Gdański National Agricultural Support Centre, and a member of the Association of Polish Economists in Warsaw. Collaborates with the UN Global Compact Network. Initiator and co-organiser of the first climate conference in Człuchów in 2022.

Prezes Zarządu Goodvalley Agro S.A. Ekspert w dziedzinach zarządzania strategicznego, polityki oraz prawa w obszarze rolnictwa, a także kwestii związanych z energią odnawialną i zmianami klimatu.

Ukończył filologię skandynawską na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, jak również studia z zakresu Organizacji i Zarządzania współorganizowane przez Akademię im. Leona Koźmińskiego w Warszawie oraz Politechnikę Koszalińską.

Z Goodvalley związany jest od 1994 roku, współtworzył fundamenty przedsiębiorstwa od początku jego działalności. Swoją wiedzę i doświadczenie wykorzystuje również pełniąc funkcję wiceprezesa Krajowego Związku Pracodawców-Producentów Trzody Chlewnej Polpig oraz funkcję członka zarządu Krajowej Federacji Związków Pracodawców, Dzierżawców i Właścicieli Rolnych. Jest członkiem Pomorskiej Rady Rolniczej przy Marszałku Wojew. Pomorskiego oraz członkiem Rady Społecznej przy OT KOWR Pruszczu Gd. Członek Towarzystwa Ekonomistów Polskich (TEP). Współpracuje z UN Global Compact Network. Inicjator i współorganizator pierwszej konferencji klimatycznej w Człuchowie w 2022 r.

The List of Previous mBank – CASE Seminar Proceedings

Lista poprzednich publikacji w tej serii wydawniczej

Previous editions are available at

<https://case-research.eu/publications/>

Poprzednie edycje dostępne pod adresem

<https://case-research.eu/pl/publikacje/>

1. Absorpcja kredytów i pomocy zagranicznej w Polsce w latach 1989–1992
2. Absorpcja zagranicznych kredytów inwestycyjnych w Polsce z perspektywy pożyczkodawców i pożyczkobiorców
3. Rozliczenia dewizowe z Rosją i innymi republikami b. ZSRR. Stan obecny i perspektywy
4. Rynkowe mechanizmy racjonalizacji użytkowania energii
5. Restrukturyzacja finansowa polskich przedsiębiorstw i banków
6. Sposoby finansowania inwestycji w telekomunikacji
7. Informacje o bankach. Możliwości zastosowania ratingu
8. Gospodarka Polski w latach 1990–92. Pomiary a rzeczywistość
9. Restrukturyzacja finansowa przedsiębiorstw i banków
10. Wycena ryzyka finansowego
11. Majątek trwały jako zabezpieczenie kredytowe
12. Polska droga restrukturyzacji złych kredytów
13. Prywatyzacja sektora bankowego w Polsce – stan obecny i perspektywy
14. Etyka biznesu
15. Perspektywy bankowości inwestycyjnej w Polsce
16. Restrukturyzacja finansowa przedsiębiorstw i portfeli trudnych kredytów banków komercyjnych (podsumowanie skutków ustawy o restrukturyzacji)
17. Fundusze inwestycyjne jako instrument kreowania rynku finansowego w Polsce
18. Dług publiczny
19. Papiery wartościowe i derywaty. Procesy sekurytyzacji
20. Obrót wierzytelnościami
21. Rynek finansowy i kapitałowy w Polsce a regulacje Unii Europejskiej
22. Nadzór właścicielski i nadzór bankowy
23. Sanacja banków
24. Banki zagraniczne w Polsce a konkurencja w sektorze finansowym
25. Finansowanie projektów ekologicznych
26. Instrumenty dłużne na polskim rynku
27. Obligacje gmin
28. Sposoby zabezpieczania się przed ryzykiem niewypłacalności kontrahentów. Wydanie specjalne: Jak dokończyć prywatyzację banków w Polsce
29. Jak rozwiązać problem finansowania budownictwa mieszkaniowego
30. Scenariusze rozwoju sektora bankowego w Polsce
31. Mieszkalnictwo jako problem lokalny

32. Doświadczenia w restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstw w krajach Europy Środkowej
33. (nie ukazała się / was not published)
34. Rynek inwestycji energooszczędnych
35. Globalizacja rynków finansowych
36. Kryzysy na rynkach finansowych skutki dla gospodarki polskiej
37. Przygotowanie polskiego systemu bankowego do liberalizacji rynków kapitałowych
38. Docelowy model bankowości spółdzielczej
39. Czy komercyjna instytucja finansowa może skutecznie realizować politykę gospodarczą państwa?
40. Perspektywy gospodarki światowej i polskiej po kryzysie rosyjskim
41. Jaka reforma podatkowa jest potrzebna dla szybkiego wzrostu gospodarczego?
42. Fundusze inwestycyjne na polskim rynku – znaczenie i tendencje rozwoju
43. Strategia walki z korupcją – teoria i praktyka
44. Kiedy koniec złotego?
45. Fuzje i przejęcia bankowe
46. Budżet 2000
47. Perspektywy gospodarki rosyjskiej po kryzysie i wyborach
48. Znaczenie kapitału zagranicznego dla polskiej gospodarki
49. Pierwszy rok sfery euro – doświadczenia i perspektywy
50. Finansowanie dużych przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla polskiej gospodarki
51. Finansowanie budownictwa mieszkaniowego
52. Rozwój i restrukturyzacja sektora bankowego w Polsce – doświadczenia 11 lat
53. Dlaczego Niemcy boją się rozszerzenia strefy euro?
54. Doświadczenia i perspektywy rozwoju sektora finansowego w Europie Środkowo-Wschodniej
55. Portugalskie doświadczenia w restrukturyzacji i prywatyzacji banków
56. Czy warto liczyć inflację bazową?
57. Nowy system emerytalny w Polsce – wpływ na krótko- i długoterminowe perspektywy gospodarki i rynków finansowych
58. Wpływ światowej recesji na polską gospodarkę
59. Strategia bezpośrednich celów inflacyjnych w Ameryce Łacińskiej
59. (a) Reformy gospodarcze w Ameryce Łacińskiej
60. (nie ukazała się / was not published)
61. Stan sektora bankowego w gospodarkach wschodzących – znaczenie prywatyzacji
62. Rola inwestycji zagranicznych w gospodarce
63. Rola sektora nieruchomości w wydajnej realokacji zasobów przestrzennych
64. Przyszłość warszawskiej Giełdy Papierów Wartościowych
65. Stan finansów publicznych w Polsce – konieczność reformy
66. Polska w Unii Europejskiej. Jaki wzrost gospodarczy?
67. Wpływ sytuacji gospodarczej Niemiec na polską gospodarkę
68. Konkurencyjność reform podatkowych – Polska na tle innych krajów
69. Konsekwencje przystąpienia Chin do WTO dla krajów sąsiednich
70. Koszty spowolnienia prywatyzacji w Polsce

71. Polski sektor bankowy po wejściu Polski do Unii Europejskiej
72. Reforma procesu stanowienia prawa
73. Elastyczny rynek pracy w Polsce. Jak sprostać temu wyzwaniu?
74. Problem inwestycji zagranicznych w funduszu emerytalnym
75. Funkcjonowanie Unii Gospodarczej i Walutowej
76. Konkurencyjność sektora bankowego po wejściu Polski do Unii Europejskiej
77. Zmiany w systemie polityki monetarnej na drodze do euro
78. Elastyczność krajowego sektora bankowego w finansowaniu MSP
79. Czy sektor bankowy w Polsce jest innowacyjny?
80. Integracja europejskiego rynku finansowego – zmiana roli banków krajowych
81. Absorpcja funduszy strukturalnych
82. Sekurytyzacja aktywów bankowych
83. Jakie reformy są potrzebne Polsce?
84. Obligacje komunalne w Polsce
85. Perspektywy wejścia Polski do strefy euro
86. Ryzyko inwestycyjne Polski
87. Elastyczność i sprawność rynku pracy
88. Bułgaria i Rumunia w Unii Europejskiej Szansa czy konkurencja dla Polski?
89. Przedsiębiorstwa sektora prywatnego i publicznego w Polsce (1999–2005)
90. SEPA – bankowa rewolucja
91. Energetyka – polityka – ekonomia
92. Ryzyko rynku nieruchomości
93. Wyzwania dla wzrostu gospodarczego Chin
94. Reforma finansów publicznych w Polsce
95. Inflacja – czy mamy nowy problem?
96. Zaburzenia na światowych rynkach a sektor finansowy w Polsce
97. Stan finansów ochrony zdrowia
98. NUK – Nowa Umowa Kapitałowa
99. Rozwój bankowości transgranicznej a konkurencyjność sektora bankowego w Polsce
100. Kryzys finansowy i przyszłość systemu finansowego
101. Działalność antykryzysowa banków centralnych
102. Jak z powodzeniem wejść do strefy euro
103. Integracja rynku finansowego po pięciu latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej
104. Nowe wyzwania w zarządzaniu bankami w czasie kryzysu
105. Credit crunch w Polsce?
106. System emerytalny. Finanse publiczne. Długookresowe cele społeczne
107. Finanse publiczne w krajach UE. Jak posprzątać po kryzysie (cz. 1)
108. Finanse publiczne w krajach UE. Jak posprzątać po kryzysie (cz. 2)
109. Kryzys finansowy – Zmiany w regulacji i nadzorze nad bankami
110. Kryzys fiskalny w Europie – Strategie wyjścia

111. Banki centralne w zarządzaniu kryzysem finansowym – Strategie wyjścia
112. Gospodarka nisko emisyjna – czy potrzebny jest Plan Marshalla?
113. Reformy emerytalne w Polsce i na świecie widziane z Paryża
114. Dostosowanie fiskalne w Polsce w świetle konstytucyjnych i ustawowych progów ostrożnościowych
115. Strefa euro – kryzys i drogi wyjścia
116. Zróżnicowanie polityki fiskalnej w trakcie kryzysu lat 2007–2009 i po kryzysie
117. Perspektywy polskiej gospodarki w latach 2012–2013
118. Problemy fiskalne w czasach malejącego popytu i obaw o wysokość długu publicznego
119. Kondycja banków w Europie i Polsce. Czy problemy finansowe inwestorów strategicznych wpłyną na zaostrzenie polityki kredytowej w spółkach–córkach w Polsce
120. Zmiany regulacji a rozwój sektora bankowego
121. Scenariusze energetyczne dla Polski
122. Dlaczego nie wolno dopuścić do rozpadu strefy euro
123. Unia bankowa – skutki dla UE, strefy euro i dla Polski
124. Procedura restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banku doświadczenia światowe, rozwiązania dla UE i dla Polski
125. Ład korporacyjny w bankach po kryzysie
126. Sektor bankowy w Europie. Co zmienił kryzys?
127. Austerity Revisited, czyli ponownie o zacieśnieniu fiskalnym
128. Polityczne korzenie kryzysów bankowych i ograniczonej akcji kredytowej
129. Długofalowe skutki polityki niskich stop i poluzowania polityki pieniężnej
130. Kryzysy finansowe w ujęciu historycznym i co z nich dla nas wynika / Lessons learned for monetary policy from the recent crisis
131. Skutki niekonwencjonalnej polityki pieniężnej: czego banki centralne nie uwzględniają w swoich modelach? / The effects of unconventional monetary policy: what do central banks not include in their models?
132. Czy w Europie jest za dużo banków? / Is Europe Overbanked?
133. Transformacja gospodarcza w Polsce w perspektywie porównawczej / The Polish Transition in a Comparative Perspective
134. Jak kształtowała się konkurencja w sektorze bankowym w Polsce i w Europie przed kryzysem i w okresie kryzysu / On Competition in the Banking Sector in Poland and Europe Before and During the Crisis
135. Ćwierć wieku ukraińskich reform: za mało, za późno i zbyt wolno / A quarter century of economic reforms in Ukraine: too late, too slow, too little
136. Korporacyjny rynek papierów dłużnych w Polsce: aktualny stan, problemy, perspektywy rozwoju / Corporate debt securities market in Poland: state of art, problems, and prospects for development
137. Unia Bankowa – gdzie jesteśmy / The Banking Union: State of Art
138. Bezpośrednie i pośrednie obciążenia polskich banków AD 2015. Próba inwentaryzacji i pomiaru niektórych z nich / New publication: An assessment of direct and indirect liabilities of Polish banks AD 2015
140. Stan i perspektywy rozwoju rynku funduszy private equity w Polsce / The condition of and prospects for the private equity funds market in Poland
141. Co dalej z systemem euro? / Rethinking the Euro system (w przygotowaniu)
142. Problem nieściągalności VAT w Polsce pod lupą / VAT non-compliance in Poland under scrutiny
143. Polityka gospodarcza i rozwój sytuacji makroekonomicznej na Węgrzech, 2010–2015 / Economic policy and macroeconomic developments in Hungary, 2010–2015
144. O wzroście gospodarczym w Europie, czyli niepewna perspektywa rozwoju krajów zachodnich / On Economic Growth in Europe, or, The Uncertain Growth Prospects of Western Countries
145. Katalońska gospodarka: kryzys, odbudowa i wyzwania dla polityki gospodarczej / The Catalan economy: Crisis, recovery and policy challenges

146. Polityka gospodarcza i otoczenie międzynarodowe, a stan finansów publicznych w Polsce. Scenariusze / Economic policy, the international environment and the state of Poland's public finances: Scenarios
147. Jak Komisja Europejska i kraje europejskie walczą z oszustwami VAT / How the European Commission and European countries fight VAT fraud
148. Kapitalizm oligarchiczny w Rosji: stagnacyjny ale stabilny / Russia's Crony Capitalism: Stagnant But Stable
149. Znaczenie imigracji zarobkowej dla gospodarki Polski / The Influence of Economic Migration on the Polish Economy
150. Więcej za mniej: jaki system podatkowy dla Polski / More for less: What tax system for Poland?
151. The Stupendous US Record Gets Suppressed / Zdumiewające karty amerykańskiej historii pozostają w ukryciu
153. Will Ukraine Be Able to Establish Real Property Rights? / Czy Ukraina będzie w stanie wprowadzić rzeczywiste prawa własności?
154. Thinking about pension systems for the 21st century: A few remarks based on the Polish example / Rozważania o systemie emerytalnym w XXI wieku: Kilka uwag na podstawie polskiego systemu
156. What's next for healthcare in Poland: diagnosis and prognosis / Co dalej z ochroną zdrowia w Polsce – stan i perspektywy
157. Is a Fiscal Policy Council needed in Poland? / Czy Rada Polityki Fiskalnej jest potrzebna Polsce?
158. Is Non-State Money Possible? / Czy pieniądź niepaństwowy jest możliwy?
159. Why do we need self-employed persons? Some economic reflections, mainly tax related ones / Po co nam samozatrudnieni? Refleksje ekonomiczne, głównie podatkowe
160. Financing for the Polish economy: prospects and threats / Finansowanie polskiej gospodarki: perspektywy i zagrożenia
161. Turning away from globalization? Trade wars and the rules of competition in global trade: Implications for the EU / Czy odwrót od globalizacji? Wojny handlowe oraz zasady konkurencji w światowym handlu. Implikacje dla UE
162. The European Union: State of play and prospects / Unia Europejska: stan i perspektywy
163. Estonian corporate tax: Lessons for Poland / Estoński CIT – lekcje dla Polski
164. Is a bubble inflating on Poland's housing market? / Czy na polskim rynku mieszkaniowym narasta bańka cenowa?
165. Is the economy doomed to a long recession? / Czy gospodarka jest skazana na długą recesję?
166. Why We Still Need Free Trade and Globalization / Dlaczego wciąż potrzebujemy wolnego handlu i globalizacji
167. The retirement age and the pension system, the labor market and the economy / Wiek emerytalny a system emerytalny, rynek pracy i gospodarka
168. Problems at Poland's banks are threatening the economy / Problemy banków zagrażają rozwojowi polskiej gospodarki
169. An outline of needed reforms for the healthcare system: What has the COVID-19 crisis changed? / Kierunki niezbędnych reform w ochronie zdrowia. Co zmienia kryzys wywołany pandemią Covid-19?
170. The Polish Deal: The economic consequences of the proposed new tax system / Polski Ład: Gospodarcze skutki proponowanych zmian w systemie podatkowym
171. Tax Challenges and Opportunities of the Growing Digital Economy / Wyzwania i możliwości podatkowe rozwijającej się gospodarki cyfrowej
172. The growing public debt and the associated risks / Rosnące zadłużenie państw i jego ryzyka
173. The role of crowdfunding in investment project financing in Poland / Miejsce crowdfundingu w finansowaniu projektów inwestycyjnych w Polsce
174. How to overcome the energy crisis in Poland? / Jak pokonać kryzys energetyczny w Polsce?
175. The Fate of Flat Tax in EU countries / Losy podatku liniowego w krajach członkowskich Unii Europejskiej
176. The Polish Economy 2023 and Beyond: How to Mend Home Loans / Polska gospodarka 2023 i dalej: Jak naprawić kredyt mieszkaniowy
177. The Just Energy Transition from the Perspective of Cities and Regions – the experience of Poland and other European Union countries / Sprawiedliwa transformacja energetyczna z perspektywy miast i regionów – doświadczenia Polski i innych państw Unii Europejskiej
178. Immigration and the Labour Market in Poland / Imigracja a rynek pracy w Polsce
179. Economic Scenarios for Poland / Scenariusze gospodarcze dla Polski
180. BNPL: Buy Now Pay Later. Deferred Payment – An Established Idea Gaining Traction / BNPL (Buy Now – Pay Later) – odroczone płatności – nowa metoda finansowania zakupów